

UNIVERZITET CRNE GORE
EKONOMSKI FAKULTET PODGORICA

Zdenka Bulatović

**MOGUĆNOSTI UVOĐENJA KASTODI POSLOVA NA
CRNOGORSKOM TRŽIŠTU KAPITALA**

MAGISTARSKI RAD

Podgorica, 2008. godine

PODACI I INFORMACIJE O MAGISTRANTU	
Ime i prezime	Zdenka Bulatović
Datum i mjesto rođenja	08.01.1983. godine, Podgorica
Naziv završenog osnovnog studijskog programa	Univerzitet Crne Gore, Ekonomski fakultet u Podgorici
Smjer	Finansije i bankarstvo
Godina diplomiranja	2006. godina

INFORMACIJE O MAGISTARSKOM RADU	
Naziv studijskog programa	Univerzitet Republike Crne Gore, Ekonomski fakultet u Podgorici, Magistarske studije ekonomije
Smjer	Finansije i bankarstvo
Naslov rada	Mogućnosti uvođenja kastodi poslova na crnogorskom tržištu kapitala

OCJENA I ODBRANA MAGISTARSKOG RADA	
Datum prijave magistarskog rada	31. oktobar 2006. godine
Datum sjednice Vijeća univerzitetske jedinice na kojoj je prihvaćena tema	19.12.2006. godine
Komisija za ocjenu teme	Prof. dr Saša Popović, Prof. dr Vladimir Kaščelan, Doc. dr Slobodan Lakić
Mentor	Prof. dr Saša Popović
Komisija za ocjenu rada	Prof. dr Saša Popović, Prof. dr Vladimir Kaščelan, Doc. dr Slobodan Lakić
Komisija za odbranu rada	Prof. dr Saša Popović, Prof. dr Vladimir Kaščelan, Doc. dr Slobodan Lakić
Datum odbrane	
Datum promocije	

PREDGOVOR

Relativno mlado crnogorsko tržište kapitala u poslednjih par mjeseci doživljava promjene, kako u smislu nove zakonske regulative, tako i u smislu definisanja i dobijanja novih institucija. Razvoj tržišta kapitala je od velikog značaja za cjelokupnu ekonomiju jedne zemlje. Upravo ovaj razvoj će dovesti do obavljanja kastodi poslova na istom. U našoj zemlji, do skoro, ovi poslovi se nisu proučavali, a rijetki su bili pojedinci čija je radoznalost vodila njihovom istraživanju.

Imajući u vidu da problematika kastodi poslova kod nas nije dovoljno obrađena, u ovom radu je dat cjelovit prikaz njihovog funkcionisanja, počev od definisanja osnovnih pojmova do procedura za obavljanje ovih poslova.

Kastodi poslovi su u ovom radu detaljno objašnjeni s teorijske strane, što u stvari znači da je detaljno definisan pojam ovih poslova, obuhvat ovih poslova, način njihovog obavljanja, značaj, mogućnost njihovog uvođenja kao i efekti uvođenja.

Osnovna svrha, a istovremeno i cilj ovog rada jeste stvaranje adekvatne teorijske osnove za funkcionisanje kastodijana u Crnoj Gori, na osnovu proučavanja iskustava iz okruženja.

ABSTRAKT

Mogućnost pružanja kastodi usluga, samo je jedan od načina da se pospeši konkurentnost i razvoj tržišta kapitala i obezbijedi veći priliv stranih investicija.

Kliring, saldiranje i kastodi poslovi definišu se kao srce svega što se događa na finansijskim tržištima. Kako razvoj tržišta kapitala svakako podrazumijeva uvođenje novih instrumenata na tržištu, kao i novih institucija, pored ostalih elemenata koji mogu da doprinesu jačanju tržišne infrastrukture, veoma važnu ulogu ima i kastodi funkcija.

Kako problematika ovih poslova kod nas nije dovoljno obrađena, osnovni predmet istraživanja u ovom radu je ispitivanje mogućnosti uvođenja kastodi poslova na domaćem tržištu kapitala.

Uvođenje kastodi poslova neophodno je kako zbog razvoja samog tržišta kapitala, tako i zbog predstojeće reforme penzionog sistema, u kojoj se prema donešenim zakonskim propisima obavljanje kastodi poslova podrazumijeva.

U ovom radu su objašnjeni ključni pojmovi vezani za obavljanje kastodi poslova, postupci i način funkcionisanja ovih institucija. Kako Centralna depozitarna agencija ima izuzetno važnu ulogu kod implementacije ovog koncepta, teorijski je opisana i povezanost ove institucije i kastodijana.

Uvođenje kastodijana logički slijedi u odnosu na dosadašnji razvoj tržišta kapitala u Crnoj Gori.

Na kraju rada predstavljene su i mogućnosti kao i efekti obavljanja kastodi poslova.

Ključne riječi

Kastodi, kastodi račun, novčani račun klijenta, račun hartija od vrijednosti klijenta, vrste kastodi računa, kliring i saldiranje transakcija, Centralna depozitarna agencija.

ABSTRACT

The possibility to offer custody services represents just one of the ways to improve the competitiveness and development of the capital market and to provide for greater inflow of foreign investments.

Clearing, settlement and custody services are defined as a heart of all that is happening on financial markets. As the development of capital markets, without doubt, envisages the introduction of new instruments, as well as new institutions on the market, in addition to other elements that can contribute to strengthening of market infrastructure, the custody function has also a very important role.

As the issues of custody services are not well domestically explained, the basic subject of research in this study is to examine the possibility of introducing custody services on the domestic capital market.

The introduction of custody services is necessary both for the development of the capital market itself and for approaching pension system reform envisaging the performance of custody services, in accordance with the adopted regulations.

Key terms concerning the performance of custody services, procedures and manner of functioning of these institutions are explained in this study. Since the Central Depository Agency has an extremely important role in the implementation of this concept, the connection of this institution and the custodian is theoretically described.

The introduction of custodian is a logical sequence to the existing development of the capital market in Montenegro.

At the end of this study, the possibilities, as well as the effects, of performing custody services are presented.

Key words

Custody, custody account, client monetary account, client securities account, types of custody account, transaction clearing and settlement, Central Depository Agency.

Sadržaj:

Uvod.....	2
1. Definicije ključnih pojmova	5
1.1. Pojam kastodi poslova i kastodijana.....	5
1.2. Uloga i mjesto kastodijana na tržištu kapitala.....	7
2. Funkcionisanje i procedure kod obavljanja usluge kastodija nad hartijama od vrijednosti na primjeru zemalja iz okruženja	14
2.1. Procedura sklapanja posla s klijentom nalogodavcem.....	20
2.2. Ostvarivanje prava koja proizilaze iz vlasništva nad hartijama od vrijednosti.	28
3. Uloga CSD (Central Securities Depositories) kod implementacije koncepta kastodija – osvrt na ulogu Centralne Depozitarne Agencije Crne Gore	30
4. Uvođenje kastodijana na crnogorskom tržištu kapitala.....	41
4.1. Motivi uvođenja kastodijana.....	41
4.2. Mogućnosti uvođenja	42
4.3. Procjena efekata uvođenja kastodijana i obavljanja kastodi poslova.....	48
Zaključna razmatranja	56
Literatura.....	60
Prilog 1: Modul kastodija sa formama predloženih od strane Antegra Team-a iz Beograda za funkcionisanje kastodija.....	62
Prilog 2: Nalog za upis skrbničkog računa.....	75
Prilog 3: Margin krediti Podravske banke.....	79
Prilog 4: Pravila poslovanja Societe Generale Bank, Beograd, decembar 2006. godine.....	82

Uvod

Analizirajući crnogorsko tržište kapitala, može se konstatovati da je do njegovog stvaranja došlo nakon usvajanja i implementacije Zakona o privatizaciji iz 1996. godine, ali da, tek, 2001. godine dolazi do napredovanja u razvoju samog tržišta kapitala sprovođenjem procesa Masovne vaučerske privatizacije. Proces Masovne vaučerske privatizacije bio je organizovan od strane Vlade Republike Crne Gore. Tada su svi punoljetni građani dobili besplatne vaučere, nominovane na 5.000 privatizacionih poena, koje su mogli uložiti u akcije određenih preduzeća koja su bila u planu privatizacije na ovaj način. Tržište kapitala u Crnoj Gori u poslednjih par godina doživljava stalnu ekspanziju. Početkom devedesetih godina postojala je jedna berza, na izuzetno niskom stepenu razvijenosti. U tom periodu počinju da se osnivaju i prve brokerske kuće na ovoj teritoriji, a ubrzo i prve dilerske kuće. Koliko je tržište „napredovalo“ u odnosu na same početke govori između ostalog činjenica da danas postoji preko dvadesetpet brokerskih kuća, među kojima su neke i brokersko-dilerske kuće. Nekada se trgovalo samo akcijama preduzeća i obveznicama stare devizne štednje, a danas se pored pomenutih oblika hartija od vrijednosti trguje i obveznicama jedinica lokalnih samouprava; zatim, nedavno je i jedna banka emitovala obveznice što takođe predstavlja korak naprijed u razvoju tržišta (korporativne obveznice); osnovana su i dva investiciona fonda od tzv. „živog novca“ pored već postojećih šest fondova iz procesa MVP koji sada imaju status „fondova zajedničkog ulaganja“ (FZU). Nedavno je usvojen i Zakon o dobrovoljnim penzionim fondovima, kao i Pravila koja su neophodna za funkcionisanje dobrovoljnih penzionih fondova (među kojima su i Pravila o obavljanju kastodi poslova), koji će u bliskoj budućnosti takođe biti prisutni na tržištu kapitala kao još jedan tip institucionalnih investitora. Takođe je značajno pomenuti da je nedavno Centralna banka Crne Gore izdala i prvu dozvolu za rad kastodi banci u našoj zemlji.

Navedeno ukazuje da se u Crnoj Gori dešavaju pozitivne promjene kada je tržište kapitala u pitanju. Razvoj tržišta zavisi od inovacija koje poboljšavaju načine vršenja i distribucije usluga. Jedno od strateških pitanja za razvoj tržišta kapitala jeste i jačanje tržišne infrastrukture. Budući da razvoj tržišta kapitala svakako podrazumijeva uvođenje novih instrumenata na tržištu, kao i novih institucija, pored ostalih elemenata koji mogu da doprinesu jačanju tržišne infrastrukture, veoma važnu ulogu ima i kastodi (*custody*) funkcija, koju uglavnom obavljaju banke.

Mogućnost pružanja usluge kastodija samo je jedan od načina da se pospeši konkurentnost i razvoj tržišta kapitala i obezbijedi veći priliv stranih investicija. Promjene u privredi su stalne i brojne, a i finansijske usluge stalno evoluiraju. Kliring, saldiranje i kastodi poslovi definišu se kao „srce“ svega što se događa na

finansijskim tržištima, a njihova efikasnost značajan je doprinos uspješnom upravljanju rizicima i maksimiziranju uspješnosti.

Aktuelnost definisane teme proizilazi iz pomenutog. Imajući u vidu da ova problematika kod nas nije dovoljno obrađena, u ovom radu ću dati cjelovit prikaz kastodi poslova. Na osnovu proučavanja iskustava zemalja iz okruženja (Republika Hrvatska, Republika Srbija, Republika Bosna i Hercegovina, Republika Srpska i Republika Slovenija), razmotriću koristi kao i nedostatke koji se uvođenjem ove funkcije mogu postići. Nastojću da dokažem da postoje dovoljno jaki razlozi, kao i adekvatna osnova za funkcionisanje i obavljanje kastodi poslova na domaćem tržištu kapitala, kao i da dalji razvoj tržišta kapitala znači neophodnost prisustva ove funkcije. Na osnovu detaljnog proučavanja svih aspekata funkcionisanja ovih poslova, rezultat postavljene hipoteze detaljno ću obrazložiti u zaključku ovog rada.

Osnovna svrha, a istovremeno i cilj ovog rada jeste stvaranje adekvatne teorijske osnove za funkcionisanje kastodijana u Crnoj Gori, na osnovu proučavanja iskustava iz okruženja.

U ovom radu osnovni predmet istraživanja biće ispitivanje mogućnosti uvođenja kastodi poslova na domaćem tržištu kapitala. Takođe, cilj je i da se ponude odgovori na sledeća pitanja: Šta se podrazumijeva pod kastodi poslovima? Koje vrste usluga pružaju kastodijani? Ko sve može koristiti usluge kastodijana? Kakva je povezanost ovih institucija sa tržištem kapitala? Neophodno je i da se definišu, za ovo tržište, novi koncepti poslovanja i da se sagleda da li bi njihovo uvođenje omogućilo investitorima da se osjećaju sigurnije, kako bi minimalnim rizikom ulagali svoj kapital. Sinteza svih odgovora na prethodno navedena pitanja i probleme biće jasan stav o tome da li je uvođenje ovih poslova neophodno za dalji razvoj domaćeg tržišta kapitala.

Istraživanja u ovom radu će se temeljiti na nizu opštih metodoloških postupaka s akcentom na analitičko-empirijski instrumentarij. U radu će biti prikazana teorijska i empirijska iskustva na regionalnom nivou, kako bi se došlo do konačnog rješenja, koje će omogućiti implementaciju ove funkcije.

Metodologiju rada i izbor dokumentacione osnove determinišu predmet i cilj rada.

U toku istraživanja biće primijenjen metod systemske analize, gdje će se predmet istraživanja posmatrati i tumačiti u relacijama: opšteg, posebnog i pojedinačnog. Takođe će biti afirmisan metod komparativne i kritičke analize.

Osim uvodnih razmatranja i zaključka, rad je podijeljen na četiri cjeline tj. poglavlja:

- Definisane ključnih pojmova,
- Funkcionisanje i procedure kod obavljanja usluge kastodija nad hartijama od vrijednosti na primjeru zemalja iz okruženja,

- Uloga CSD¹ kod implementacije koncepta kastodija – osvrt na ulogu Centralne depozitarne agencije Crne Gore i
- Uvođenje kastodijana na crnogorskom tržištu kapitala.

U prvom poglavlju, pored prikaza razvoja kastodi poslova, objašnjeni su ključni pojmovi neophodni za razumijevanje istih. Veća pažnja je poklonjena opisu svih vrsta poslova koje kastodi institucije obavljaju za svoje klijente.

Drugo poglavlje odnosi se na postupke i način funkcionisanja ovih institucija. Opisan je i razvoj kastodijana u zemljama iz okruženja, kao i specifičnosti u ovim poslovima na pojedinim tržištima. U ovom poglavlju, posebna pažnja posvećena je proceduri sklapanja posla sa klijentom kao i ostvarivanju prava koja proizilaze iz vlasništva nad hartijama.

Centralna depozitarna agencija ima izuzetno važnu ulogu kod implementacije koncepta kastodija, a posebno struktura računa koji se vode kod CDA. Detaljan prikaz svih računa hartija od vrijednosti koji se vode u Centralnoj depozitarnoj agenciji i njihova povezanost unutar iste institucije, opisan je u trećem poglavlju. Pored pomenutog, u ovom dijelu prikazan je i proces saldiranja transakcija obavljenih preko kastodijana.

Četvrto poglavlje opisuje povezanost kastodijana i penzionih fondova, s osvrtom na Zakon o hartijama od vrijednosti i Zakon o dobrovoljnim penzionim fondovima u Republici Crnoj Gori. Pokušala sam objasniti koji su i da li postoje motivi za uvođenjem kastodija na domaćem tržištu kapitala, odnosno kakve su mogućnosti. Takođe su predstavljeni efekti njihovog uvođenja, kako pozitivni, tako i negativni.

U radu ima par grafičkih prikaza. Njihov cilj je da se lakše shvate pojmovi i relacije obuhvaćene tezom.

Literatura koja je korišćena prilikom izrade teze je velikim dijelom inostranog porijekla, kako zbog kvaliteta tako i zbog činjenice da tema ove teze kod nas još uvijek nije dovoljno istražena. Osim knjiga, prilikom izrade rada korišćen je veliki broj sajtova i časopisa, što je navedeno na kraju rada u dijelu rezervisanom za spisak bibliografskih jedinica.

---

¹ CSD – Central Securities Depositories; u Crnoj Gori se ova institucija zove Centralna depozitarna agencija (CDA).

1. Definicije ključnih pojmova

1.1. Pojam kastodi poslova i kastodijana

Da bi tržište kapitala dobro funkcionisalo, pored ostalog, neophodna je i dobra pravna regulativa. Regulator treba da uspostavi pravni okvir, na osnovu koga se stvara povjerenje u stabilnost sistema i integritet tržišta. Neophodnost prisustva ove funkcije, prije svega, ogleda se u tome da se obezbijedi dalji razvoj tržišta kapitala, kao i da se obezbijedi atraktivnost tog tržišta investitorima iz zemlje i inostranstva. Da bi se poboljšale performanse tržišta, neophodno je, između ostalog, zadovoljiti i sljedeće uslove:

- smanjiti troškove poslovanja na tom tržištu,
- obezbijediti poslovanje institucionalnim investitorima, koji su nedavno počeli da se osnivaju i u našoj zemlji,
- povećati kvalitet tržišta, kroz veću transparentnost cijena i veću likvidnost,
- povećati operativnu efikasnost tržišta, odnosno smanjiti vremenski period potreban za kliring i saldiranje i
- povećati broj finansijskih instrumenata kojima se trguje, itd.

Jačanje tržišne infrastrukture jedno je od strateških pitanja vezanih za razvoj tržišta kapitala, ne samo u Crnoj Gori, nego svuda u svijetu. Pored ostalih elemenata koji mogu da doprinesu jačanju tržišne infrastrukture, veoma važnu ulogu ima i kastodi (*custody*) funkcija, koju u svijetu uglavnom obavljaju banke, koje se u okviru redovnih bankarskih poslova bave i investicionim bankarstvom.

Kastodi poslovi sa hartijama od vrijednosti (*custody, custody services*), definišu se kao skup usluga koje neka finansijska institucija pruža svojim klijentima u domenu poslovanja sa hartijama od vrijednosti, koje kupuju za sebe ili po nalogu svojih klijenata, a drže ih na računu hartija od vrijednosti (*custody account*) u određenoj finansijskoj instituciji.²

„Kastodi račun se definiše kao račun hartija od vrijednosti koji u sistemu Centralnog registra za svoje klijente otvara i vodi kastodi banka i preko kojeg se vrši obračun i kliring i saldiranje poslova zaključenih na berzi.“³

² Detaljnije pogledati u *Uloga banke skrbnika u mirovinskoj reformi*, D. Štimac, Finansijska teorija i praksa 26(2), Zagreb 2002. godine, str.511;

³ „*Uputstvo o kastodi poslovima koji se izvršavaju u sistemu Centralnog registra*“, Centralni registar hartija od vrijednosti a.d. Banja Luka, Banja Luka, januar 2007.god.

U zavisnosti od vrste samog kastodi ugovora, postoji nekoliko vrsta kastodi računa, i to:

Kastodi račun – na ime je račun hartija od vrijednosti koga otvara kastodi banka, pri čemu identitet osobe za čiji račun obavlja kastodi poslove nad hartijama od vrijednosti nije nepoznat, niti tajan, već je jednoznačno određen. Ovaj račun otvara i vodi kastodi banka u ime i za račun klijenta. Ista osoba kod iste kastodi banke može imati otvoren samo jedan kastodi račun na ime.⁴

Kastodi račun – anonimni je račun hartija od vrijednosti kojeg otvara kastodi banka, u svoje ime a za račun klijenta, pri čemu jedino ona zna identitet osobe za čiji račun obavlja poslove kastodija nad hartijama od vrijednosti.⁵

Kastodi račun – zbirni (omnibus) je račun hartija od vrijednosti kojeg otvara kastodi banka, pri čemu jedino ona zna identitet svih osoba za čiji račun obavlja poslove kastodija nad hartijama od vrijednosti. Banka otvara i vodi ovaj račun u svoje ime a za račun klijenata. Na ovom računu se u Centralnom registru vodi evidencija vlasništva svih kastodi klijenata banke koji se odlučuje za ovakvu vrstu računa.⁶

Zbog nepostojanja adekvatnog izraza u našem jeziku za obavljanje ovih poslova, ovaj naziv je preuzet iz strane terminologije, a označava „brigu, čuvanje, staranje o hartijama od vrijednosti“. U razvijenom poslovnom svijetu ovaj naziv je prepoznatljiv, tako da danas postoje i banke koje se bave samo ovim poslovima, ili su sve najveće svjetske banke ujedno i kastodijani (npr. The Bank of New York, State Street Bank Boston, Chase Manhattan Bank, Citibank, JP Morgan, i dr.).

Finansijske institucije koje čuvaju hartije od vrijednosti za treća lica zovu se kastodijani, a kako su tradicionalno ovaj posao obavljale banke, to govorimo o kastodi banci (*custody bank*).⁷

„Razvoj poslova kastodija sa hartijama od vrijednosti, vezan je za razvoj tržišta kapitala, kao i razvoj finansijskih instrumenata. Počeci ove djelatnosti datiraju s kraja 19. vijeka, kada je kapital škotskih i engleskih investitora učestvovao u izgradnji željeznica i gradova u SAD-u. Naime, pojavila se potreba da prekomorske poslovne engleskih i škotskih banaka nadziru projekte u koje je ulagan kapital, kao i da čuvaju certifikate akcija klijenata u svojim trezorima. Jednostavno, kao što su depozitni računi u bankama uređeni kako bi na njima bio deponovan novac i kako bi se ljudi, deponirajući novac na račune u bankama, zaštitili od lopova, tj. krađe, gubljenja novca, požara i sličnih rizika, tako su nastali i računi hartija od vrijednosti na kojima su deponovane hartije od vrijednosti. U početku je glavna namjena tih

⁴ Detaljnije pogledati u *Priručnik o obavljanju skrbničkih poslova*, Podravska banka, Koprivnica, srpanj 2005. godine.

⁵ Detaljnije pogledati u *Priručnik o obavljanju skrbničkih poslova*, Podravska banka, Koprivnica, srpanj 2005. godine;

⁶ Detaljnije pogledati u *Priručnik o obavljanju skrbničkih poslova*, Podravska banka, Koprivnica, srpanj 2005. godine;

⁷ Detaljnije pogledati u *Mjesto i uloga kastodi banke na tržištu kapitala*, Vladimir Kaščelan, Preduzetnička ekonomija, Vol VIII, Podgorica, decembar 2005. godine;

računa bilo čuvanje fizičkih certifikata (hartija od vrijednosti) u trezorima banaka, a tokom vremena, se pojavljivao sve veći broj novih i za klijente vrlo korisnih usluga.

Tek sredinom 70-tih godina 20. vijeka kastodi poslovi su se počeli tretirati kao posebna „industrija“, odnosno kao zasebna bankarska djelatnost. Definisanje djelatnosti i dodjeljivanje naziva Global Custody, obavljeno je 1974. godine, a djelo je američke banke Chase Manhattan Bank.

Taj razvoj dobio je podsticaj u deregulaciji tržišta kapitala najrazvijenijih zemalja, koja je omogućila investiranje kapitala u strane hartije od vrijednosti. Sve izraženija želja institucionalnih investitora da ulažu u inostranstvu, 1990-ih godina dovela je do pravog „boom-a“ u razvoju kastodija.

Osim želje institucionalnih investitora da ulažu u inostranstvu, za razvoj poslova kastodija postoje još dva, dovoljno jaka razloga, i to: pravni (regulatorni) okvir u smislu uspostavljanja bolje zakonske regulative, i profit koji banke očekuju po osnovu pružanja ovih usluga.⁸

Kastodijani su specijalizovane institucije koje nude širok spektar usluga svojim klijentima s ciljem uspješnijeg upravljanja rizicima i maksimiziranja dobiti.

Kastodi poslovi predstavljaju skup administrativnih, informacionih, pravnih i drugih usluga namijenjenih investitorima pri poslovanju sa hartijama od vrijednosti na domaćem ili inostranom tržištu.

Od djelatnosti koja se počela razvijati tek 70-ih godina 20. vijeka, kastodi je do danas postao glavni faktor razvoja finansijskih tržišta i jedan od ključnih nosilaca inovativnosti i tehnološkog razvoja.

1.2. Uloga i mjesto kastodijana na tržištu kapitala

Kastodi servis, odnosno starateljstvo nad hartijama od vrijednosti, je bankarska usluga koja je odavno prisutna u razvijenim zemljama svijeta, a od prije nekoliko godina i u zemljama u okruženju.

Kastodi poslovi podrazumijevaju starateljstvo nad hartijama od vrijednosti, odnosno sistematsku brigu o svim važnim događajima koji mogu uticati na portfolio tj. imovinu klijenata. Usluge se sastoje od čuvanja i registracije hartija, zatim saldiranja i prikupljanja prihoda po osnovu vlasništva nad hartijama, kao što su dividenda i kamata. Taj vid usluge podrazumijeva i praćenje korporativnih aktivnosti emitenata čije akcije klijent posjeduje, kao što su skupštine akcionara i promjene visine

---

⁸ Preuzeto iz *Uloga banke skrbnika u mirovinskoj reformi*, D. Štimac, Finansijska teorija i praksa 26(2), Zagreb 2002. godine, str.512, 513.

kapitala, kao i izmjene zakonske regulative u zemlji. Berzanski analitičari ističu da je mogućnost korišćenja kastodi servisa od izuzetnog značaja za svako tržište kapitala, jer ga čini atraktivnijim za velike „igrače“ kao što su osiguravajuće kuće, penzioni i investicioni fondovi, koji su navikli ili imaju obavezu da rade samo preko kastodijana. To je, kako ocjenjuju, posebno važno, jer veliki investitori imaju rezervu prema poslovanju na tržištima u razvoju, kakvo je na primjer naše, ako nemaju kastodi servis koji im obezbjeđuje sigurnost ulaganja. „Ako institucionalni investitori raspolažu sredstvima koja se mjere desetinama miliona eura, teško da im garanti za sigurne transakcije mogu biti brokerske kuće koje se osnivaju sa kapitalom od 25.000 eura dok, s druge strane, iza kastodi banaka stoji izuzetno veliki kapital, kao i kompletna bankarska institucija“.⁹

Kastodi banka je banka koja obavlja poslove vođenja računa hartija od vrijednosti i novčanih namjenskih računa svojih klijenata, a koja postupa po njihovim nalogima.

Jedna od uloga kastodi banaka i ostalih učesnika je razvoj finansijskog tržišta u zemlji i privlačenje direktnih investicija iz inostranstva, kreiranjem povoljne investicione klime kroz smanjenje rizika i izgradnjom neophodne tehničke infrastrukture u skladu sa zakonskim propisima.

Dakle, imovinu svojih klijenata, kastodi banke čuvaju na novčanim i na računima hartija od vrijednosti.

Osnovni poslovi koje za svoje klijente obavljaju kastodi banke su:¹⁰

1. vođenje *back-offica* za investicione i penzione fondove,
2. pomoć pri *post-tradu* (kliringu i saldiranju) na tržištu kapitala i
3. ulaganje u strane hartije od vrijednosti preko mreže korespodentskih računa.

Kastodijani mogu biti:

- lokalni,
- globalni, i
- podkastodijani.

Lokalni kastodijani nude usluge kastodijana za transakcije na lokalnom tržištu. Kastodijani vrše saldiranje transakcija kroz lokalne i međunarodne depozitarije hartija od vrijednosti. Klijent može izabrati globalnog kastodijana ili može više preferirati da radi s nekoliko različitih lokalnih kastodijana.

---

⁹ Izvor: B92, *Hypo banka uvodi kastodi poslove u RS* (izjava Bratoljuba Radulovića, rukovodioca Odjeljenja investicionog bankarstva u Hypo Alpe Adria banci), utorak 14. novembar 2006. godine;

¹⁰ Preuzeto iz *Mjesto i uloga kastodi banke na tržištu kapitala*, Vladimir Kaščelan, Preduzetnička ekonomija, Vol VIII, Podgorica, decembar 2005. godine.

Ukoliko kastodijan pokriva teritorije većeg broja zemalja, tada kažemo da je riječ o globalnom kastodijanu, tj. on nudi usluge kastodija na svjetskim tržištima. On upravlja hartijama od vrijednosti emitovanim u više zemalja. Član učesnik - kastodi banka je najčešći most sa inostranim tržištima kapitala odnosno, kastodijani nude kastodi usluge za tzv. prekogranične transakcije (*cross-border securities transactions*). Globalni kastodijani obično, imaju podkastodijana ili banku agenta na svakom pojedinačnom tržištu, koja im pomaže da klijentima ponude kastodi usluge u inostranstvu.

Među klijentima ovih institucija dominantni su investicioni fondovi, penzioni fondovi, osiguravajuća društva, banke, brokeri i/ili dileri, kao i ostali korporativni klijenti. U svijetu se kao najvažniji i najzahtjevniji klijenti ističu penzioni fondovi, a često njihovi zahtjevi diktiraju način i tempo razvoja kastodijana.

Iako uloga kastodijana kao finansijskih institucija podsjeća dijelom na ulogu brokera, a dijelom na ulogu CDA (Centralna depozitarna agencija) na tržištu kapitala, od velike je važnosti napomenuti da su poslovi strogo podijeljeni. Kastodijani, prema tome, ne obavljaju brokersko-dilerske poslove, kao ni poslove preuzimanja emisije, investicionog menadžera ili savjetnika. Takođe, oni ne obavljaju poslove koji su osnovni biznis za CDA. S druge strane, CDA ne vodi novčane račune svojih klijenata. Važno je reći i da kastodijani nisu centralni, već međukastodijani i to samo za svoje klijente. Kastodijani ne obavljaju kliring i saldiranje, već pružaju pomoć da se za njihove klijente ti procesi uspješno okončaju.¹¹

U osnovne globalne usluge spadaju:¹²

- čuvanje aktive,
- saldiranje trgovina i rješavanje nastalih problema,
- davanje savjeta u vezi sa korporativnim aktivnostima,
- sakupljanje prihoda,
- povraćaj poreza i
- transfer novca,

dok u osnovne lokalne usluge ubrajamo:

- direktnu *on-line* vezu sa sistemom za kliring i saldiranje za potvrđivanje ili otkazivanje trgovina i za njihovo saldiranje,
- kliring u ime stranog investitora koji nije učesnik sistema kliringa,
- sakupljanje prihoda,
- povraćaj poreza,
- transfer novca.

U usluge koje se dodatno naplaćuju spadaju:

---

¹¹ Preuzeto iz *Mjesto i uloga kastodi banke na tržištu kapitala*, Vladimir Kaščelan, Preduzetnička ekonomija, Vol VIII, Podgorica, decembar 2005. godine;

¹² Podjele usluga kastodijana preuzete iz *Mjesto i uloga kastodi banke na tržištu kapitala*, Vladimir Kaščelan, Preduzetnička ekonomija, Vol VIII, Podgorica, decembar 2005. godine.

- upravljanje novčanim sredstvima klijenata,
- pozajmljivanje hartija od vrijednosti,
- zastupanje u glasanju na skupštinama akcionara,
- usluge komunikacije sa brokerima itd.

Danas, sve više dodatnih usluga postaju osnovne usluge kastodi institucija.

Postoji još niz usluga koje kastodijani pružaju klijentima, a razvoj ove djelatnosti posljednjih godina u fokus dovodi i davanje kvalitetnih i sveobuhvatnih informacija klijentima u pravo vrijeme. Tačnije, posao kastodijana jeste da pruži klijentu sve one usluge koje mu osiguravaju nesmetano obavljanje zadataka na tržištima kapitala, bez obzira na to da li je to klijentu osnovna djelatnost (kao penzionim ili investicionim fondovima) ili samo povremena, dodatna aktivnost (korporativni klijenti, fizička lica i sl.).

Prije kupoprodaje, klijent mora imati aktivan račun u CDA i registrovanu vlasničku poziciju sa ovlaštenim učesnikom. Klijent ima pravo uvida u svoje vlasničke pozicije, dok kastodijani mogu račune hartija od vrijednosti koristiti jedino na osnovu naloga klijenta.

Kastodi banka drži hartije od vrijednosti svojih klijenata odvojeno od sopstvenih. To znači, da za razliku od novca, kastodi banka ne smije pozajmljivati hartije svojih klijenata, pa u slučaju bankrotstva kastodijana, vlasništvo nad njima je zagarantovano, s obzirom na to da su deponovane i kod Centralnog kastodijana tj. Centralnog registra. Takođe, kastodi banka novčana sredstva ne mora da redeponuje kod Centralne banke, dok hartije od vrijednosti mora redeponovati kod Centralne depozitarne institucije. Ovo, u stvari, znači da se broj hartija koje čuva kastodi banka mora kontinuirano usklađivati njihovim brojem kod CDA. Treća važna razlika je u mnogo većem broju operacija hartijom nego novcem. Dok novac tokom vremena donosi kamatu, hartija od vrijednosti, u zavisnosti od tipa, donosi dividende, bonuse, može se zalagati, a kastodijani moraju da prate sve promjene na računima hartija od vrijednosti svojih klijenata, tako da mnogi institucionalni investitori, kreditne institucije ili investicione kompanije angažuju kastodi banku, koja za njih prati i kontroliše te promjene.¹³

Kastodi banka čuva portfolio hartija od vrijednosti svojih klijenata. Mogućnost da se pruži ovakav vid usluge leži u jedinstvenoj strukturi računa u CSD-u. Kastodi banke su tzv. podkastodijani u odnosu na CSD. Podkastodijani redeponuju hartije od vrijednosti svojih klijenata kod centralnog kastodijana. Među najpoznatijim svjetskim centralnim kastodijanima izdvajaju se: Euroclear (Belgija, Francuska, Holandija), Clearstream (Njemačka), CREST (Velika Britanija), DTCC (Sjedinjene Američke Države), Monte Titoli (Italija), itd.

---

¹³ Detaljnije o ovome pogledati u *Mjesto i uloga kastodi banke na tržištu kapitala*, Vladimir Kaščelan, Preduzetnička ekonomija, Vol VIII, Podgorica, decembar 2005. godine.

U svijetu postoji mogućnost da banka može da ponudi i pozajmljivanje hartija od vrijednosti klijentima kastodi usluga, a to pozajmljivanje hartija od vrijednosti može da omogući klijentima da ostvare dodatne prinose na njihovu kastodi aktivu. Pozajmljivanje hartija od vrijednosti je poznato pod nazivom *short selling* ili *shorting*, što u prevodu na naš jezik znači kratka prodaja. U finansijama, kratka prodaja, je način da se ostvari profit na osnovu pada cijene hartija od vrijednosti, bilo da su u pitanju akcije ili obveznice. U suprotnom, investitori ulažu na dugi rok, nadajući se da će cijena hartija rasti. Uopšteno, ljudi investiraju kupujući hartije koje će držati dok njihova vrijednost ne poraste, a zatim će ih prodati, ostvarujući profit. Shortovanje je suprotno prethodno navedenom: investitori prave novac kada opada vrijednost hartija. Da bi zaradili novac kada cijene akcija padaju, ovi investitori mogu da pozajme hartije od vrijednosti i da ih prodaju, očekujući da će vrijednost hartija i dalje padati, kako bi ih oni ponovo kupili po nižoj cijeni i ostvarili razliku u cijeni. Investitor koji se bavi prodajom na kratak rok duguje hartije svom brokeru, koji obično pozajmljuje hartije nekog drugog investitora (klijenta), koji drži te svoje hartije na dugi rok. U ovakvim situacijama, zajmodavac ne gubi pravo da iste hartije proda. Dok su hartije pozajmljene, oba investitora imaju pravo da prodaju iste hartije. Ovakav slučaj se desio ove godine u UK i imao je za posledicu dramatične rezultate. Cijena akcija Northern Rock banke, u februaru 2007. god. iznosila je 12 £ u februaru, dok je u septembru iznosila 2 £ po akciji. Investitori koji su se bavili prodajom na kratak rok, za period od sedam mjeseci, zaradili su oko 1 bilion £. Postupak *short selling*-a se može objasniti i na sljedećem primjeru: pretpostavite da se akcije XYZ kompanije prodaju po cijeni od 10 \$ za akciju. Investitori koji se bave ovakvom vrstom investiranja pozajmiće 100 akcija ove kompanije i odmah potom ih prodati za 1.000 \$. Ako cijena akcija kompanije kasnije pane na 8 \$ po akciji, ovi investitori će kupiti 100 akcija za 800 \$, vratiće akcije njihovom pravom vlasniku i ostvariće 200 \$ profita. Međutim, u ovakvim situacijama, mogu se ostvariti i veliki gubici. Na primjer, ako cijena akcija ove kompanije čije je akcije neko pozajmio i potom prodao, porastu na 25 \$ po akciji, onaj ko je pozajmio ove akcije, moraće da ih kupi za 2.500 \$, uz gubitak od 1.500 \$. Kratka prodaja nije ni suviše komplikovana, a ni potpuno jednostavna. Veliki broj investitora ima problema u razumijevanju ovog koncepta, za koji se može reći da je relativno komplikovan u odnosu na normalne transakcije. A kao i uvijek, investitori se suočavaju sa visokim stepenom rizika, da bi ostvarili visoke prinose.¹⁴

Berzanski posrednik može davati i uzimati u zajam hartije od vrijednosti uz pismenu saglasnost vlasnika tih hartija. A poslovi pozajmljivanja se uglavnom zaključuju samo za potrebe saldiranja poslova zaključenih na berzi. Uobičajeno je da se kod poslova posredovanja u pozajmljivanju hartija od vrijednosti naplaćuje provizija, koja se obračunava na tržišnu vrijednost pozajmljenih hartija.

Kastodi poslovi predstavljaju veoma važnu uslugu, ali ne troškovno malo zahtjevnu.

---

¹⁴ Detaljnije na <http://www.investopedia.com>

Već je napomenuto koje sve usluge kastodijani mogu da pružaju svojim klijentima, a u narednom dijelu neke od tih usluga biće detaljnije objašnjene.¹⁵

Usluga kliringa i saldiranja:

- kliring – uloga kastodijana je da osigura da su svi finansijski instrumenti sigurni i pod kontrolom kastodijana, a kastodijani njima raspoloživo po nalogu klijenta.
- saldiranje – datum plaćanja za kupljene hartije od vrijednosti odnosno datum isporuke hartija od vrijednosti u slučaju prodaje. Saldiranje transakcija sa hartijama od vrijednosti odvija se u skladu s principima određenog tržišta („period saldiranja“ npr. T+3; dematerijalizovane hartije od vrijednosti, depozitarij koji uparuje transakcije, bruto ili neto saldiranje, propusti u saldiranju). U zemljama iz okruženja tj. konkretno u Hrvatskoj, praksa je da se instrukcije za kliring, saldiranje i potvrde dostavljaju SWIFT-om (standardni kodovi, tako da svaki učesnik jednostavno prepozna tipove i sadržaj poruka koje se šalju). A krajni cilj jeste da se postigne simultana, neopoziva i konačna „DvP namira“¹⁶, odnosno saldiranje.

Naplata prihoda:

- naplata dividende, odnosno kamate – zadatak kastodijana jeste da prikupi informacije o isplati prihoda, obavijesti klijenta o istome, prikupi prihode i prosljedi ih na račun klijenta. U Hrvatskoj, kao i u drugim zemljama, kao izvori informacija koriste se: SDA, novine, društvo, berze. Pravo na isplatu temelji se na saldiranoj poziciji na datum utvrđivanja vlasnika (*record date*).

Korporativne aktivnosti:

- ovdje se ubrajaju sve aktivnosti vezane za hartije od vrijednosti, a koje se ne odnose na trgovanje. Zadatak kastodijana jeste da obavijesti klijenta o svim događajima vezanim za hartije od vrijednosti koje su deponovane i u zavisnosti od aktivnosti da primi instrukcije klijenta i da postupi po njima.

Izveštavanje o portfelju:

- zadatak kastodijana jeste da klijentu pravovremeno dostavi razne izvještaje o različitim aktivnostima koje se tiču portfelja klijenta, a odnose se na proces saldiranja, stanja i promjene na računima hartija od vrijednosti, novca i sl.

Usluge zastupanja na glavnim skupštinama akcionara:

---

¹⁵ Detaljnije o navedenim uslugama kastodijana pogledati u prezentaciji *Poslovi skrbništva nad vrijednosnim papirima*, Katica Mandić, Privredna banka Zagreb;

¹⁶ DvP namira – delivery versus payment namira – isporuka naspram plaćanja kod obavljanja procesa kliringa i saldiranja; opširnije pogledati u prezentaciji *“Poslovi skrbništva nad vrijednosnim papirima”*, Katica Mandić, Privredna banka Zagreb.

- usluga kastodijana kojom kastodijan izvještava klijenta o sazvanim (zakazanim) glavnim skupštinama akcionara, dostavlja dnevni red i postupa/glasa u skladu sa instrukcijama klijenta. Na kraju, kastodijan dostavlja klijentu informaciju o rezultatima skupštine. U Hrvatskoj, u skladu sa njihovim Zakonom o trgovačkim društvima, obavještavanje je 30 dana prije dana održavanja. A pravo na glasanje temelji se na saldiranoj poziciji na datum utvrđivanja vlasnika akcija (*record date*).

Izvještavanje o tržištu:

- poznavanje mehanizama i institucija tržišta kapitala, standardiziranje dokumentacije o tržištu i usluzi kastodijana, kao i odgovaranje na upite klijenata o tržištu kapitala.

Nadgledanje usklađenosti s važećim propisima:

- ukoliko je tako ugovoreno, zadatak kastodijana jeste da prati investicione i zakonske limite za klijenta, kao i da ga obavijesti u slučaju prekoračenja limita.

Aktivno upravljanje novčanim sredstvima klijenta:

- kamate na novčana sredstva, prekoračenja na računu i druge mogućnosti.

Aktivnosti vezane za povraćaj poreza:

- zadatak kastodijana jeste praćenje poreske regulative, izvještavanje o promjeni poreske regulative, te omogućavanje ostvarivanja što niže poreske stope za klijenta, realizacija povraćaja poreza i sl.

Mjerenje uspješnosti:

- vrednovanje klijentovog portfelja i izvještavanje.

Kvalitet i sveobuhvatnost usluga koje kastodijani obavljaju za svoje klijente govori da se obim aktive koja se čuva kod kastodijana dosta uvećao u posljednjih nekoliko godina, jer investitori gledaju na strana tržišta kao na dodatne investicione šanse.

2. Funkcionisanje i procedure kod obavljanja usluge kastodija nad hartijama od vrijednosti na primjeru zemalja iz okruženja

Iako su kastodi poslovi u svijetu prisutni već duži niz godina, u zemljama iz našeg okruženja ova djelatnost je uzela maha tek u posljednjih par godina.

U narednom tekstu opisano je funkcionisanje ovih poslova u nekim zemljama iz okruženja.

1. Republika Srbija

Kastodi poslovi se u Srbiji uvode 2002. godine, Zakonom o tržištu hartija od vrijednosti i drugih finansijskih instrumenata. Prva dozvola za obavljanje kastodi banke izdata je u septembru 2004. godine, a u trenutku pisanja ovog rada, dozvole za obavljanje djelatnosti kastodijana posjedovalo je sedam banaka. Po modelu zemalja u regionu, zakonski je predviđena uloga kastodi banke.

Raiffeisenbank a.d. Beograd je prva banka u Srbiji koja je dobila saglasnost Narodne banke Srbije za obavljanje djelatnosti kastodi banke.

U Republici Srbiji, kastodi je obavezan u poslovanju dobrovoljnih penzijskih i investicionih fondova. U tom smislu on obavlja kontrolnu funkciju (Zakon o dobrovoljnim penzijskim fondovima i penzijskim planovima/ oktobar 2005/april 2006; Zakon o investicionim fondovima/jun 2006/ decembar 2006).

Kako svakim investicionim fondom upravlja društvo za upravljanje, ono je dužno da zaključi sa kastodi bankom Ugovor o obavljanju kastodi usluga za svaki investicioni fond posebno.

Kastodi banka ima ulogu da otvara račune u svoje ime, a za račun članova fondova, kako kod Centralnog registra, tako i kroz mrežu globalnih kastodijana u drugim inostranim klirinškim i depozitarnim kućama. Kastodi banka ne smije da bude povezano lice sa fondom. Komisija za hartije od vrijednosti vrši nadzor poslovanja društava za upravljanje i investicionih fondova, kao i nadzor nad obavljanjem kastodi usluga kastodi banke, dok kontrolu rada društva za upravljanjem penzionim fondovima vrši Narodna banka.

Dalji razvoj dobrovoljnih penzijskih i investicionih fondova u Srbiji, presudno zavisi od:

- brzine širenja „kulture investiranja“,
- razvoja tržišta kapitala,
- kreiranja alternativnih mogućnosti ulaganja,

- uvođenja novih instrumenata na tržištu, kao mehanizama smanjenja rizika i obezbjeđenja realizacije predviđenih prinosa fonda,
- usklađivanja postojeće poreske politike,

dok odabir kastodi banke zavisi od:

- nivoa usluge,
- reputacija i uticaj na lokalnom tržištu,
- povezanost sa globalnim kastodi institucijama,
- dostupnost inostranih tržišta,
- odnos cijene i usluge,
- dostupnost konkurencije,
- procjena rizika.

2. Federacija BiH

Krajem 2006. godine obavljale su se završne pripreme za dobijanje dozvola od Agencije za bankarstvo i Komisije za hartije od vrijednosti Republike Srpske, za obavljanje kastodi poslova.

Raiffeisen Bank i Balkan Investment Bank su prve kastodi banke u Republici Srpskoj, a Hypo Alpe Adria Bank a.d. Banja Luka je prva banka koja je za svog klijenta obavila kastodi transakciju na banjalučkoj berzi.

U FBiH kastodi servis funkcioniše od prošle godine u Raiffeisen Bank i HVB Central profit banci. U Republici Srpskoj, zakonom je regulisano da poslove kastodijana obavljaju banke kojima Komisija za hartije od vrijednosti Republike Srpske rješenjem odobri da obavljaju navedene poslove, uz uslov da su članovi Centralnog registra hartija od vrijednosti a.d. Banja Luka, kao i da imaju poseban organizacioni dio za obavljanje ovih poslova.

Komisija za hartije od vrijednosti Republike Srpske je u martu 2006. godine donijela pravilnik o obavljanju kastodi poslova.

Dozvola za obavljanje kastodi poslova izdaje se na određeno vrijeme od pet godina od dana izdavanja.

Klijenti kastodi banke moraju imati uvid u Pravila poslovanja i naknade za usluge koje pruža kastodi banka.

Klijenti kastodi banke mogu biti pravna ili fizička lica, kao i druga lica, u skladu sa zakonom, koja sa kastodi bankom zaključe ugovor o obavljanju kastodi poslova.

Kastodi banka je obavezna da u Centralnom registru otvori kastodi račun hartija od vrijednosti na kojem se vode hartije od vrijednosti nalogodavca, koji je klijent kastodi banke.

Kastodi banka može otvoriti kastodi račun koji glasi na ime i zbirni račun (za investicione fondove i globalne kastodi banke), a hartijama od vrijednosti s kastodi računa može raspolagati samo na osnovu naloga klijenta.

Takođe, kastodi banka je obavezna da za svakog klijenta vodi posebnu evidenciju o hartijama od vrijednosti koje su predmet kastodi poslova, kao i da Komisiji dostavlja odgovarajuće izvještaje o poslovanju.

3. Republika Slovenija

Zakon o investicionim fondovima i družbe za upravljanje (za skrbnike) u Sloveniji, donešen je 2002. godine. U Sloveniji je sa ovim zakonom regulisano da ne moraju samo banke da budu kastodijani, već mogu i druge finansijske institucije, ali takvih institucija do jula 2007.godine u Sloveniji nije bilo.

Investicioni fondovi i drugi institucionalni investitori koriste kastodijane i svi imaju račun kod kastodijana. Kastodijan otvara račun kod KDD-a¹⁷. Broker sklapa posao, tj. obavlja transakciju, i on obavještava kastodijana i klijenta da je posao sklopljen. I brokeri i kastodijani imaju poseban pristup KDD-u. Kako investicioni fondovi imaju novac kod banke kastodijana, tako pri kupovini taj novac kastodijani mogu da prenose brokerima ili banka direktno KDD-u, a kliring i saldiranje obavljaju se preko KDD-a.

Kod KDD-a registrovane su samo domaće tj. slovenačke hartije od vrijednosti. Ako na primjer neki strani investicioni fond kupuje u Sloveniji, i već ima svog kastodijana, koji ne mora biti iz Slovenije, mora se registrovati kod KDD-a, tj. otvoriti račun.

Na osnovu istraživanja, neke od banaka iz Slovenije ne trguju u Crnoj Gori, jer kod nas još uvijek ne posluju kastodijani. Da bi trgovali u Crnoj Gori, neophodno je da i u Crnoj Gori posluju kastodijani, radi sigurnosti (ovdje postoji mogućnost da kastodijan radi preko/s kastodijanom, kako bi se obezbijedili: sigurnost, anonimnost, obavljanje korporativnih aktivnosti,...), a takođe postojala bi i mogućnost direktnog uvida u sistem Centralnog registra, što bi doprinijelo tačnijem i preglednijem procesu saldiranja obavljenih transakcija.

4. Republika Hrvatska

U republici Hrvatskoj, kastodi poslove mogu obavljati isključivo banke koje za obavljanje ovih poslova imaju odobrenje HANFA-e.

Središnja depozitarna agencija d.d. (SDA), osnovana je 1997. godine, Zakonom o izdavanju i prometu vrijednosnim papirima. Članovi Agencije su pravne osobe određene Zakonom o tržištu vrijednosnih papira, kojima je Agencija odobrila

---

¹⁷ KDD – Centralna klirinško-depotna družba d.d. Ljubljana

korištenje raznih usluga. „Postoje dvije vrste članova: članovi izdavatelji i članovi sudionici.“¹⁸

Izdavatelji hartija od vrijednosti, mogu postati članovima izdavateljima koji imaju pristup uslugama depozitorija Agencije koje uključuju i provođenje korporativnih akcija.

Ovlašćena društva, odnosno društva za poslovanje hartijama od vrijednosti – brokerska društva, banke ovlašćene za obavljanje poslova sa hartijama od vrijednosti i banke koje obavljaju poslove držanja hartija od vrijednosti za treća lica – kastodijani, kao i institucionalni investitori, mogu postati članovima sudionicima koji imaju pristup uslugama depozitorija i uslugama kliringa i saldiranja.

Prava i obaveze utvrđuju se na osnovu Pravila, Uputa i Ugovora.

Računi hartija od vrijednosti otvaraju se u postupku prenosa podataka iz Registra hartija od vrijednosti izdavatelja u depozitarij Agencije, kod preknjižavanja prava vlasništva, kod sprovođenja korporativnih akcija, ili na zahtjev domaćih ili stranih pravnih ili fizičkih osoba.

Kastodi banke koje imaju status članova sudionika mogu otvoriti kastodi račun hartija od vrijednosti na kojima se vode hartije od vrijednosti nalogodavca. Kastodi račun može biti: kastodi račun na ime, anonimni kastodi račun ili zbirni račun. Kastodi banke u svojim knjigama vode podatke o identitetu nalogodavca. Hartije od vrijednosti ubilježene na bilo kojem kastodi računu, vlasništvo su nalogodavca i ne ulaze u imovinu kastodi banke.

Vlasničke pozicije ubilježene na kastodi računu uvijek su registrovane sa kastodi bankom čiji je taj račun. Kastodi banka u vrijeme otvaranja računa određuje da li se radi o računu na ime, anonimnom računu ili zbirnom računu. Ona je takođe, odgovorna za tačnost podataka koji su potrebni za određivanje vlasnika hartija od vrijednosti ubilježenih na tom računu. Kastodi banka može otvoriti samo jedan kastodi račun na ime za istog investitora, samo jedan račun koji je anoniman i samo jedan zbirni račun.

Račun portfelja nalogodavcu otvara član sudionik koji koristi usluge kao brokersko društvo, na ime nalogodavca s kojim je sklopio ugovor o upravljanju portfeljem HOV. Vlasničke pozicije na računu portfelja registrovane su s članom sudionikom koji je otvorio račun. Račun portfelja ne može se otvoriti na ime više nalogodavaca (npr. ako su nalogodavci suvlasnici). Jedan investitor može imati otvoren samo jedan račun portfelja s istim brokerskim društvom.

---

¹⁸ Detaljnije o ovome pogledati u prezentaciji predsjednice uprave SDA Vesne Živković, januar 2007. godine

Mogućnosti uvođenja kastodi poslova na crnogorskom tržištu kapitala

Društva za upravljanje investicionim i penzionim fondovima mogu na osnovu Ugovora o upravljanju fondom, odnosno na osnovu rješenja Komisije za hartije od vrijednosti, otvoriti zastupnički račun na kojem vode hartije fonda kojim upravljaju.

Vlasničke pozicije registrovane s članom sudionikom nisu vlasništvo člana sudionika, ne čine dio njegove imovine, ne ulaze u njegovu likvidacionu ili stečajnu masu i ne mogu se koristiti za ispunjenje njegovih obaveza prema Agenciji, drugim članovima ili bilo kojoj trećoj osobi.

Kada je vlasnička pozicija registrovana s članom sudionikom i dalje se smatra da je član sudionik drži u korist investitora.

Račun hartija od vrijednosti Agencija može zatvoriti na zahtjev investitora, odnosno vlasnika/nosioca računa.

Ugovorom o kastodiju nad hartijama od vrijednosti, kastodijan se obavezuje da će za naknadu (proviziju) za račun nalogodavca obavljati jedan ili više poslova.

Kastodijan odgovara za svu štetu koju njegov klijent pretrpi zbog nedostataka u ispunjenju ugovora o kastodiju, uključujući i izmaklu dobit. Kastodijan ne može ograničiti svoju odgovornost za štetu iz ugovora o kastodiju nad hartijama od vrijednosti.

Komisija može zahtijevati od kastodijana dostavljanje izvještaja s podacima o svim nalogodavcima i količini hartija od vrijednosti u njihovom vlasništvu.

Kastodijan je obavezan za svakog nalogodavca da vodi posebnu evidenciju o HOV koje su mu povjerene na čuvanje (skrb). Takođe je obavezan da vodi kastodi knjigu u koju se upisuju podaci o svim nalozima za kupovinu i prodaju hartija od vrijednosti, a vodi se na način kao i knjiga naloga. Kastodijan je obavezan da Komisiji omogući uvid u kastodi knjigu i ostalu dokumentaciju kada Komisija to zatraži.

Kastodijan je takođe dužan, da bez odlaganja obavijesti nalogodavca o svakom poslu sklopljenom prema njegovom nalogu i kada to nalogodavac posebno ne zahtijeva.

Tabela broj 1: Specifičnosti kastodijana u pojedinim zemljama

zemlja	ko obavlja ulogu kastodija	obavljanje kastodija za investicione fondove	obavljanje kastodija za penzione fondove	vrsta kastodi računa		
				na ime	zbirni	anonimni
Republika Srbija	banka	da	da	da	da	/
Federacija BiH	banka	da	da	da	da	/
Republika Slovenija	banka ili druga finansijska inst.	da	da	da	da	/
Republika Hrvatska	banka	da	da	da	da	da

Zajedničko za funkcionisanje kastodi poslova u svim zemljama koje su već navedene tj. u kojima je zakonskim propisima regulisano obavljenje kastodi poslova, jeste da kastodi poslovi podrazumijevaju:

- a) otvaranje i vođenje vlasničkog računa hartija od vrijednosti u ime i za račun svojih klijenata – zakonitih imalaca hartija od vrijednosti;
- b) otvaranje i vođenje računa hartija od vrijednosti u ime kastodi banke, a za račun klijenata – zakonitih imalaca hartija od vrijednosti odnosno, u ime svojih klijenata koji nisu zakoniti imaoци tih hartija, a za račun zakonitih imalaca tih hartija (zbirni kastodi račun);
- c) izvršavanje naloga za prenos prava iz hartija od vrijednosti i naloge za upis prava trećih lica na hartijama od vrijednosti;
- d) izvještavanje o isplati dividende, isplati kamata ili dospijeću ostalih instrumenata na naplatu;
- e) obavještanje o skupštinama emitenta i pravima vezanim za akcije i druge hartije od vrijednosti koje su date na „staranje“ kastodi banci;
- f) obavještanje o zakonskim promjenama koje posredno ili neposredno utiču na izvještavanje klijenta o stanju hartija od vrijednosti na kastodi računu;
- g) zastupanje na godišnjim skupštinama akcionara;
- h) pozajmljivanje hartija od vrijednosti;
- i) staranje o izvršenju poreskih obaveza svojih klijenata – zakonitih imalaca hartija od vrijednosti;
- j) upisivanje založnog prava nad hartijama od vrijednosti koje se nalaze na kastodi računu u korist trećih lica;
- k) ostale usluge vezane za hartije od vrijednosti, ostvarivanje prava i ispunjenje obaveza koje proizilaze iz hartija od vrijednosti, dogovorene između klijenta i kastodi banke, a koje nisu u suprotnosti sa zakonskim propisima.

Takođe, zajedničko u svim zemljama jeste da hartijama od vrijednosti na kastodi računu, kastodijan može raspolagati samo po nalogodavčevom nalogu, jer su hartije od vrijednosti na računu vlasništvo nalogodavca. One ne ulaze u imovinu kastodijana, niti likvidacionu ili stečajnu masu, niti se mogu upotrijebiti u pogledu potraživanja prema kastodijanu.

Poslove kastodija u skoro svim gore navedenim zemljama obavljaju banke, kojima Komisija za hartije od vrijednosti svojim rješenjem odobri obavljanje ovih poslova, a kastodijan se obavezuje da organizuje poslove kastodija u posebnom sektoru tj. odjeljenju. Ako posmatramo zakonsku regulativu i tip institucije koji je zakonski

definisan da može da obavlja ove poslove, onda je izuzetak Republika Slovenija, jer je za razliku od ostalih zemalja, zakonom definisano da kastodi poslove u ovoj zemlji, pored banaka, mogu obavljati i druge finansijske institucije.

Istraživanje funkcionisanja cjelokupnog tržišta kapitala, kako kod nas, tako i u ostalim zemljama, upućuje na zaključak da su kliring, saldiranje i kastodi „srce“ svega što se dešava na istom.

Kastodi banke su posrednici koji nude investitorima usluge kastodija, kliringa i saldiranja, na njihovim lokalnim tržištima. Neki imaju svoju internu infrastrukturu, nudeći klijentima kliring i saldiranje transakcija (interni kliring i saldiranje), kada obje strane u trgovini imaju račune u istoj kastodi banci. Ovo poništava potrebu da se prosleđuju instrukcije direktno do lokalnog sistema kliringa i saldiranja.

Kastodijani se još zovu i tradicionalni *back office* za institucionalne investitore, jer su u većini zemalja upravo najveći njihovi klijenti oni, koji na neki način, kroz razvoj sopstvene djelatnosti, utiču i na razvoj samih kastodijana.

2.1. Procedura sklapanja posla s klijentom nalogodavcem¹⁹

Zaposleni u određenoj banci, koji je posebno osposobljen za kastodi poslove nad hartijama od vrijednosti dužan je da se pridržava svih procedura, kao i da prije sklapanja Ugovora razjasni s nalogodavcem sve postojeće nejasnoće. Dužan je i da vodi računa o tačnosti stanja na računima novca i računima hartija od vrijednosti. Takođe je dužan da sve podatke vezane za nalogodavca, ali i sve kupoprodaje hartija od vrijednosti, strogo čuva kao poslovnu tajnu.

Zaposleni je dužan da prije sklapanja Ugovora o kastodi poslovima nad hartijama od vrijednosti, nalogodavca informiše o:

- hartijama od vrijednosti uopšte,
- proceduri kod kupoprodaje/saldiranja hartija od vrijednosti,
- uslovima poslovanja,
- tarifama naknada za kastodi usluge,
- trenutnoj situaciji na tržištu.

Da bi informisao nalogodavca o situaciji na tržištu, on će dobiti sve potrebne informacije isključivo od brokera banke. On ne smije koristiti dokumenta niti informacije dobijene iz drugih izvora, a koje prethodno nisu odobrili brokeri. Takođe

---

¹⁹ Detaljnije o proceduri sklapanja posla sa klijentima pogledati u *Priručnik o obavljanju skrbničkih poslova*, Podravska banka, Koprivnica, srpanj 2005. godine

je dužan obaviti postupak identifikacije tako da se uvjeri da je klijent stvarno ona fizička ili pravna osoba koja traži određenu bankarsku uslugu.

Nakon sprovedenog osnovnog razgovora o kastodiju i povezanim poslovima, klijenti se upućuju na zaposlene u sektoru/odjeljenju kastodija koji ih detaljno upoznaju sa uslugama kastodija u određenoj banci. Potpisuje se ugovor, koga potpisuju osobe ovlaštene za potpisivanje takvih ugovora. Unutar kastodi računa, vodi se račun novčanih sredstava i račun hartija od vrijednosti.

Za sve transakcije koje će banka kastodijan izvršavati na kastodi računima klijenata, koristiće se obrascima koji se obično nalaze u prilogu ugovora. Ukoliko su zahtjevi klijenta drugačijeg sadržaja od navedenih obrazaca, potrebno je kontaktirati banku kastodijana. Navedene obrasce potpisuje klijent ili broker koji je po punomoći klijenta ovlašten za potpisivanje istih (za slučaj da klijent koristi posebne vrste kredita koje pojedine banke obezbjeđuju svojim klijentima; npr. specifični su margin²⁰ krediti u jednoj od hrvatskih banaka).

Banka kao kastodijan, koristi skup usluga vezanih za kastodi nad hartijama od vrijednosti, te ima pristup svim uslugama kliringa i saldiranja, pri čemu je ovlaštena koristiti aplikaciju Centalne depozitarne agencije određene zemlje za obavljanje kastodi poslova.

Uz otvaranje kastodi računa u banci, za klijenta je potrebno otvoriti i kastodi račun u Centralnoj depozitarnoj agenciji.

Kastodi banka ima u Centralnom registru otvoreno više zbirnih kastodi računa i ukoliko klijent ne želi otvaranje individualnog kastodi računa na ime ili računa koji je anoniman, hartije od vrijednosti klijenta će se voditi u Centralnom registru na zbirnim računima kastodi banke, a za klijenta će se u aplikaciji banke voditi pojedinačno na njegovom kastodi računu.

Kako bi banka mogla obavljati raspoređivanje te kupovine i prodaje za račun nalogodavca, potrebno je provjeriti je li nalogodavcu otvoren račun investitora u Centralnom registru, kao i je li račun aktivan (individualan račun).

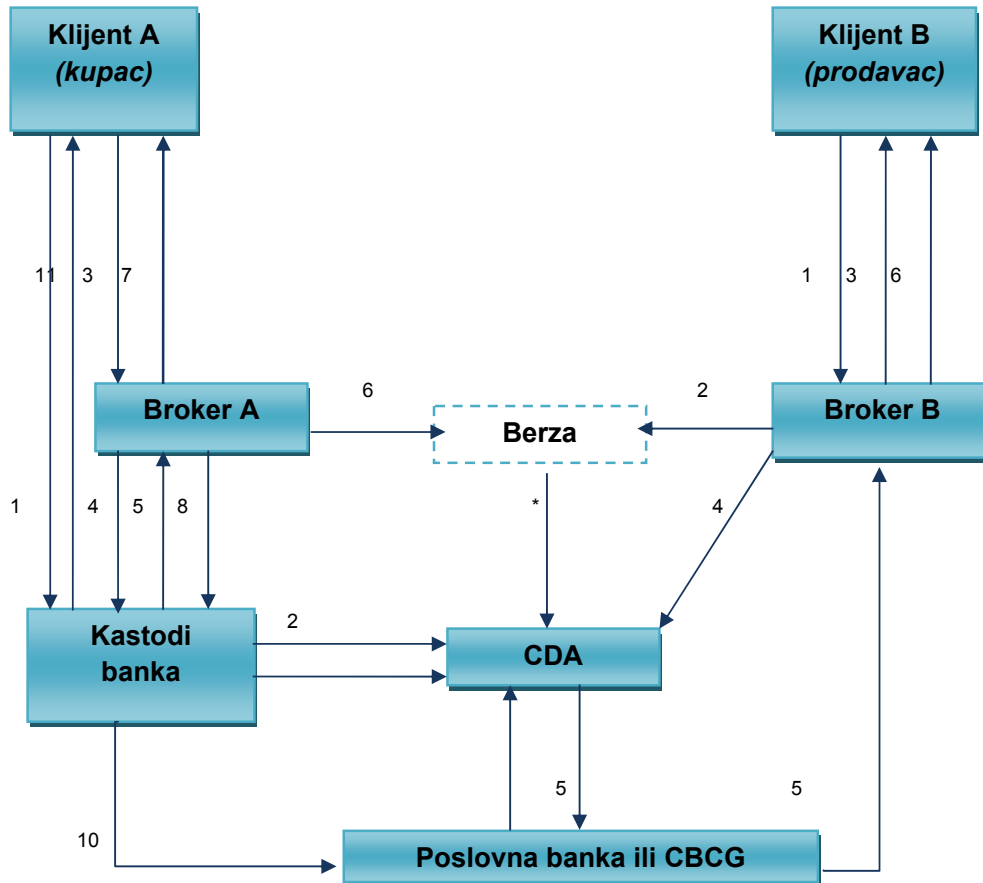
---

²⁰ Pogledati Prilog broj 3.

Back office poslovi

Tok poslovanja je prikazan na sledećem grafikonu:

Grafik broj 1: Tok poslovanja kastodijana

Klijent kupac

- 1 – klijent sklapa ugovor sa kastodi bankom,
- 2 – registracija vlasničke pozicije,
- 3 – klijent dogovara transakcije tj. daje nalog brokeru,
- 4 – broker provjerava stanje novčanih sredstava na kastodi računu klijenta,
- 5 – banka daje povratnu informaciju,
- 6 – broker unosi nalog na berzi,
- 7, 8 – po realizaciji transakcije, sektor brokerskih poslova šalje obračun klijentu i sektoru kastodija,
- 9 – nalog za primanje HOV,
- 10 – kastodi banka uplaćuje novac na poseban račun CDA kod poslovne banke,
- 11 – kastodi banka obavještava klijenta o izvršenom saldiranju.

Klijent prodavac

- 1 – klijent daje brokeru nalog za prodaju,
- 2 – broker unosi nalog prodaje na berzi,
- 3 – broker obavještava klijenta o izvršenoj transakciji
- 4 – broker ima direktan pristup sistemu CDA za kliring i saldiranje,
- 5 – CDA prenosi novac sa svog računa na račun brokerske kuće (saldiranje),
- 6 – broker obavještava klijenta o uspješnom saldiranju i prenosi novac na njegov račun u banci.
- * - berza šalje CDA izvještaj sa trgovinama, svakog radnog dana

Klijent A je kupac i korisnik usluga kastodi banke, a klijent B je prodavac i on nije korisnik usluga kastodi banke.

Nakon sklapanja Ugovora sa kastodi bankom, klijent uplaćuje novčana sredstva i/ili deponuje hartije od vrijednosti na „čuvanje“.

Ukoliko klijent posjeduje hartije od vrijednosti koje daje na „čuvanje“ kastodiju, potrebno je:

- u Centralnom registru: napraviti registraciju vlasničke pozicije što je postupak preknjižavanja hartija od vrijednosti s neregistovane vlasničke pozicije na vlasničku poziciju registrovanu sa bankom kastodijanom.

Registracija vlasničke pozicije sa bankom kastodijanom započinje upisom zahtjeva za registraciju. Zahtjev se sastoji od: računa investitora na teret kojeg se obavlja registracija (nalogodavac), računa investitora u korist kojeg se obavlja registracija (kastodi banka), oznake hartije od vrijednosti i količine istog. Nakon upisa zahtjeva, istom se dodjeljuje jedinstven broj kojeg kastodi banka treba da saopšti nalogodavcu. Zahtjev potvrđuje nalogodavac, tj. vlasnik računa na teret kojeg se obavlja registracija.

Ukoliko nalogodavac ima na neregistrovanoj vlasničkoj poziciji dovoljnu količinu hartija od vrijednosti iz zahtjeva za registraciju, zahtjev će se u potpunosti realizovati.

- U aplikaciji banke proknjižiti na kastodi račun nalogodavca vrstu i količinu registrovane hartije od vrijednosti, uz prethodnu provjeru u CDA aplikaciji.

Nalogodavac tj. klijent koji je u ovom slučaju kupac, dogovara transakcije kupovine (prodaje) sa sektorom brokerskih poslova.

Sektor brokerskih poslova kontaktira sektor kastodija u svrhu provjere postojanja novčanih sredstava (ako se radi o kupovini hartija) ili vlasništva nad hartijama od vrijednosti (ako se radi o prodaji hartija). Ukoliko na računu novca klijenta nema dovoljno sredstava za pokriće cjelokupne realizacije transakcije, kastodi banka nije obavezna da izvrši nalog.

Nakon provjere stanja na kastodi računu klijenta, sektor brokerskih poslova otvara nalog za kupovinu/prodaju hartija od vrijednosti, jer broker izvršava nalog na berzi.

Po realizaciji transakcije na berzi, sektor brokerskih poslova klijentima i sektoru kastodija šalje obračun po izvršenju transakcije iz koje je vidljivo kolika je količina realizovana i po kojoj cijeni, te kolika je obračunata brokerska provizija.

Na osnovu tog obračuna, banka izrađuje nalog za primanje/isporku hartija od vrijednosti sa/bez plaćanja, koju potpisuje sam nalogodavac ili broker koji je ovlašćen na osnovu punomoćja nalogodavca.

Nakon toga potrebno je u aplikaciji CDA izvršiti primanje/isporku hartija od vrijednosti u dva koraka. U prvom koraku, radi se unos podataka iz realizovane transakcije, a u drugom koraku radi se odobrenje iste. Ako trgovine na dan saldiranja hartija od vrijednosti imaju status uparene/saldirane, tada će se izvršiti primanje/isporka hartija od vrijednosti sa/na račun kastodija u korist/na teret suprotne ugovorne strane. U skladu sa navedenim, potrebno je i u aplikaciji banke izvršiti registraciju primljenih/isporkenih hartija od vrijednosti po vrsti i količini na određeni kastodi račun na dan saldiranja hartija od vrijednosti.

Ukoliko se radi o kupovini hartija, potrebno je voditi računa o dovoljnoj količini novčanih sredstava na novčanom računu nalogodavca. Ukoliko se dakle, radi o kupovini, kastodi banka uplaćuje novac na poseban račun CDA, a kada se izvrši saldiranje, CDA, taj novac transferiše na račun brokerske kuće prodavca koji je otvoren kod određene banke, koji će brokerska kuća prodavca potom transferisati samom prodavcu.

Za razliku od kupca, kome u ovom slučaju saldiranje vrši kastodi banka (brokeri u ovom slučaju nemaju pristup sistemu CDA), prodavcu njegov broker i izvršava transakciju i vrši saldiranje iste, odnosno, broker je taj koji ima direktan pristup sistemu CDA kao bi izvršio saldiranje.

Kastodijani i brokeri imaju odvojene pristupe aplikacijama tj. sistemu Centralnog registra (SDA). Ovo funkcioniše preko sistema „confirmation, affirmation“, u smislu potvrde uspješnog kliringa i saldiranja. Ovaj direktan pristup je neophodan, kako bi učesnici neposredno po izvršenoj transakciji, imali mogućnost da potvrde ili otkazu transakciju, kako bi se iste uspješno saldirale, a pored navedenog, ovaj direktan pristup omogućava da kastodijani za svog klijenta obave i drugi niz aktivnosti koje spadaju u osnovne ili dodatne kastodi usluge.

Ako nalogodavac traži isplatu slobodnih novčanih sredstava s novčanog kastodi računa na neki drugi račun u banci ili izvan banke, isplata se može izvršiti na osnovu potpisanog naloga za prenos novčanih sredstava ili izjave od strane nalogodavca, odnosno brokera ovlašćenog po punomoćju.

Prema zakonu u Hrvatskoj, brokeri i kastodijani moraju biti strogo odvojeni, ne smiju biti ni u istoj prostoriji. Postoje terminali SDA za brokere i za kastodijane a aplikacija je ista i standardizovana za sve (*Oracle*). Jedna strana uvijek isporučuje hartije od vrijednosti, a prima novac, a druga strana prima hartije a isporučuje novac. Ovo upućuje na zaključak da je broker izvršilac različito lice od brokera saldiraoca, a karakteristično je da se stalno rade ugovorne preknjižbe između brokera i kastodijana.

(primjer: Fond XY ima banku kastodijana S, a akcije kupuje preko banke B. Banka B ugovornom preknjižbom (preko terminala SDA) isporučuje kupljene HOV u kastodi S banke, a S banka isporučuje novac banci B. Isto tako, ako na primjer fond AB ima za banku kastodijana X banku, i kupuje preko brokera te iste X banke, radi se ugovorna preknjižba između odjela kastodija te iste banke.

Nakon procesa kupovine koji je opisan u primjeru, kastodi ima zadatak da obezbijedi i ukupnu brigu o imovini klijenta na njegovom računu hartija od vrijednosti, kao što su prikupljanje prihoda, obavještanje o korporativnim aktivnostima, izvještavanja itd. Ovo znači da, uloga kastodijana nije ograničena samo na pomoć pri kliringu i saldiranju, već kastodijani izvršavaju naloge za prenos prava iz hartija od vrijednosti i naloge za upis prava trećih lica na hartijama od vrijednosti i staraju se o prenosu prava iz tih hartija.

Transakcije i saldiranje transakcija po nalogima klijenata

1) Vrste transakcija koje se odnose na novčana sredstva

a) Interne transakcije

BEZGOTOVINSKA PLAĆANJA (npr. isplata sredstava sa kastodi računa na tekući/štedni (a vista) račun u jednoj banci, prenos sredstava sa kastodi računa za pokriće *margin* kredita u banci, prenos sredstava sa kastodi računa na brokerski račun nalogodavca).

REZERVISANJE SREDSTAVA ZA SALDIRANJE (neto iznos + brokerska provizija) s računa novčanih sredstava na račun rezervisanja do dana saldiranja.

PRENOS SREDSTAVA IZ SEKTORA KASTODIJA U SEKTOR BROKERA U OKVIRU ISTE BANKE s novčanog računa rezervisanih sredstava iz kastodija na račun novčanih sredstava za brokerske poslove do dana saldiranja.

b) Eksterne transakcije

ISPLATA GOTOVINE S NAKNADOM ZA PLATNI PROMET – ISPLATA SREDSTAVA DRUGIM BROKERSKIM DRUŠTVIMA (neto iznos uvećan za brokersku proviziju + naknada za platni promet).

ISPLATA GOTOVINE BEZ NAKNADE ZA PLATNI PROMET (ako se radi preko brokera iste banke – u slučaju kad nalogodavac želi da mu se sredstva iz kastodija isplate na račun u neku drugu banku).

2) Vrste transakcija koje se odnose na količinu hartija od vrijednosti

Pod ovim transakcijama se podrazumijevaju PRIMANJE i ISPORUKA HARTIJA OD VRIJEDNOSTI.

Navedene transakcije koriste se na dan saldiranja hartija od vrijednosti, nakon što se provjeri u aplikaciji SDA da su izvršeni primanje/ispоруka sa/na kastodi račune banke kastodijana. U ove dvije transakcije unosi se kastodi račun nalogodavca, te vrsta i količina hartija od vrijednosti koji ulaze u kastodi ili izlaze iz njega.

3) Kupovina hartija od vrijednosti

Na dan transakcije (T+0) radi se nalog za primanje hartija od vrijednosti sa ili bez plaćanja. Transakcijom Rezervisanje sredstava za saldiranje; u vremenu od T+0 do T+3, prebacuju se sredstva s novčanog računa klijenta na prelazni račun za saldiranje. Vrijednost koja se rezerviše je neto iznos po transakciji + brokerska provizija. Taj iznos mora biti na računu saldiranja (rezervisanja) do dana saldiranja transakcije i nakon toga uplaćen na brokerski račun nalogodavca.

Banka kastodijan sa brokerima dogovara uslove pod kojima će se izvršiti trgovina, u smislu da članovi sami „kreiraju tržište“ tj. uslove pod kojima će se realizovati transakcija na dan saldiranja (T+3). Unešena i odobrena trgovina mora imati status „uparena“, što je pokazatelj i garancija da će banka kastodijan na dan saldiranja (T+3), da primi hartije od vrijednosti na svoje kastodi račune otvorene u SDA.

Na dan T+3 je saldiranje. Banka kastodijan prima hartije od vrijednosti za svog klijenta. Taj prijem hartija od vrijednosti se u aplikaciji knjiži transakcijom – Primanje hartija od vrijednosti.

4) Prodaja hartija od vrijednosti

Kod prodaje hartija od vrijednosti, na dan transakcije (T+0) radi se nalog za isporuku hartija od vrijednosti sa ili bez plaćanja.

Procedura dogovaranja uslova između banke i brokera je identična sa procedurom kod kupovine, s tim da je unešena i odobrena trgovina koja ima status „uparena“, pokazatelj da će banka kastodijan na dan saldiranja (T+3) isporučiti hartije od vrijednosti sa svojih kastodi računa otvorenih u SDA.

Saldiranje transakcije je takođe na dan T+3. Sada banka kastodijan isporučuje hartije od vrijednosti za klijenta, što se u aplikaciji knjiži transakcijom – Ispоруka hartija od vrijednosti.

Na dan saldiranja banka kastodijan prima novčana sredstva od prodaje hartija od vrijednosti nalogodavca na njegov kastodi račun novčanih sredstava.

Kupovina i prodaja hartija od vrijednosti je dozvoljena na dnevnoj osnovi, pri čemu se transakcije notiraju, tj. pribilježavaju po danu saldiranja.

Kod navedenog načina trgovanja vrijednost prodaje mora biti veća od vrijednosti kupovine. Ukoliko nije tako, klijent je dužan na dan transakcije osigurati potrebno pokriće novčanih sredstava na kastodi računu.

Cjelokupan proces primanja i isporuke hartija od vrijednosti se odvija preko terminala Centralnog registra. Uvijek, nakon otvorenog kastodi računa, slijedi i primanje hartija od vrijednosti, koje može da se obavi ili kao primanje hartija institucionalnom transakcijom ili primanje hartija odmah nakon davanja zahtjeva za registracijom te hartije. Ukoliko u prvom slučaju suprotna strana (od koje se dobijaju hartije od vrijednosti) preduzme prvi korak, kastodijan joj mora javiti broj kastodi računa u registru na koji prebacuje hartije. U drugom slučaju kastodijan daje zahtjev za registraciju i u tom slučaju mu od suprotne strane treba broj računa u registru sa kojeg se prebacuju hartije od vrijednosti na kastodi račun, hartija koja se prebacuje, kao i količina. Broj zahtjeva koga generiše aplikacija registra potrebno je saopštiti suprotnoj strani, koja taj zahtjev potvrđuje. Nakon potvrde zahtjeva, hartije od vrijednosti će se automatski naći na kastodi računu.

Nakon primanja hartija od vrijednosti, mogu uslijediti i isporuke hartija od vrijednosti. I isporuke se takođe mogu vršiti na dva načina i to: isporuka institucionalnom transakcijom i isporuka nakon davanja zahtjeva za registraciju hartije od vrijednosti. Ukoliko u prvom slučaju prvi korak napravi suprotna strana ili sam kastodijan, procedura je ista kao kod primanja, samo sa suprotnim predznakom. Dok u drugom slučaju suprotna strana daje zahtjev za registraciju i javlja kastodijanu broj zahtjeva koji on treba da potvrdi. Nakon potvrde, hartije od vrijednosti automatski odlaze sa kastodi računa na račun suprotne strane.

I primanje i isporuke se mogu dakle ugovoriti sa ili bez plaćanja. Transakcije sa plaćanjem sadrže i novčanu obavezu prema Centralnom registru, jer je on treća ugovorna strana.

Dakle, prilikom isporuke hartija od vrijednosti, kastodijani tj. sektor kastodija prima novac, a u slučaju primanja hartija od vrijednosti on ima novčanu obavezu.

Kako je osnova za obračun naknada i izradu izvještaja ukupna vrijednost klijentovog portfelja, neophodno je svakodnevno unositi tržišne vrijednosti deponovanih hartija od vrijednosti. Zbog toga se svakodnevno prikupljaju zaključne tržišne cijene iz relevantnih izvora (berzi, Bloomberga i sl.).

Obaveza je banke da obavještava klijente i o stanjima na njihovim računima hartija od vrijednosti sa posljednjim danom u mjesecu.

Može se konstatovati da se sve radi putem terminala SDA/CDA. Poseban terminal koristi brokerski *back office*, a poseban zaposleni u sektoru kastodija.

2.2. Ostvarivanje prava koja proizilaze iz vlasništva nad hartijama od vrijednosti

Jedna od usluga kastodija jeste i praćenje korporativnih aktivnosti, te ostvarivanje prava koja proizilaze iz vlasništva nad hartijama od vrijednosti.

Korporativne aktivnosti uključuju održavanje glavne skupštine akcionarskog društva ili skupštine obvezničara, obračun i isplatu dividende u novcu, povećanje ili smanjenje osnovnog kapitala emitenta, podjelu ili spajanje akcija, konverziju hartija od vrijednosti, nove emisije dužničkih hartija od vrijednosti, obračun i isplatu kamata i glavnica, preuzimanje akcionarskih društava, prenos akcija manjinskih akcionara, pripajanje i spajanje društava, podjela društava, prenos imovine akcionarskih društava, upis i uplata prava, kao i sve druge aktivnosti koje se odnose na ostvarivanje prava iz hartija od vrijednosti, na promjene vezane za hartije od vrijednosti odnosno svaki onaj događaj koji mijenja osobine ili vrijednost klijentove imovine.

U svrhu osiguranja pravovremenih podataka, zaposleni u kastodi banci, dužan je da svakodnevno prati službene listove, obavještenja objavljena na terminalu Centralnog registra, dnevne novine, vijesti na internetu, te u roku od 24 sata od objave pismeno da informiše klijenta o korporativnim aktivnostima vezanim za hartije od vrijednosti koje posjeduje i koje su deponovane kastodiju. Po prijemu obavještenja o korporativnim aktivnostima, klijent je dužan u roku od tri radna dana od službenog roka za obavljanje aktivnosti, da kontaktira sektor kastodija nad hartijama od vrijednosti, da (definiše) instrukcije vezane za njih, kako bi zaposleni u banci mogli pravovremeno reagovati.

Zaposleni je dužan pravovremeno, po prijemu odgovarajuće instrukcije za djelovanje, prikupiti i dostaviti svu potrebnu dokumentaciju za djelovanje.

Na osnovu ugovora, sektor kastodija, takođe je dužan da klijentima dostavlja informacije o relevantnim događajima na lokalnom finansijskom tržištu i u privredi zemlje, koji bi mogli imati uticaja na njihovu imovinu.

Na sva pitanja upućena sektoru kastodija banke ili nekom komercijalnom centru banke potrebno je promptno dostaviti odgovor. Pitanja mogu biti različita, pa se u zavisnosti od toga, brzina i sadržaj odgovora razlikuju. Na sva pitanja koja se odnose na transakcije, potrebno je odgovoriti isti dan po prijemu upita. Odgovori na ostale upite dostavljaju se u traženom roku.

Naknade za kastodi usluge, njihov obračun i naplata, moraju biti regulisani internom „Odlukom o tarifi naknada za usluge kastodija nad hartijama od vrijednosti“.

Mogućnosti uvođenja kastodi poslova na crnogorskom tržištu kapitala

Banka zadržava pravo promjene tarifa, uz prethodno pravovremeno obavještanje klijenata.

3. Uloga CSD kod implementacije koncepta kastodija – osvrt na ulogu Centralne depozitarne agencije Crne Gore

Centralna depozitarna agencija je pravno lice koje je ovlašćeno za obavljanje poslova deponovanja dematerijalizovanih hartija od vrijednosti, te poslova kliringa i saldiranja tih hartija.

Poslovi depozitarija su odgovarajući upisi podataka u elektronske zapise radi sticanja, promjene ili prestanka vlasništva, založnih ili drugih prava nad dematerijalizovanim hartijama od vrijednosti. Svaki račun u depozitariju jednoznačno je određen brojčanom oznakom računa.

Registar dematerijalizovanih hartija od vrijednosti je centralna baza podataka u kojoj se čuvaju i vode:

- a) podaci o emitentima hartija od vrijednosti,
- b) podaci o hartijama od vrijednosti emitenata,
- c) podaci o registrovanim vlasnicima,
- d) podaci o članovima učesnicima koji drže hartije od vrijednosti kao zastupnici trećih lica,
- e) međunarodni jedinstveni identifikacioni broj (ISIN) hartija od vrijednosti,
- f) drugi podaci vezani za hartije od vrijednosti.

Hartije od vrijednosti se vode kao vlasničke pozicije na računima hartija od vrijednosti za vlasnike računa. Broj hartija, prava i ovlašćenja koja proizilaze iz vlasništva utvrđuju se na osnovu vlasničke pozicije na računu hartija od vrijednosti.

Kastodi banka može obavljati kastodi poslove ukoliko ima dozvolu Komisije za hartije od vrijednosti za obavljanje kastodi poslova i pod uslovom da je član Centralne depozitarne agencije.

Već je rečeno da imovinu svojih klijenata kastodijani čuvaju na novčanim i na računima hartija od vrijednosti. One su tzv. podkastodijani u odnosu na CSD (Central Securities Depositories), koji je centralni kastodijan hartija od vrijednosti. Podkastodijan redeponuje hartije od vrijednosti svojih klijenata kod centralnog kastodijana. CSD su se, u razvijenim zemljama, razvili iz potrebe da podkastodijani posluju na najefikasniji način uz što je moguće niže transakcione troškove.²¹

---

²¹ Detaljnije o ovome pogledati u *Mjesto i uloga kastodi banke na tržištu kapitala*, Vladimir Kaščelan, Preduzetnička ekonomija, Vol VIII, Podgorica, decembar 2005. godine;

U sistemu Centralnog registra kastodi banka obavlja one kastodi poslove za koje ima dozvolu Komisije, a u okviru ovlaštenja i naloga dobijenih od klijenata.

Pravilima o obavljanju kastodi poslova²², kastodi banka obavlja sljedeće kastodi poslove:

- a) otvara i vodi račune hartija od vrijednosti kod Centralne depozitarne agencije u ime i za račun zakonitih imalaca – svojih klijenata (vlasnički račun klijenta);
- b) otvara i vodi račune hartija od vrijednosti kod Centralne depozitarne agencije, u ime kastodi banke, a za račun zakonitih imalaca – svojih klijenata, odnosno u ime svojih klijenata koji nisu zakoniti imalci tih hartija, a za račun zakonitih imalaca (zbirni kastodi račun);
- c) izvršava naloge za prenos prava iz hartija od vrijednosti i naloge za upis prava trećih lica na hartijama od vrijednosti i stara se o prenosu prava iz tih hartija;
- d) naplaćuje potraživanja od izdavalaca po osnovu dospjelih hartija od vrijednosti, kamata i dividendi za račun zakonitih imalaca tih hartija i stara se o ostvarivanju drugih prava koja pripadaju zakonitim imalcima hartija od vrijednosti koji su njeni klijenti;
- e) obavještava akcionare o godišnjim skupštinama akcionarskih društava i zastupa ih na tim skupštinama, po ovlaštenju;
- f) po ovlaštenju klijenta stara se o izvršavanju poreskih obaveza klijenta po osnovu hartija od vrijednosti čiji je klijent zakoniti imalac;
- g) obavlja i druge poslove utvrđene ugovorom, u skladu sa zakonom i pravilima poslovanja kastodi banke.

Pravilima Komisije za hartije od vrijednosti nije definisano pozajmljivanje hartija od vrijednosti, za razliku od većine drugih zemalja u kojima je predviđena mogućnost da kastodi banke vrše i pozajmljivanje hartija od vrijednosti.

Jedinstvena struktura računa hartija od vrijednosti koje vodi CSD igra ključnu ulogu kod implementacije koncepta kastodijana. Princip računa koji mogu da se vode kod Centralne depozitarne agencije Crne Gore (CDA) je isti kao i kod ostalih CSD-a.²³

Račun HOV je elektronski zapis koji vodi Agencija, a koji prikazuje vlasničke pozicije vlasnika računa. On takođe sadrži istorijat transakcija koje su se dogodile na računu i koje su dovele do trenutnog stanja vlasničkih pozicija iskazanih na računu. U Centralnom registru se vode: individualni, nominalni, zbirni, zajednički i računi hartija od vrijednosti emitentata. U Centralnom depozitariju za kliring i saldiranje se vode: privatni računi hartija od vrijednosti, računi hartija od vrijednosti klijenata, zbirni i obračunski računi članova. Neki od njih se definišu na sljedeći način:

---

²² Službeni list RCG broj 57, *Pravila o obavljanju kastodi poslova*, strana 25.

²³ Detaljnije pogledati u *Mjesto i uloga kastodi banke na tržištu kapitala*, Vladimir Kaščelan, Preduzetnička ekonomija, Vol VIII, Podgorica, decembar 2005. godine;

- Klijentov račun HOV otvara ovlašćeni učesnik u Centralnom depozitariju za kliring i saldiranje za čuvanje vlasničkih pozicija svojih klijenata koje su mu predate na upravljanje.
- Zbirni račun HOV (*Omnibus Accounts*) se vodi u Centralnom registru i depozitariju za kliring i saldiranje za svakog kastodi učesnika koji se ponaša kao nominalni vlasnik. Vlasničke pozicije individualnih vlasnika na zbirnom računu su pomiješane sa vlasničkim pozicijama drugih individualnih vlasnika i drže se kao jedna agregatna pozicija. Otvaranjem zbirnog računa kastodi učesnik je odgovoran za vođenje sopstvenog računovodstva, kako bi mogao odrediti stvarne vlasnike vlasničkih pozicija koje čine agregatnu poziciju.
- Individualni račun HOV se vodi u Centralnom registru i vlasnik računa je svako pravno ili fizičko lice, koji je stvarni vlasnik vlasničke pozicije.
- Zajednički vlasnički račun (*Joint Account*) je račun HOV koji se otvara radi držanja vlasničkih pozicija koje nisu u potpunosti u vlasništvu vlasnika računa, već su zajedničko vlasništvo više vlasnika računa u okviru Centralnog registra. Vlasnik računa koji ima status zajedničkog vlasničkog računa ima pravo da daje instrukcije Agenciji u vezi sa korišćenjem i raspolaganjem zajedničke vlasničke pozicije.
- Nominalni račun HOV (*Nominee Account*) se vodi u Centralnom registru i vlasnik računa je svako pravno lice, koje je nominalni vlasnik²⁴ vlasničke pozicije.
- Privatni račun HOV (*Proprietary Account*) se vodi u Centralnom depozitariju za kliring i saldiranje za svakog člana učesnika – kastodi učesnika ili ovlašćenog učesnika; koristi se za čuvanje vlasničkih pozicija koje su u privatnom vlasništvu učesnika tj. za koje je vlasnik računa stvarni vlasnik.
- Račun HOV emitenata (*Treasury Stock Account*) se vodi u Centralnom registru za članove emitente i služi za vođenje akcija emitovanih od strane tog emitenta koje je emitent otkupio na berzi.

Za slučaj zbirnog računa, kastodijani vode posebnu evidenciju (sopstveno računovodstvo), koju čuvaju kao poslovnu tajnu. Kod omnibus računa i problematike vezane za skupštinu akcionara odgovornost preuzima kastodijan, koji na njoj zastupa prave vlasnike. U svakom slučaju vlasnik hartija od vrijednosti je lice za koje ih drže, na posebnom računu saglasno pravilima CDA, tj. nalogodavac.

Pravilima CDA je promovisan koncept nominalnog računa, ali ni do danas nije implementiran.

---

²⁴ Nominalni vlasnik je pravno lice, koji je član učesnik ili drugi strani depozitarij, kojeg je stvarni vlasnik hartija od vrijednosti ovlastio pismenim ugovorom da registruje hartije od vrijednosti na ime nominalnog vlasnika i da obavlja druge transakcije u vezi sa hartijama od vrijednosti za račun stvarnog vlasnika ili drugog nominalnog vlasnika.

Prema Pravilima Centralne depozitarne agencije Crne Gore²⁵, kastodi učesnik je član učesnik Agencije koji obavlja posao držanja hartija od vrijednosti za treća lica. Kastodi učesnik, hartije od vrijednosti drži na računima na ime (vlasničkim) i zbirnom računu, koji moraju da budu otvoreni u Centralnom registru i depozitariju za kliring i saldiranje. Kada bi se implementirao koncept kastodija, po nalogu kastodi banke koja hartije od vrijednosti drži za treće lice, CDA bi otvarao kastodi račune, na kojima se vode vlasničke pozicije registrovane sa kastodi bankom. Kod zbirnih računa, jedino kastodi banka koja otvara račun zna za pravi identitet investitora, pa je obavezna da vodi evidenciju o stvarnim vlasnicima hartija od vrijednosti. Kod kastodi računa na ime, banka je dužna da otvori račun sa istinitim podacima o investitoru, pri čemu obavezno navodi njegovo ime i prezime odnosno naziv preduzeća, zatim adresu prebivališta ili sjedišta, a za domaće osobe i jedinstveni matični broj građana. Hartije od vrijednosti ubilježene na kastodi računu isključivo su vlasništvo nalogodavca.

Kada se govori o vlasničkoj poziciji investitora, važi sljedeće pravilo: da kada investitor u svoje ime raspolaže svojim hartijama od vrijednosti – njegove su vlasničke pozicije registrovane sa emitentom, dok kada investitor svoje hartije od vrijednosti stavi pod kastodijem, njegove su vlasničke pozicije registrovane sa kastodi bankom.

Prema ovim Pravilima, u usluge kliringa i saldiranja uključuju se samo sekundarne transakcije s prihvatljivim hartijama od vrijednosti, koje su sklopljene na berzama.

Korisnici usluga kliringa i saldiranja su članovi učesnici u koje spadaju ovlašćeni učesnici i kastodi učesnici. Ovlašćeni učesnici imaju direktan pristup uslugama kliringa i saldiranja, dok kastodi učesnik, može koristiti usluge kliringa i saldiranja direktno ili indirektno, preko ovlašćenog učesnika. Ukoliko uslugama kliringa i saldiranja pristupa indirektno tj. preko ovlašćenog učesnika, Agencija ga tretira kao fizičko ili pravno lice koje je klijent ovlašćenog učesnika i njegove obaveze prema Agenciji ispunjava ovlašćeni učesnik.

Kliring i saldiranje sekundarnih berzanskih transakcija sprovodi se korišćenjem:

- računa hartija od vrijednosti otvorenih u depozitariju i
- računa kod Centralne banke Crne Gore i poslovnih banaka – novčanih računa.

Računi hartija od vrijednosti u depozitariju koji se koriste za kliring i saldiranje sekundarnih berzanskih transakcija su:

- privatni račun hartija od vrijednosti,
- klijentovi računi i
- obračunski računi.

---

²⁵ tekst o procedurama kliringa i saldiranja je preuzet iz *Uputstva o načinu i postupku obavljanja poslova kliringa i saldiranja transakcija sa hartijama od vrijednosti*, Centralna depozitarna agencija RCG, Podgorica, oktobar 2007., i *Pravila CDA*, Centralna depozitarna agencija RCG, Podgorica, avgust 2007. godine (koja će se primjenjivati od 01.novembra 2007. godine).

Privatni račun hartija od vrijednosti u depozitariju otvara ovlašćeni učesnik (diler) i koristi ga za čuvanje vlasničkih pozicija koje su u vlasništvu samog člana učesnika.

Klijentov račun hartija od vrijednosti je račun koji član učesnik otvara u depozitariju za evidentiranje pozicija koje su u vlasništvu klijenta tog člana učesnika i koji su mu povjereni radi daljeg zastupanja u poslovima za koje je član učesnik ovlašćen.

Klijentovi računi hartija od vrijednosti u depozitariju mogu biti:

- klijentov račun kod brokera,
- zbirni račun za transakciju blokom akcija kod brokera,
- račun kastodi učesnika na ime i
- zbirni račun kastodi učesnika.

Klijentov račun se evidenciono vodi putem tri podračuna: „ulazni“, „slobodni“ i „segregirani“.

Ovlašćeni učesnik otvara u depozitariju pojedinačno za svakog klijenta – stvarnog vlasnika ili nominalnog vlasnika (npr. kastodi učesnika koji indirektno pristupa depozitariju), klijentov račun kod brokera, za evidentiranje hartija od vrijednosti koje su u vlasništvu klijenta, a koje su prenijete brokeru radi trgovine na berzi, u ime brokera a za klijentov račun.

Ovlašćeni učesnik, takođe otvara u depozitariju i zbirni račun za transakciju blokom akcija, za klijenta koji je ovlašćen od strane stvarnih vlasnika i/ili nominalnih vlasnika (npr. kastodi učesnika), da bude nosilac zajedničkog naloga za prodaju hartija od vrijednosti u transakciji blokom akcija na berzi. Ovaj račun služi za alociranje hartija od vrijednosti, neposredno prije saldiranja predmetne blok transakcije.

Kastodi učesnik koji direktno pristupa depozitariju otvara za klijenta, u depozitariju, račun kastodi učesnika na ime, specificirajući kao dodatnu referencu ime klijenta koji je vlasnik hartija od vrijednosti. Ovaj račun se koristi za evidentiranje pojedinačne vlasničke pozicije svih hartija od vrijednosti koje je vlasnik povjerio na upravljanje kastodi učesniku, za taj kastodi račun.

Takođe, kastodi učesnik koji direktno pristupa depozitariju otvara, u depozitariju, i zbirni račun kastodi učesnika, u svrhu evidentiranja agregatne vlasničke pozicije svih hartija od vrijednosti koje su vlasnici povjerali na upravljanje kastodi učesniku, za taj kastodi račun.

Transferi hartija od vrijednosti koje vrše ovlašćeni učesnici su: „*to street*“²⁶, „*from street*“²⁷ i transfer na „*slobodni*“ podračun klijentovog računa, „*međuračun*“ transfer i transfer „*alociranja*“ obveznica.

---

²⁶ „*to street*“ transfer predstavlja prenos hartija od vrijednosti sa računa određenog vlasnika u Centralnom registru na račun hartija od vrijednosti, tog vlasnika, u Depozitariju za kliring i saldiranje.

Član učesnik „*to street*“ transferom vrši prenos hartija od vrijednosti sa individualnog računa u Centralnom registru na klijentov račun - „ulazni“ podračun u depozitariju.

Transfer na „*slobodni*“ podračun klijentovog računa – član učesnik je obavezan da, u postupku saldiranja, izvrši prenos hartija od vrijednosti sa podračuna na kome se nalaze hartije od vrijednosti na „*slobodni*“ podračun.

Član učesnik „*from street*“ transferom vrši prenos hartija od vrijednosti sa podračuna klijentovog računa u depozitariju na račun u registru.

„*Međuračun*“ transfer – član učesnik vrši prenos hartija od vrijednosti sa podračuna klijentovog računa na „*slobodni*“ podračun zbirnog računa za transakciju blokom akcija.

Transfer „*alokacije*“ obveznica – član učesnik vrši prenos obveznica sa podračuna svog klijenta – kupca, alocirajući ga na transakciju za koju se plaćanje može vršiti obveznicama.

Kastodi učesnik koji direktno pristupa depozitariju, samostalno vrši sve transfere u depozitariju.

Agencija otvara u depozitariju obračunski račun za svakog člana učesnika, koji služi za obračun obaveza, odnosno potraživanja.

Novčani dio saldiranja sekundarnih berzanskih transakcija obavlja se preko računa za saldiranje Agencije – *cash pool* računa i preko novčanih računa koje članovi učesnici otvaraju kod poslovnih banaka. Agencija otvara *cash pool* račun za novčano saldiranje sekundarnih berzanskih transakcija kod banke za saldiranje (CBCG) ili bilo koje druge poslovne banke.

Članovi učesnici - ovlašćeni i kastodi učesnici, koji direktno koriste usluge kliringa i saldiranja, za saldiranje novčanih obaveza proisteklih iz sekundarnih berzanskih transakcija hartija od vrijednosti, moraju imati otvoren račun (e) za novčani dio saldiranja, a mogu imati jedan ili više računa otvorenih kod bilo koje poslovne banke u RCG, na kojima drži deponovana sredstva svojih klijenata. Takođe su dužni da obavijeste Agenciju o tim računima i da svakodnevno dostavlja specifikaciju sa kog računa će vršiti novčano saldiranje.

Ukoliko se misli na člana učesnika koji je broker/diler, onda on ima dvije vrste računa otvorenih kod bilo koje poslovne banke preko koje vrši novčano saldiranje i to: prvi, brokerski - na kojima drži deponovana sredstva svojih klijenata i preko kojih saldira svoje brokerske poslove i drugi, dilerski - na kojima su njegova vlastita sredstva i preko kojih vrši saldiranje svojih dilerskih poslova.

---

²⁷ „*from street*“ transfer predstavlja prenos hartija od vrijednosti sa računa hartija od vrijednosti određenog vlasnika u Depozitariju za kliring i saldiranje na njegov račun u Centralnom registru.

Transakcije sklopljene na berzi, zavisno od načina ispunjenja obaveza za saldiranje, mogu biti:

- standardne,
- transakcije blokom akcija,
- transakcije akcijama koje su u vlasništvu RCG i državnih fondova i
- transakcije sa kastodi elementom.

Standardni način saldiranja podrazumijeva da isti ovlašćeni učesnik izvršava transakciju na berzi i ispunjava obaveze za kliring i saldiranje transakcije u Agenciji, tj. da su isti i broker izvršilac i broker saldiralac.

U transakciji blokom akcija, na strani prodaje može se javiti:

- jedan klijent – stvarni ili nominalni vlasnik,
- više vlasnika, koje predstavlja vlasnik zbirnog računa za transakciju blokom akcija.

Za transakcije akcijama koje su u vlasništvu RCG i državnih fondova, obaveza plaćanja vrši se u skladu sa važećim aktom, kojim se bliže određuju uslovi i način plaćanja obveznicama koje je emitovala RCG. Ako se plaćanje vrši obveznicama, zastupnik kupca – ovlašćeni ili kastodi učesnik, koji direktno pristupa depozitariju, po nalogu vlasnika računa, realizuje poseban transfer u depozitariju kojim alocira obveznice – transfer „*alociranja*“ obveznica.

Transakcije sa kastodi elementom podrazumijevaju da je neka od strana u transakciji, izvršena na berzi od strane jednog učesnika (učesnik izvršilac – ovlašćeni učesnik), ali će biti saldirana u depozitariju od strane drugog učesnika (učesnik saldiralac – kastodi učesnik koji direktno pristupa depozitariju). Za ove transakcije neophodno je potvrđivanje obaveza od strane učesnika saldiraoca.

Ukoliko se na strani kupovine i/ili prodaje u transakciji javlja kastodi učesnik koji indirektno pristupa depozitariju, takva transakcija se u depozitariju saldira kao standardna, i za nju nije potrebno potvrđivanje obaveza pošto sve obaveze za saldiranje izvršava ovlašćeni učesnik preko koga kastodi učesnik pristupa depozitariju.

Saldiranje sekundarnih berzanskih transakcija vrši se kao kontinuirano saldiranje u ciklusima T+3 i podrazumijeva saldiranje sekundarnih transakcija primljenih sa berze svakog radnog dana, do kraja trećeg radnog dana od dana zaključenja transakcija.

Kontinuirana saldiranja u ciklusima T+3 obavljaju se po sljedećim principima:

- DVP (delivery versus payment) – isporuka naspram plaćanje,
- TFT (trade for trade) – transakcija za transakciju i

- ugovorno saldiranje uz formiranje Garantnog fonda, sa netingom²⁸ novčanih obaveza. Pojedini učesnik može prema Agenciji imati samo ili neto-dugovanje ili neto-potraživanje u pogledu novčanog dijela trgovanja, dok se HOV dostavljaju po bruto principu. Za transakcije ugovornog saldiranja, Agencija pristupa dugu i preuzima obavezu isplate, što znači da garantuje isporuku HOV na račun kupca i isplatu novčanih neto-potraživanja učesniku neto-potražiocu, do visine sredstava Garantnog fonda. Metod ugovornog saldiranja se primjenjuje za sve transakcije, izuzev za one za koje se koristi TFT metod.²⁹

TFT saldiranje je pojedinačno saldiranje svake transakcije u bruto iznosu, bez netinga. Ovaj oblik saldiranja je veoma značajan jer pored ostalih transakcija za koje se primjenjuje, koristi se i za sve transakcije sa kastodi elementom za koje još nisu potvrđene obaveze.

Berza je dužna da pošalje konačni izvještaj (elektronski fajl) o trgovinama najkasnije do 15:30 h istog radnog dana, kako bi CDA po prijemu izvještaja, klasifikovala trgovine odnosno, odredila za koji su metod saldiranja prihvatljive.

Svaka berzanska transakcija hartija od vrijednosti sadrži standardnu i/ili kastodi stranu.

Standardnu stranu transakcije predstavlja ovlašćeni učesnik koji zastupa kupca ili prodavca i koji će istovremeno izvršiti transakciju na berzi i saldirati je u depozitariju. U tom slučaju, nije potrebno potvrđivanje obaveza iz saldiranja za tu stranu.

Kastodi stranu transakcije predstavlja član učesnik – kastodi učesnik koji zastupa kupca ili prodavca i koji će saldirati transakciju, zaključenu na berzi u njegovo ime od strane ovlašćenog učesnika. U tom slučaju je neophodno da kastodi strana izvrši potvrđivanje obaveza koje proizilaze iz date transakcije.

Nakon što agencija prihvati i klasifikuje neku berzansku transakciju kao transakciju sa kastodi elementom, ona joj sistemski dodjeljuje status „nepotvrđeno“. Takve transakcije se svrstavaju u projektovani bilans saldiranja učesnika saldiraoca, determinisanog brojem računa za saldiranje iz transakcije. Kastodi učesnik je dužan da potvrdi obaveze iz transakcije.

Učesnik saldiralac – kastodi učesnik, dostavlja Agenciji potvrdu za odgovarajuće transakcije na ovjerenom i potpisanom zahtjevu za potvrđivanje transakcija. Agencija prihvata potvrđivanje transakcije do *cut-off* vremena (T+1) do 15:00 h. Ako u tom roku stigne zahtjev za potvrđivanje, status transakcije mijenja se sa „nepotvrđeno“ u „potvrđeno“, umjesto TFT primjenjuje se princip ugovornog saldiranja i pristupa se saldiranju. U suprotnom, transakcija ostaje nepotvrđena, a Agencija se obraća

---

²⁸ Neting je obračun konačnih obaveza ovlašćenog učesnika kroz kompenzaciju sa njegovim suprotnim obavezama (dostava i prijem) prema drugim ovlašćenim učesnicima koje proizilaze iz svih transakcija koje su uključene u neting;

²⁹ Detaljnije pogledati u *Uputstvo o načinu i postupku obavljanja poslova kliringa i saldiranja transakcija sa hartijama od vrijednosti*, Centralna depozitarna agencija, Podgorica, oktobar 2007. godine.

Komisiji za hartije od vrijednosti sa zahtjevom za razjašnjenje nastale situacije na relaciji učesnik izvršilac (ovlašćeni učesnik) – učesnik saldiralac (kastodi učesnik koji ima direktan pristup depozitariju).

Prema Uputstvu o kastodi poslovima Centralnog registra u Banja Luci, povezanost kastodijana sa sistemom Centralnog registra je ostvarena na sledeći način. Definisano je postojanje registarskog koda, koji je jedinstvena identifikaciona šifra kojom se kastodi račun otvoren kod kastodi banke povezuje sa kastodi računom klijenta otvorenim kod berzanskog posrednika i koji omogućava da se prava i obaveze iz posla koji je berzanski posrednik zaključio na berzi za kastodi račun klijenta prenesu na kastodi banku.

Po nalogu klijenta kastodi banke, berzanski posrednik na ime klijenta kastodi banke otvara kastodi račun klijenta, sa kojeg se alokacija zaključenih poslova vrši automatski na kastodi račun koji je definisan registarskim kodom. Nakon otvaranja kastodi računa klijenta, berzanski posrednik o broju tog računa obavještava kastodi banku za čijeg je klijenta otvorio kastodi račun klijenta. Zatim, kastodi banka podnosi Centralnom registru nalog za dodjelu registarskog koda i uvezivanje računa. Nalog za dodjelu registarskog koda i uvezivanje računa sadrži:

- a) podatke o računu otvorenom kod kastodi banke,
- b) podatke o računu otvorenom kod berzanskog posrednika,
- c) dodjela registarskog koda i uvezivanje računa,
- d) podaci o podnosiocu naloga.

Centralni registar po nalogu kastodi banke za dodjelu registarskog koda i uvezivanje računa dodjeljuje registarski kod (*MoneyTransfer&SecuritiesSettlement*). Ovaj registarski kod omogućava prenos novčanih obaveza ili potraživanja i prenos hartija od vrijednosti iz poslova zaključenih na berzi sa berzanskog posrednika na kastodi banku. Uvezivanjem kastodi računa kod kastodi banke sa kastodi računom klijenta kod berzanskog posrednika preko registarskog koda, omogućava se učešće kastodi banke u obračunu i saldiranju poslova zaključenih na berzi za račun klijenta kastodi banke, umjesto berzanskog posrednika koji je zaključio posao. Podnošenjem naloga za dodjelu registarskog koda i uvezivanje računa, kastodi banka se obavezuje da će preuzeti sva prava i obaveze iz poslova zaključenih na berzi za kastodi račun klijenta koji je registarskim kodom uvezan sa kastodi računom. Ako berzanski posrednik trguje za kastodi račun klijenta koji nije uvezan registarskim kodom sa kastodi računom kod kastodi banke, posao koji je zaključen za taj kastodi račun klijenta ulazi u obračun i poravnanje (saldiranje) poslova zaključenih na berzi kao posao tog berzanskog posrednika. Kastodi banka preuzima sva prava i obaveze svog klijenta po osnovu transakcija zaključenih na berzi za tog klijenta, a ukoliko na kastodi računu ne postoji dovoljna količina hartija od vrijednosti, nedostajuće hartije od vrijednosti se obezbjeđuju u skladu sa važećim propisima i opštim aktom Centralnog

registra o obračunu i saldiranju. Tada Centralni registar otvara kastodi banci račun za pozajmljivanje hartija.

Kastodi račun u sistemu Centralnog registra za svoje klijente, otvara i vodi kastodi banka, a preko ovog računa se vrši obračun i poravnanje poslova zaključenih na berzi. Klijent kastodi banke ne mora da ima otvoren vlasnički račun hartija od vrijednosti u registru. Ukoliko želi da mu se otvori ovaj račun, sam klijent ili kastodi banka u ime i za račun klijenta, podnosi nalog za otvaranje računa vlasnika.

Kastodi banka je dužna da za svakog klijenta vodi i čuva evidenciju o stanju hartija od vrijednosti na zbirnom kastodi računu, a zbir pojedinačnih stanja svih klijenata mora da odgovara ukupnom stanju na zbirnom kastodi računu.

Hartije od vrijednosti klijenta kastodi banke koje se nalaze na računu vlasnika hartija od vrijednosti na kastodi račun na ime prenosi kastodi banka u skladu sa ugovorom o obavljanju kastodi poslova i prema nalogu koji je dobila od klijenta.

Hartije od vrijednosti klijenta kastodi banke koje se nalaze na računu vlasnika hartija od vrijednosti na zbirni kastodi račun prenosi Centralni registar na osnovu naloga kastodi banke, koji kastodi banka daje u skladu sa ugovorom o obavljanju kastodi poslova i prema nalogu koji je dobila od klijenta.

Nalog za prenos hartija od vrijednosti na zbirni kastodi račun sadrži:

- a) podatke o licu na čijem računu se nalaze hartije od vrijednosti,
- b) podatke o hartiji od vrijednosti koja je predmet prenosa,
- c) podatke o licu na koje se vrši prenos hartija od vrijednosti,
- d) podatke o pravnom osnovu prenosa,
- e) podatke o podnosiocu naloga.

Prenos hartija od vrijednosti sa računa vlasnika hartija od vrijednosti na zbirni kastodi račun može se izvršiti samo preko kastodi računa na ime. Kastodi banka, nakon prenosa hartija od vrijednosti sa računa vlasnika hartija od vrijednosti na kastodi račun na ime, daje Centralnom registru nalog za prenos hartija od vrijednosti sa kastodi računa na ime na zbirni kastodi račun. Nakon prenosa hartija od vrijednosti sa kastodi računa na ime na zbirni kastodi račun, kastodi banka može da ugasi kastodi račun na ime.

Hartije od vrijednosti na kojima je upisana zabrana ili ograničenje prava raspolaganja ne mogu se prenijeti na kastodi račun prije nego što Centralni registar izvrši brisanje upisa, na osnovu saglasnosti subjekta po čijem nalogu je upisana zabrana ili ograničenje.

Takođe, hartije od vrijednosti na kojima je upisano založno pravo ne mogu se prenijeti na kastodi račun dok se ne izvrši brisanje tog prava.

Vraćanje hartija od vrijednosti sa kastodi računa na račun vlasnika vrši takođe Centralni registar na osnovu naloga kastodi banke, a kastodi banka je dužna da svog klijenta obavijesti o vraćanju hartija od vrijednosti sa kastodi računa na račun vlasnika hartija od vrijednosti. Vraćanje hartija sa zbirnog kastodi računa na račun vlasnika hartija od vrijednosti, takođe se može izvršiti samo preko kastodi računa na ime. Nakon prenosa hartija od vrijednosti sa zbirnog kastodi računa na kastodi račun na ime, kastodi banka daje Centralnom registru nalog za prenos hartija od vrijednosti sa kastodi računa na ime na račun vlasnika hartija od vrijednosti. Nakon prenosa hartija sa kastodi računa na ime na račun vlasnika hartija od vrijednosti, kastodi banka može da ugasi kastodi račun na ime. Ovaj nalog Centralnom registru može dati i klijent kastodi banke uz dostavljanje dokaza o prestanku ugovora o obavljanju kastodi poslova i proteku roka za davanje naloga od strane kastodi banke. Ukoliko postoji ovakva situacija, onda Centralni registar o ovom slučaju obavještava Komisiju za hartije od vrijednosti u roku koji je propisan.

Kastodi račune u sistemu Centralnog registra gasi kastodi banka. Gašenje kastodi računa može se izvršiti samo ako na računu nema hartija od vrijednosti. Ugašeni kastodi račun se arhivira u sistemu Centralnog registra i ne može da se pod istim brojem ponovo otvori istom klijentu kastodi banke, niti može da se pod istim brojem otvori kastodi račun drugom klijentu kastodi banke ili klijentu druge kastodi banke.

U slučaju prestanka ugovora o obavljanju kastodi poslova, kastodi banka je dužna da o tome odmah obavijesti berzanskog posrednika kod kojeg je klijent otvorio kastodi račun klijenta i upozori ga da od tog klijenta prestane da prima naloge za kupovinu ili prodaju hartija od vrijednosti preko kastodi računa klijenta koji je registarskim kodom uvezan za kastodi račun.

Upis i brisanje prava trećih lica nad hartijama od vrijednosti koje se nalaze na kastodi računu vrši kastodi banka u skladu sa važećim propisima i opštim aktima Centralnog registra. Upis založnog prava na hartijama od vrijednosti koje se nalaze na kastodi računu, kastodi banka vrši na založnom računu kao podračunu kastodi računa. Postupak prodaje založenih hartija od vrijednosti, ako je založno pravo upisano na kastodi računu, provodi Centralni registar na osnovu naloga kastodi banke.³⁰

Kastodijani, dakle, pružaju pomoć pri saldiranju, u smislu da kod institucionalnih trgovina broker izvršilac nije broker saldiralac, već je broker saldiralac broker kastodijana. Ova pomoć se ogleda u pomoći pri plaćanju, izmirenju obaveza, u smislu da garantuju za svog klijenta da ima ili hartije od vrijednosti ili novac (kliring u kliringu – u smislu potvrđivanja, garancija).

---

³⁰ Detaljnije o prethodno navedenom tekstu možete pročitati u *Uputstvo o kastodi poslovima koji se izvršavaju u sistemu Centralnog registra*, Centralni registar hartija od vrijednosti a.d. Banja Luka, Banja Luka, januar 2007. godine.

4. Uvođenje kastodijana na crnogorskom tržištu kapitala

4.1. Motivi uvođenja kastodijana

Promjene u privredi su stalne i brojne, a i finansijske usluge stalno evoluiraju.

Kliring, saldiranje i kastodi poslovi definišu se kao „srce“ svega što se događa na finansijskim tržištima, a njihova efikasnost značajan je doprinos uspješnom upravljanju rizicima i maksimiziranju uspješnosti.

„U svijetu je evidentan porast investiranja u hartije od vrijednosti (za razliku npr. od kretanja kredita), što se odražava na rast potražnje za osnovnim i dodatnim kastodi uslugama. Takođe je primijetan i porast broja finansijskih instrumenata (repo poslovi, derivati, opcije i sl.), što podrazumijeva zahtjevnije i različitiije administriranje“.³¹

Zatim, porast broja tržišta/zemalja u kojima se investira, za šta su ključne informacije o lokalnom tržištu, kao i mogućnost upravljanja rizicima odnosno, porast prekograničnih investiranja koji utiču na rast potražnje za uslugama globalnih kastodijana.

Još jedan od razloga je i osnivanje institucionalnih investitora, čije funkcionisanje podrazumijeva postojanje kastodijana.

U većini zemalja funkcionisanje kastodijana je neophodno kako bi investicioni i penzioni fondovi nesmetano obavljali svoj posao. Kod nas postojanje kastodijana nije uslov za investicione fondove, dok je po Zakonu o dobrovoljnim penzionim fondovima³² njihovo funkcionisanje neophodno.

Kastodi banka je depozitna banka institucionalnim investitorima. To je banka koja vodi njihove račune i obavlja druge kastodi usluge za račun investicionih ili penzionih fondova.

Tržište kapitala u Crnoj Gori u poslednjih par godina doživljava stalnu ekspanziju, iako postoji mali broj instrumenata kojima se trguje. Prisutan je značajan broj stranih investitora, kao i „krupnih“ igrača.

---

³¹ *Poslovi skrbništva nad vrijednosnim papirima*, Katica Mandić, Privredna banka Zagreb;

³² *Zakon o dobrovoljnim penzionim fondovima*, Službeni list RCG, 22.decembar 2006. godine, članovi: 41- 48.

Prisustvo kastodi banaka od izuzetnog je značaja za svako tržište kapitala, jer ga čini atraktivnijim za velike inostrane investitore koji mahom imaju obavezu da rade preko tog servisa.

Mogućnost pružanja usluge kastodija samo je jedan od načina da se pospeši konkurentnost i razvoj tržišta kapitala i obezbijedi veći priliv stranih investicija.

Imajući u vidu da kastodi poslovi, pored investicionog bankarstva, čine osnovu dobro organizovanog tržišta hartija od vrijednosti, kao i značaj koji će ova djelatnost dobiti predstojećom reformom penzionog sistema u Crnoj Gori, banke ili druge finansijske institucije koje budu obavljale ove poslove, u potpunosti se moraju pripremiti da svojim klijentima pruže usluge saldiranja i čuvanja hartija od vrijednosti, kao i druge raznovrsne usluge vezane za vlasničke i dužničke hartije od vrijednosti, tj. akcije, obveznice i sl.

4.2. Mogućnosti uvođenja

Analizirajući crnogorsko tržište kapitala, može se konstatovati da do stvaranja tržišta kapitala dolazi nakon usvajanja i implementacije Zakona o privatizaciji iz 1996. godine, ali da tek 2001. godine dolazi do napredovanja u razvoju samog tržišta kapitala sprovođenjem procesa tzv. Masovne vaučerske privatizacije.

Budući razvoj tržišta kapitala svakako podrazumijeva uvođenje novih instrumenata na tržištu, kao i novih institucija.

U poslednjih par mjeseci naše tržište kapitala dobija jednu novu dimenziju koja podrazumijeva otvaranje i funkcionisanje novih institucija na tržištu kapitala (među kojima se mogu izdvojiti i dva nova investiciona fonda, a i jedna banka je dobila dozvolu za obavljanje kastodi poslova od CBCG), po ugledu na sva razvijena svjetska tržišta. Da bi ove institucije nesmetano obavljale svoje poslove, neophodno je nadograđivati postojeću infrastrukturu.

U zemljama u okruženju u kojima kastodi koncept funkcioniše u poslednjih par godina, povezanost sa sistemom Centralnog registra je regulisana tako što postoje posebni terminali koje koriste kako brokerski *back office*, tako i kastodijalni učesnici. Dakle, neophodno je i kastodijanima obezbijediti direktan pristup sistemu depozitarija, tj. direktnu *on-line* vezu sa sistemom za kliring i saldiranje za potvrđivanje ili otkazivanje trgovina i za njihovo saldiranje. Trenutno, u našoj zemlji, članovi učesnici (ovlašćeni učesnici i kastodijalni učesnici) imaju direktan pristup sistemu depozitarija, tako da ne postoje ograničenja u sistemu Centralne

depozitarne agencija za primjenu ovog koncepta. Takođe, struktura računa koji su definisani u Centralnoj depozitarnoj agenciji, omogućava nesmetanu implementaciju kastodijana.

Penzioni fondovi, kao institucionalni investitori, su najvažniji i najzahtjevniji klijenti kastodijana, tako da često njihovi zahtjevi kastodijanima diktiraju način i tempo razvoja.

Na osnovu istraživanja zemalja iz okruženja nameće se zaključak da za penzione fondove, banke kastodijani imaju dvostruki zadatak³³:

- a) kao pravno lice koje je odvojeno od društva za upravljanje penzionim fondom, kastodijan garantuje ulagačima u određeni penzioni fond da se imovina pravilno vrednuje, kao i da je iskazana neto imovinska vrijednost fonda tačna, odnosno da menadžeri fonda njihove uplate koriste u skladu sa zakonskim ograničenjima i u skladu sa prospektom fonda,
- b) kao institucija koja je specijalizovana za kastodi poslove, kastodijan penzionom fondu pruža sve administrativne usluge koje su vezane za vođenje portfelja, tako da menadžerima fonda preostaje donošenje investicionih odluka, a na taj način se racionalizuju i troškovi, u smislu da ne treba zapošljavati veliki broj ljudi na *back-office* poslovima.

Zadatak kastodijana jeste i dnevno vrednovanje imovine i obaveza fonda, izračunavanje neto imovinske vrijednosti fonda. A upravo zbog zahtjevnog svakodnevnog posla, fondovi su uvijek za kastodijane najzahtjevniji klijenti.

Prema određenim propisima koji postoje u svijetu, određen je i osnovni kapital kastodijana koji čuva imovinu američkih penzionih fondova, koji mora biti najmanje 200 miliona USD, što je u skladu sa razvijenošću američkog tržišta kapitala.

Back office društva za upravljanje penzionim fondovima je dio koji se bavi ukupnim *post-trade* poslovima društva, a ujedno obavlja ukupnu komunikaciju između društva i kastodijana.

Društva za upravljanje penzionim fondovima se obično organizaciono sastoje od *front office-a* i *back office-a*, a u nekim većim fondovima postoje i *middle office* poslovi. *Front office* odrađuje sve što je potrebno za strukturiranje i vođenje portfelja, odnosno poslove do davanja naloga za kupoprodaju, a za razliku od njih, svi *back office* poslovi su *post trade* poslovi, s tim da poslove operativno sprovodi kastodijan, a *back office* društava za upravljanje penzionim fondovima nadgledaju rad kastodijana fonda. Ovo u stvari znači, da i *back office* društva radi sve što radi kastodijan, radi dvostruke kontrole i veće sigurnosti rada. Dakle, ukupna komunikacija fonda sa kastodijanom se obavlja preko *back office-a* društva. Dnevna

---

³³ Pogledati *Uloga banke skrbnika u mirovinskoj reformi*, D. Štimac, *Finansijska teorija i praksa* 26(2), Zagreb 2002. godine, str.518

komunikacija ima zadatak, da u smislu dvostrukog rada, u kome kastodijan operativno obavlja administrativne poslove vođenja portfelja, a *back office* društva kontroliše njihov rad, u svakom trenutku osigura ispravnost svih podataka o fondu tj. stanja na novčanom računu, stanja na računu hartija od vrijednosti, vrednovanje imovine, izračunavanje obaveza fonda, itd. Najčešće kastodijani penzijskih fondova, kao i ostalih velikih klijenata, osiguravaju programsko rješenje na osnovu koga se obavlja komunikacija *on-line* i to: unos naloga, slanje potvrda, uvid u stanja na računima, obračuni, itd.³⁴

U članu 77b Zakona o hartijama od vrijednosti RCG (objavljen u «Sl. Listu RCG», br. 59/00 i 28/06), kaže se da strana pravna lica, koja su od nadležnih stranih organa ovlašćena za obavljanje poslova sa hartijama od vrijednosti, mogu u Republici, u skladu sa propisima, osnovati filijalu za obavljanje poslova brokera, dilera, investicionog menadžera, poslovi preuzimanja emisije - *underwriting-a*, poslovi investicionog savjetnika, kao i kastodi poslova, na osnovu dozvole koju izdaje Komisija.

U članu 100 ovog zakona (u kojem se govori o vlasništvu nad dematerijalizovanim hartijama od vrijednosti), govori se, takođe, o kastodiju, a ovaj član kaže da kada lica koja obavljaju kastodi poslove dematerijalizovane hartije od vrijednosti drže za treće lice, vlasnik tih hartija je lice za koje ih drže.

Lica koja obavljaju kastodi poslove dužna su dematerijalizovane hartije od vrijednosti koje drže za treća lica voditi na posebnom računu i navesti da ih drže za treća lica, saglasno pravilima CDA.

U Zakonu o dobrovoljnim penzionim fondovima, koji je usvojen decembru 2006. godine, takođe je predviđeno postojanje kastodijana.

Prema ovom Zakonu, kastodi je privredno društvo kome je društvo za upravljanje penzionim fondom, na osnovu ugovora, povjerilo obavljanje poslova u vezi sa nadzorom nad upravljanjem imovinom penzionog fonda.

Zakonom je takođe predviđeno da društvo za upravljanje mora sa privrednim društvom koje ispunjava uslove za obavljanje kastodi poslova (kastodi) koje utvrdi Komisija, zaključiti ugovor kojim ovlašćuje tog kastodija za obavljanje poslova u vezi sa nadzorom nad upravljanjem imovinom penzionog fonda.

Kastodi ne može da posjeduje akcije društva za upravljanje sa kojim je zaključio ugovor.

Penzioni fond ne može sticati hartije od vrijednosti kastodija.

Društvo za upravljanje može ugovorom da ovlasti kastodija i za obavljanje pojedinih drugih tehničkih i administrativnih poslova u vezi s upravljanjem penzionim fondom.

---

³⁴ Detaljnije o *back office* poslovima penzionih fondova pogledati u *Uloga banke skrbnika u mirovinskoj reformi*, D. Štimac, *Finansijska teorija i praksa* 26(2), Zagreb 2002. godine

Ugovor zaključen između društva za upravljanje i kastodija, kao i izmjene i dopune tog ugovora, stupa na snagu dobijanjem saglasnosti Komisije.

Društvo za upravljanje mora svaki akt i nalog za prenos sredstava sa računa penzionog fonda dostaviti kastodiju, istovremeno sa dostavljanjem banci.

Kastodi je dužan da obavijesti Komisiju o datom nalogu društva za upravljanje za koji smatra da nije u skladu sa zakonom, pravilima Komisije i Pravilima o upravljanju penzionim fondom.

Komisija donosi pravila koja se odnose na obavljanje kastodi poslova u vezi sa imovinom penzionog fonda.

Kastodi može obavljati poslove za više penzionih fondova i više društava za upravljanje. Imovina penzionog fonda ne ulazi u likvidacionu, odnosno stečajnu masu kastodija, niti može biti predmet izvršenja za obaveze kastodija.

Dio koji se odnosi na standarde postupanja govori da je kastodi dužan da u poslovima koje u skladu sa ovim zakonom obavlja za društvo za upravljanje postupi sa pažnjom dobrog privrednika.

Kastodi i društvo za upravljanje u obavljanju poslova iz svog djelokruga djeluju samostalno i postupaju na način koji obezbjeđuje sigurnost i maksimalnu korist članova penzionog fonda.

Ovim zakonom je predviđeno da kastodi odgovara društvu za upravljanje i članovima penzionog fonda za štetu koja je prouzrokovana neispunjenjem ili neurednim ispunjenjem obaveza iz ugovora, u skladu sa ovim zakonom. Ugovorom se ne može ograničiti niti isključiti odgovornost kastodija.

Komisija može da vrši i kontrolu kastodija u RCG, u okviru poslova koje obavlja u skladu sa ovim zakonom.

Pored Zakona o dobrovoljnim penzionim fondovima u kojima se na neki način regulišu kastodi poslovi, Komisija za hartije od vrijednosti je nedavno pored ostalih Pravila koja se odnose na obavljanje poslova dobrovoljnih penzionih fondova, usvojila i Pravila³⁵ o obavljanju kastodi poslova. Ovim pravilima propisuju se uslovi i način obavljanja kastodi poslova, vrste kastodi poslova i postupak za dobijanje dozvole za obavljanje kastodi poslova.

Kastodi poslove u RCG mogu obavljati banke sa sjedištem u Republici, koje za obavljanje ovih poslova dobiju prethodno odobrenje Centralne banke Crne Gore. A Komisija za hartije od vrijednosti izdaje kastodi banci dozvolu za obavljanje kastodi poslova, ukoliko ta banka ima poseban organizacioni dio koji se bavi isključivo kastodi poslovima.

---

³⁵ detaljnije o nadležnostima, pravima i obavezama kastodija pročitati u *Pravila o izdavanju dozvole za rad društvima za upravljanje dobrovoljnim penzionim fondovima i dozvole za formiranje dobrovoljnog penzionog fonda* i *Pravila o obavljanju kastodi poslova*, Službeni list RCG, broj 57, 28.septembar 2007. godine

Ona je takođe dužna da ima dovoljan broj zaposlenih odgovarajuće struke i iskustva, od čega obavezno mora imati zaposleno na neodređeno vrijeme jedno lice koje posjeduje dozvolu za obavljanje poslova brokera, dilera ili investicionog menadžera investicionog ili penzionog fonda.

Takođe, ovim pravilima je definisano da, osim toga što je kastodi banka obavezna da u Centralnoj depozitarnoj agenciji otvori kastodi račun hartija od vrijednosti na kojem se vode hartije nalogodavca koji je njen klijent, ona može otvoriti kastodi račun koji glasi na ime klijenta – vlasnički račun ili zbirni kastodi račun.

U „Posebnim odredbama o obavljanju kastodi poslova za dobrovoljne penziona fondove“ u okviru ovih Pravila, navodi se da kastodi poslove u skladu sa Zakonom kojim se uređuju dobrovoljni penzioni fondovi, pored kastodi banke može obavljati i privredno društvo koje ispunjava sljedeće uslove:

- da ima svojstvo pravnog lica,
- da mu je visina osnovnog kapitala najmanje 1.000.000,00 EUR i
- da mu je obavljanje kastodi poslova u skladu sa zakonom kojim se uređuju dobrovoljni penzioni fondovi jedina djelatnost.

Prema ovim Pravilima, kastodi vrši nadzor nad upravljanjem imovinom penzionog fonda, a poslovi koje kastodi obavlja u vezi sa imovinom dobrovoljnog penzionog fonda su:

- a) otvaranje i vođenja računa hartija od vrijednosti koje čine imovinu dobrovoljnog penzionog fonda kod Centralne depozitarne agencije u svoje ime, a za račun dobrovoljnog penzionog fonda (zbirni kastodi račun),
- b) otvaranje računa za novčana sredstva dobrovoljnog penzionog fonda, prikupljanje doprinosa članova fonda, prenos novčanih sredstava koja čine imovinu fonda u novčane depozite i isplate akumuliranih sredstava za svakog člana dobrovoljnog penzionog fonda,
- c) kontrola i izvršavanje naloga društva za upravljanje za kupovinu i prodaju imovine radi utvrđivanja da li su nalozi dati u skladu sa zakonom i prospektom fonda,
- d) kontrola i izvršavanje naloga društva za upravljanje za prenos prava iz hartija od vrijednosti i naloga za upis prava trećih lica na hartijama od vrijednosti radi utvrđivanja da li su nalozi dati u skladu sa zakonom i prospektom fonda,
- e) utvrđivanje tačnosti obračuna i odobravanje dnevne neto vrijednosti imovine dobrovoljnog penzionog fonda i vrijednosti obračunske jedinice, obračunatih od strane društva za upravljanje i svakodnevno izvještavanje Komisije,
- f) kontrola prinosa dobrovoljnog penzionog fonda obračunatog od strane društva za upravljanje,
- g) obavještenje Komisije o uočenim nepravilnostima u poslovanju društva za upravljanje odmah nakon što uoči takve nepravilnosti,
- h) obavještanje društva za upravljanje o izvršenim nalogima i drugim preduzetim aktivnostima u vezi sa imovinom fonda,
- i) javno objavljivanje vrijednosti obračunske jedinice svakog dana, ako je tako uređeno ugovorom sa društvom za upravljanje,
- j) obavještanje društva za upravljanje dobrovoljnim penzionim fondom o neophodnim korporativnim aktivnostima u vezi sa imovinom fonda, ako je tako uređeno ugovorom sa društvom za upravljanje,

- k) izvještavanje društva za upravljanje o isplati dividende ili dospijeću ostalih instrumenata na naplatu, ako je tako uređeno ugovorom sa društvom za upravljanje,
- l) obavještenje o godišnjim skupštinama akcionara i pravima vezanim za imovinu penzionog fonda, kao i izvršenje naloga društva za upravljanje u vezi sa ostvarivanjem ovih prava, ako je tako uređeno ugovorom sa društvom za upravljanje,
- m) pružanje usluga glasanja na godišnjim skupštinama akcionara, ako je tako uređeno ugovorom sa društvom za upravljanje,
- n) obavljanje i drugih poslova za koje je ovlašćen na osnovu ugovora sa društvom za upravljanje, u skladu sa propisima.

Nabrojane kastodi poslove, za dobrovoljni penzioni fond obavlja isključivo jedan kastodi. Ali uz ispunjenje određenih uslova, kastodi može obavljati poslove za više dobrovoljnih penzionih fondova.

Usvajanje Pravila o obavljanju kastodi poslova doprinijeće jačanju tržišne infrastrukture, razvoju finansijskog tržišta u zemlji, privlačenju direktnih investicija iz inostranstva, kao i kreiranju povoljnije investicione klime. Kastodijani će pružati klijentu sve one usluge (administrativne, informacione, pravne i dr.) koje mu osiguravaju nesmetano obavljanje poslova na tržištima kapitala, bez obzira na to da li je to klijentu osnovna djelatnost (kao penzionim ili investicionim fondovima) ili samo povremena, dodatna aktivnost (korporacijski klijenti, fizička lica i sl.)

Kao najvažniji klijenti ovih institucija dakle, pojavljuju se institucionalni investitori, među kojima su penzioni fondovi najvažniji i najzahtjevniji klijenti. Penzioni fondovi kastodijanima često diktiraju način i tempo razvoja, a u skladu sa Zakonom kojim se uređuju dobrovoljni penzioni fondovi u Crnoj Gori, funkcionisanje kastodijana je neophodno.

Ovim Pravilima je pored banaka omogućeno da i druga privredna društva mogu obavljati kastodi poslove, ukoliko ispunjavaju određene uslove u skladu sa Zakonom kojim se uređuju dobrovoljni penzioni fondovi. U zemljama u okruženju ove poslove isključivo obavljaju banke, a jedini izuzetak je Slovenija čijim zakonima je data mogućnost da se osim banaka kastodi poslovima bave i druga privredna društva. Međutim, za sada, i u Sloveniji ove poslove obavljaju samo banke.

Svakako da je reforma postojećeg penzionog sistema i izgradnja novog penzionog sistema jedna od veoma bitnih reformi koja se sprovodi u našem društvu, koja će bitno uticati na domaće finansijsko tržište. U narednom periodu ćemo i sami biti svjedoci funkcionisanja ovih institucija i na taj način vidjeti da li je ovaj model funkcionisanja kastodija koji je propisala Komisija za hartije od vrijednosti optimalan.

Veoma je značajno napomenuti da veliki broj lokalnih bankarskih institucija uspješno primjenjuje ovu funkciju u zemljama u okruženju.

Implementacija ove funkcije će ojačati domaće tržište kapitala, što će u neku ruku biti signal svim velikim investitorima da se i naše tržište razvija u pravom smjeru.

Pošto su dakle, nedavno, od strane Komisije za hartije od vrijednosti RCG usvojena sva podzakonska akta koja regulišu postojanje i obavljanje poslova kastodijana, treba istaći da u smislu zakonske regulative ne postoje prepreke za početak rada ovih institucija. Takođe ni u sistemu Centralne depozitarne agencije ne postoje nikakve prepreke.

Procedura za dobijanje svih dozvola za rad je sljedeća:

1. Osnivanje same kastodi banke,
2. Dobijanje dozvole za rad od strane Centralne banke Crne Gore,
3. Kastodi banka podnosi Komisiji za hartije od vrijednosti pismeni zahtjev za davanje dozvole za obavljanje kastodi poslova, zahtjev za davanje saglasnosti na imenovanje lica koja će rukovoditi kastodi poslovima i zahtjev za davanje saglasnosti na pravila poslovanja kastodi banke. Da bi dobila dozvolu od Komisije, neophodno je da kastodi banka ima poseban organizacioni dio koji se bavi isključivo kastodi poslovima.
4. Po dobijanju svih neophodnih dozvola za rad, kastodi banka podnosi Centralnoj depozitarnoj agenciji potrebnu dokumentaciju, kako bi joj se omogućio pristup sistemu kliringa i saldiranja i kako bi mogla nesmetano obavljati sve neophodne poslove za svoje klijente u Agenciji.

Nakon ovih procedura, kastodi banka može nesmetano da obavlja svoje poslove.

4.3. Procjena efekata uvođenja kastodijana i obavljanja kastodi poslova

U današnjem dinamičnom globalnom tržištu, kastodi kao i ostali servisi koji se odnose na čuvanje aktive, imaju izuzetno značajnu ulogu u pomaganju investitorima da dostignu svoje finansijske ciljeve. Činjenica je da svi veliki kastodijanci vide kontinentalnu Evropu kao potencijalnu rastuću zonu. Ovo će investitorima pružiti velike šanse u budućnosti. Kastodijanci predstavljaju tradicionalni *back office* za institucionalne investitore, koji polako uzimaju maha u poslovanju na našem tržištu kapitala.

Već je u radu navedeno da kastodi poslovi podrazumevaju kompletnu brigu o hartijama koje klijenti banke posjeduju u različitim oblicima hartija od vrijednosti.

Dok kastodi banke čuvaju identitet svojih klijenata, brokerske kuće kod kojih klijenti otvaraju vlasničke račune hartija od vrijednosti trguju u ime i za račun klijenata nalogodavaca. Da bi kastodi banka mogla da obavlja svoju djelatnost ona mora biti član Centralnog registra hartija od vrijednosti, s obzirom na to da se svakodnevno saldiranje trgovanja u hartijama i novcu obavlja isključivo posredstvom te institucije.

Osnivanje novih investicionih fondova, kao i dobrovoljnih penzionih fondova, čije postojanje podrazumijeva i funkcionisanje kastodijana je veoma značajan signal za strane investitore, odnosno krupne igrače, da tržište u Crnoj Gori počinje da se razvija u skladu sa svim ozbiljnim velikim tržištima kapitala. Ovo ih na neki način ohrabruje u smislu da njihovo ulaganje u našu zemlju dobija svu potrebnu sigurnost i bezbjednost.

Glavne prednosti obavljanja kastodi poslova ogledaju se u povezivanju ovih institucija sa inostranim finansijskim institucijama, povezivanju sa berzanskim posrednicima iz inostranstva, povećanju povjerenja investitora u domaće tržište kapitala, privlačenju inostranih velikih igrača, itd.

Dakle, brojne su prednosti koje kastodijani nude svojim klijentima.

Kao prednost se može navesti i kompletna briga o hartijama koje su povjerene na čuvanje kastodijanima.

Neki od povezanih faktora koji utiču na budućnost kastodija su:

- globalizacija,
- regulativa,
- pružanje usluga klijentima koje se odnose na njihovu aktivu (korporativne aktivnosti, dividende, zastupanje kod glasanja na skupštinama akcionara, porezi)
- servisi za klijente.

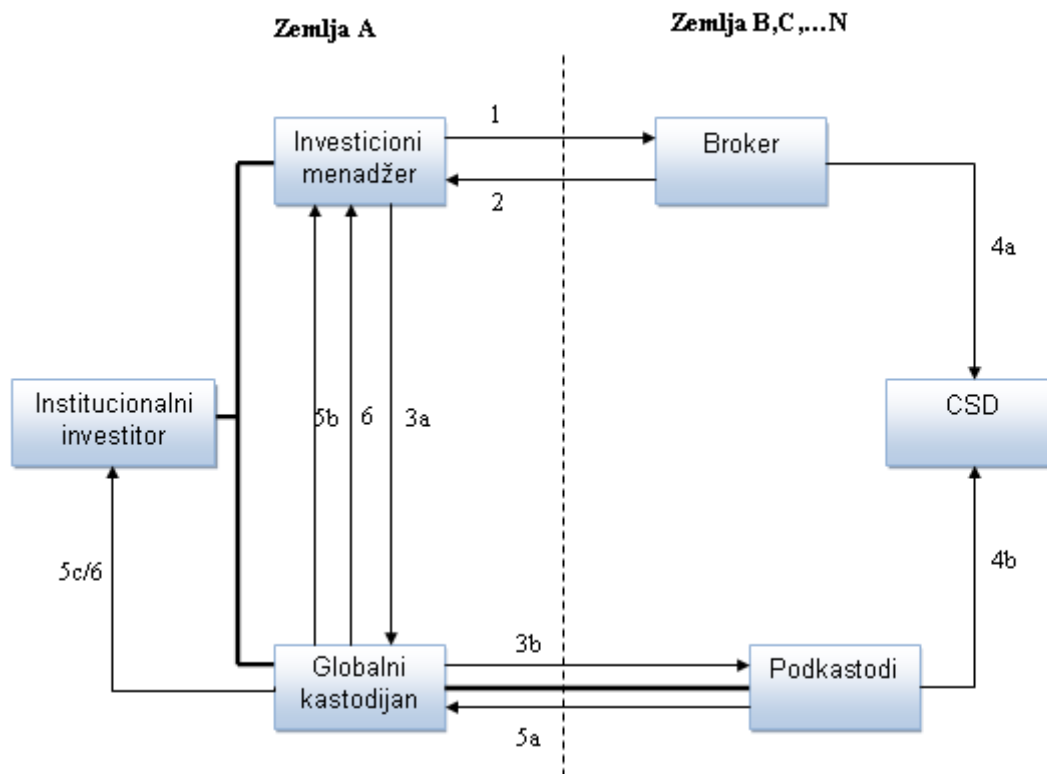
Međutim, kao i svaka djelatnost, tako i ova funkcija ima određenih nedostataka.

Tokom posljednjih nekoliko godina, internacionalna diversifikacija investicionih portfolija, naročito kod institucionalnih investitora, konstantno je u porastu i već zauzima velike razmjere.

Ovdje su prisutni i određeni rizici, koji u različitim zemljama mogu imati različite efekte.

Na sljedećem grafiku predstavljene su strane koje su uključene u globalni kastodi servis, kao i način na koji one komuniciraju.

Grafik broj 2: Veze globalnih kastodijana i komunikacija između njih

Izvor: ISSA – Report on Global Custody Risks – 1992., str. 6

CSD – Central Securities Depository

* -sjedište može da bude u drugoj zemlji nego u kojoj je institucionalni investitor

1 – nalog za realizaciju na berzi,

2 – savjetovanje i izvršenje naloga,

3a + b – instrukcije za saldiranje,

4a + b – instrukcije za saldiranje i prenos novčanih sredstava,

5a, b, c – savjetovanje za izvršenje saldiranja,

6 – periodična finansijska izvještavanja.

podebljana linija – važeći sporazumi/važeća uputstva mogu postojati

Već je rečeno da globalni kastodijani nude usluge kastodija na svjetskim tržištima, za razliku od lokalnih koji nude usluge kastodija za transakcije na lokalnom tržištu.

Kastodijani saldiraju transakcije kroz lokalne i međunarodne depozitorije hartija od vrijednosti.

Usluge koje obavlja globalni kastodijan ne razlikuju se od usluga koje pružaju lokalni kastodijani, osim što je „prostor“ u kome oni obavljaju svoju djelatnost mnogo širi, tj. njihovo djelovanje je na globalnom nivou.

Veliki broj tržišnih učesnika špekuliše na tržištima koja su za njih nova. Ovdje postoji očigledna opasnost da neki od rizika budu ignorisani ili neshvaćeni. Različiti tipovi rizika³⁶ uslovljeni su sa prirodom biznisa, sa zemljom u koju se investira, kreditima, likvidnošću, tržišnim uslovima, saldiranjem, sistematskim rizikom, itd., a među najznačajnijima o kojima je neophodno voditi računa izdvajaju se:

- poslovni rizik – rizik od gubitka poslovnih klijenata. Ako se „erozija“ prihoda dešava brže nego što troškovi mogu biti smanjeni, poslovanje može postati neprofitabilno;
- rizik zemlje – rizik koji se odnosi na držanje aktive tj. sredstava u drugoj zemlji. Uključuje političke, ekonomske, fiskalne i druge promjene;
- kreditni rizik – rizik da druga strana neće uspjeti da isporuči HOV ili plati novčana sredstva u potpunosti na dan dospjeća;
- rizik likvidnosti – rizik da saldiranje iz ugovora neće biti izvršeno na dan dospjeća, nego u nekom nepreciziranom momentu poslije toga;
- tržišni rizik – rizik koji proizilazi od fluktuacija tržišnih cijena (*volatility*) hartija i valuta od vremena izvršenja trgovine do eventualnog saldiranja. Takođe se zove i tržišni cjenovni rizik;
- operativni rizik – rizik koji je prouzrokovan ljudskim faktorom, organizacionim problemima, prevarama, sistemskim nedostacima, greškama trećih lica;
- rizik saldiranja – rizik da strana neće pravovremeno izvršiti jednu ili više isporuka ili plaćanja drugim stranama ili agentu za saldiranje i
- sistemski rizik – rizik da određena institucija nije u mogućnosti da ispuni svoje obaveze.

Većina imovine na svjetskom nivou je danas raspoređena na nekoliko globalnih kastodijana: State Street, Chase, Citybank, itd.

Cijene pružanja ovih usluga u regionu se razlikuju od zemlje do zemlje i u zavisnosti od toga kako je raspoređeno pružanje ovih usluga u različitim bankarskim institucijama. Takođe se prave i razlike u zavisnosti od toga da li se ove usluge pružaju institucionalnim investitorima tj. pravnim licima ili fizičkim licima.

Navodimo primjer naknade³⁷ za obavljanje kastodi usluga u jednoj od hrvatskih banaka:

I Otvaranje kastodi računa - bez naknade

II Vrijednost imovine na kastodi računu institucionalnih investitora i firmi (domaće i strane pravne osobe), odnosno ostalih investitora (domaće i strane fizičke osobe)

---

³⁶ Detaljnije o rizicima kastodijana u ISSA Secretariat (International securities services association), *Report on global custody risk*, june 2001.

³⁷ **Napomena: za preračunavanje HRK i RSD u EUR uzeti su srednji kursevi ovih valuta na 19.11.2007. godine (1 EUR = 78,0974 RSD, 1 EUR = 7,347957 HRK).**

Mogućnosti uvođenja kastodi poslova na crnogorskom tržištu kapitala

Vrijednost transakcije u HRK	Vrijednost transakcije u EUR	
do 500.000,00 kn	do 68.046,12	0,40% god./ 0,1000% tromj.
od 500.000,00 do 1.000.000,00	od 68.046,12 do 136.092,25	0,35% god./ 0,0875% tromj.
od 1.000.000,01 do 2.000.000,00	od 136.092,25 do 272.184,50	0,30% god./ 0,0750% tromj.
od 2.000.000,01 do 5.000.000,00	od 272.184,50 do 680.461,25	0,25% god./ 0,0625% tromj.
od 5.000.000,00 do 10.000.000,00	od 680.461,25 do 1.360.922,50	0,20% god./ 0,0500% tromj.
iznad 10.000.000,00	iznad 1.360.922,50	po dogovoru

Minimalna tromjesečna naknada po ovim stavkama iznosi 250,00 kn (34,02 EUR). Naknade se obračunavaju tromjesečno na osnovu prosječne dnevne vrijednosti klijentovog portfelja u razdoblju za koje se naknada obračunava.

Dnevna vrijednost portfelja računa se na osnovu posljednje cijene trgovanja za pojedinu hartiju od vrijednosti.

Ako se HOV nalaze na kastodiju manje od vremenskog perioda koji se uzima za obračun, naknada se obračunava na osnovu stvarnog broja dana.

III Transakcijske naknade za primanje/ispоруke hartija od vrijednosti prema nalozima

Transakcijske naknade koje se izvršavaju preko brokerskog sektora iste banke – bez naknade.

Ostale transakcijske naknade u Hrvatskoj - 200,00 kn (27,22 EUR).

Transakcijske naknade s inostranstvom - 400,00 kn (54,44 EUR) + *stvarni troškovi.

*stvarni troškovi su troškovi stranih depozitorija za transakcije hartija od vrijednosti u inostranstvu.

IV Izvještavanje

Redovna mjesečna izvještavanja o stanju na računu – bez naknade.

Slanje izvještaja po promjeni na računu:

- Slanje izvještaja institucionalnim investitorima i firmama (domaćim i stranim pravnim osobama) – 40,00 kn (5,44 EUR),
- Slanje izvještaja ostalim investitorima (domaćim i stranim fizičkim osobama) – 10,00 kn (1,36 EUR).

Vanredni izvještaji na zahtjev klijenta – 150,00 kn (20,41 EUR).

V Korporativne aktivnosti

Sakupljanje prihoda (kamata, dividendi i sl.) i naplata glavnice za institucionalne investitore i firme:

- Sakupljanje prihoda i naplata glavnice za institucionalne investitore i firme (domaće i strane pravne osobe) – 0,05% na ukupan iznos / min 100,00; max 2.000,00 kn (min 13,61; max 272,18 EUR),
- Sakupljanje prihoda i naplata glavnice za ostale investiture (domaće i strane fizičke osobe) – 0,05% na ukupan iznos / min 50,00; max 500,00 kn (min 6,80; max 68,05 EUR).

Zastupanje na skupštinama akcionara:

- Zastupanje na skupštinama za institucionalne investitore i firme – 300,00 kn (40, 83 EUR) + stvarni troškovi,
- Zastupanje na skupštinama za ostale investiture – 150,00 kn (20,41 EUR) + stvarni troškovi

(stvarni troškovi obuhvataju administrativne ovjere dokumenata).

VI Ostali troškovi

Klijent se obavezuje da nadoknadi (nezavisno od toga kolika mu je obračunata naknada), sve druge provizije, troškove, poreze i ostale izdatke koji mogu eventualno nastati u obavljanju usluga kastodija nad hartijama od vrijednosti.

VII Obračun i naplata naknada

Naknade koje se odnose na vrijednost imovine na kastodi računu, na izvještavanja i ostale troškove, obračunavaju se i naplaćuju tromjesečno unatrag. Dok se naknade koje se odnose na transakcijske naknade i na korporativne aktivnosti obračunavaju i naplaćuju po svakoj transakciji ili obavljenoj korporativnoj akciji iz sredstava klijentovog kastodi računa. Preduslov za izvršenje usluga je postojanje raspoloživih novčanih sredstava na kastodi računu.

U jednoj od banaka koja pruža usluge kastodija u Srbiji, cjenovnik pružanja ovih usluga je sledeći:

I Za imaoce hartija od vrijednosti:

- Otvaranje vlasničkog računa hartija od vrijednosti - 500,00 RSD (6,40 EUR),
- Otvaranje zbirnog kastodi računa hartija od vrijednosti - bez naknade,
- Saldiranje HOV po vlasničkom/zbirnom računu klijenta - max 0,35%,
- Prenos HOV na vlasnički račun istog vlasnika kod drugog člana Centralnog registra (promjena depozitara) - 500,00 RSD (6,40 EUR),
- Preknjižavanje po osnovu pravosnažnih ugovora o poklonu, nasledstvu, - 2.000,00 RSD (25,61 EUR) po nalogu,
- Isplata (saldiranje) dividende akcionarima -1% od visine novčanih sredstava tj. tržišne vrijednosti HOV,
- Obavještanje akcionara o godišnjim skupštinama akcionarskih društava i zastupanje na skupštinama - po ugovoru.

II Za imaoce novčanih računa

Poslovi trgovine deviznim hartijama od vrijednosti – fizička lica:

- Saldiranje sredstava po osnovu kupovine deviznih HOV - max 0,3% od tržišne vrijednosti,
- Saldiranje sredstava po osnovu prodaje deviznih HOV - max 0,3% od tržišne vrijednosti,

Otvaranje i vođenje namjenskog računa kupca/prodavca dinarskih HOV – fizička lica:

- Saldiranje sredstava po osnovu prodaje dinarskih HOV – max 0,3%,
- Saldiranje sredstava po osnovu kupovine dinarskih HOV – 0,15%, min 50,00 RSD (0,64 EUR).

Provizija za novčano saldiranje namjenskog računa prilikom prodaje/kupovine dinarskih/deviznih HOV za pravna lica - max 0,35%.

III Za društvo za upravljanje fondovima

Troškovi otvaranja novčanog računa fonda, zatim vlasničkog računa HOV, zbirnog kastodi računa HOV u sistemu Centralnog registra HOV, kao i računa HOV u registru Banke – bez naknade.

Vođenje zbirnog kastodi računa (min. 50,00 EUR mjesečno po računu)

do 5.000.000,00 € - 0,15% na godišnjem nivou,

preko 5.000.000,00 € - 0,10% na godišnjem nivou.

Transakcioni troškovi – domaće HOV

DVP / RVP - 0,10% po nalogu; max 50,00 €,

Strane HOV:

- Transakcije sa stranim HOV - 100,00 € po nalogu,
- *In – house* transakcije - 20,00 € po nalogu,
- Opoziv transakcije - 20,00 € po nalogu.

IV Ostali troškovi

Vanredno slanje izvještaja iznosi 2,00 € po stranici,

Kreiranje i slanje nestandardnih izvještaja iznosi 50,00 € po stranici.

Provizije za čuvanje HOV se obračunavaju u odnosu na nominalnu ili tržišnu vrijednost HOV u zavisnosti od toga koja je cijena viša posljednjeg dana u mjesecu

za koji se vrši obračun. Obračun provizija za čuvanje HOV vrši se na mjesečnom nivou, a zasnovan je na stvarnom broju dana u mjesecu.

Za sve ostale troškove, kao što su troškovi Centralnog registra, troškovi brokera, berze, itd. klijent se tereti za stvarne troškove.

Veoma je važno spomenuti i koliko je obavljanje ovih usluga tj. kastodi poslova troškovno zahtjevno. U zavisnosti od toga koliki nivo usluge vam je neophodan i sa kolikim stepenom pružene usluge ste zadovoljni, neophodno je platiti određenu naknadu. Poznato je da je za kvalitetne usluge neophodno plaćati više. Pružanje kastodi usluga nije troškovno nezahtjevno, jer kastodijani pružaju svojim klijentima ne jednu, već niz određenih usluga koje se odnose na hartije od vrijednosti. Dakle, ukoliko želite da kompletnu brigu nad svojom imovinom nad hartijama prepustite u "sigurne ruke", neophodno je da za to i platite. Nije samo dovoljno izabrati nekog od kastodijana koji će za vas izvršavati određene usluge, već je neophodno izabrati onog koji će vam pružiti najbolje usluge po najboljoj cijeni.

Zaključak

Crnogorsko tržište kapitala se trenutno može opisati kao relativno mlado, iako veliki broj građana učestvuje u kupovini i prodaji hartija od vrijednosti. Ovo se prije svega odnosi na nerazvijenost pojedinih institucija koje učestvuju na tržištu, čija je nadogradnja u tehničkom smislu neophodna, zatim na relativno mali broj tržišnih materijala kojima se trguje, na nedostatak korporativne kulture. Inovacije uopšte, pa i na samom tržištu kapitala, poboljšale bi načine vršenja i distribucije usluga.

Iako je nedavno jedna od banaka na ovim prostorima dobila dozvolu za obavljanje kastodi poslova od strane CBCG, dosadašnji nedostatak kastodi banaka u Crnoj Gori značajno je smanjio potencijalni promet na berzama, jer su mnogi investitori odustali od ulaganja upravo zbog nedostataka ovih institucija. Obavljanje kastodi poslova predstavlja važan korak u razvoju tržišta, ali i značajan signal za povećanje povjerenja stranih investitora u opravdanost ulaganja u Crnoj Gori. Postojanje ovakvih institucija je, takođe, neophodno da bi se doprinijelo integraciji tržišta kapitala u Crnoj Gori. Kako kastodijani imaju veliki značaj za investitore u smislu povjerenja, kao i mogućnosti da se neke od barijera „prekograničnog“ trgovanja na taj način prevaziđu, to je neophodno ubrzati implementaciju ove funkcije. Još jedan od razloga je i osnivanje investicionih i dobrovoljnih penzionih fondova, čije funkcionisanje podrazumijeva postojanje kastodijana. Kastodi banke pružaju mnogo veći broj usluga od klasičnih brokerskih kuća, jer pored kupovine i prodaje hartija od vrijednosti koji su osnovni brokerski poslovi, kastodijani se brinu i o vođenju vlasničkog i novčanog računa klijenta, plaćanju poreza, dividendama, obavještavaju klijente o skupštinama akcionara, itd. Dakle, briga o hartijama od vrijednosti ne podrazumijeva samo otvaranje vlasničkog računa i prenos akcija, već oni mogu da vrše i prenos poklonjenih ili naslijeđenih hartija od vrijednosti, a takođe da se bave i pozajmljivanjem istih, iako kod nas ne postoji zakonska regulativa za pozajmljivanje hartija od vrijednosti. Kastodi banke se pojavljuju na berzama, bilo u ulozi kupca ili prodavca akcija za fizička ili pravna lica. Za njih se doslovce može reći, s obzirom na sve funkcije koje obavljaju, da preuzimaju kompletnu brigu o hartijama od vrijednosti koje su imovina klijenta. Kao klijenti ovih institucija, obično se ističu investicioni i dobrovoljni penzionih fondovi, ali svakako i fizička lica koja se ozbiljno bave investiranjem. U Crnoj Gori su tek od nedavno počeli da se osnivaju i investicioni fondovi tzv. živim novcem, koji nisu nastali iz procesa masovne vaučerske privatizacije. Nedavno je usvojen i Zakon o dobrovoljnim penzionim fondovima, koji će u bliskoj budućnosti, takođe, biti prisutni na tržištu kapitala, kao još jedan tip institucionalnih investitora. Takođe su usvojena i Pravila o izdavanju dozvole za rad društvima za upravljanje dobrovoljnim penzionim fondovima i dozvole za formiranje dobrovoljnog penzionog fonda, kao i Pravila o obavljanju kastodi poslova. Još jedna

od specifičnosti kastodi banaka jeste činjenica da su one i kontrolor ulaganja investicionih i dobrovoljnih penzionih fondova, što ukazuje na neophodnost prisustva i ove funkcije, odnosno na neophodnost osnivanja institucija koje će obavljati ovu djelatnost. Prema Pravilu o obavljanju kastodi poslova, obavljanje ovih poslova omogućeno je pored banaka i drugim institucijama. Nije slučajno, što je prema određenim propisima koji postoje u svijetu, određen i osnovni kapital kastodijana koji čuva imovinu američkih penzionih fondova, koji mora biti najmanje 200 miliona USD. Jer veliki „igrači“ kao što su osiguravajuće kuće, penzioni i investicioni fondovi, koji su navikli ili imaju obavezu da rade samo preko kastodijana, žele da im taj kastodijan obezbijedi sigurnost. Kako institucionalni investitori raspolažu sredstvima koja se mjere desetinama miliona eura, teško da im garanti za sigurne transakcije mogu biti akcionarska društva ili društva sa ograničenom odgovornošću sa izuzetno malim kapitalom, dok s druge strane iza kastodijana tj. kastodi banaka stoji izuzetno veliki kapital, kao i kompletna bankarska institucija.

Prema trenutnoj situaciji, poslove kupoprodaje hartija od vrijednosti obavljaju brokerske ili brokersko dilerske kuće. Dakle, oni izvršavaju naloge svojih klijenata na berzi, ali su i zaduženi za saldiranje tih istih transakcija, na osnovu direktnog pristupa sistemu Centralne depozitarne agencije koji im je obezbijeđen. Kada kastodijani počnu da obavljaju svoje poslove, na neki način će olakšati brokerima posao, jer klijenti koji budu radili preko kastodija, kastodi će biti njihov saldiraoc, dok će funkcija brokera u ovakvim transakcijama biti svedena samo na izvršavanje naloga na berzi. Takođe, klijenti sada moraju sami da brinu o svim aktivnostima emitenta čije akcije posjeduju (o skupštinama akcionara, o pitanjima vezanim za isplatu dividendi, o umanjenju ili uvećanju kapitala emitenta, o novim emisijama, itd.), dok ukoliko klijenti budu izabrali da rade preko kastodijana, cjelokupnu brigu o svim aktivnostima emitenta preuzimaju kastodijani i oni su dužni da obavještavaju klijente o različitim akcijama u skladu sa određenim ugovorom koji je klijent potpisao.

Kakva je trenutna situacija na tržištu kapitala govori i podatak da postoji mogućnost da vam broker kupi određene hartije od vrijednosti, a da mu vi platite nakon određenog vremena, dakle, ne u periodu koji je predviđen da bi se izvršilo saldiranje, nego broker uplaćuje novac umjesto vas da bi se ono izvršilo, a pitanje koje logički slijedi jeste: Čije pare broker koristi da bi izmirio vaše dugovanje odnosno, da li je ovim ošteti nekog drugog klijenta? Takođe, još jedna od situacija koja je prisutna jeste i ta da često brokerske kuće traže od svojih klijenata da im se novac za kupovinu određenih hartija uplati odmah po potpisivanju ugovora, iako transakcija još nije izvršena. Na ovaj način se brokeri obezbjeđuju od toga da im klijent neće uplatiti novac kada transakcija bude izvršena. Međutim, dešava se da oni drže novac svojih klijenata i po par dana prije nego što im kupe određene hartije, i postavlja se pitanje: šta rade brokeri sa novcem svojih klijenata koji im praktično slobodno stoji na raspolaganju sve do momenta dok ne budu morali da izmire obaveze tog klijenta? Kao jedan od problema koji je takođe prisutan na domaćem tržištu kapitala ističe se i nepostojanje korporativne kulture, odnosno, nemogućnost da se akcionarima određene kompanije dostavljaju ili daju na uvid njihovi finansijski izvještaji, što za

ozbiljne investitore predstavlja veliki problem. Kada kastodijani nastupe na domaćem tržištu, preko njih će svoje poslove obavljati mnogo ozbiljniji investitori kojima neće biti cilj da naprave neku dnevnu malverzaciju na tržištu. Takođe, mnogo više će se poštovati regulativa, jer ovi klijenti rade sa jakim i ozbiljnim institucijama, koje stoje iza njih.

Iako problemi manipulisanja tržištem i korišćenja povlašćenih informacija u trgovanju u manjem ili većem obimu potresaju sva svjetska finansijska tržišta, da bi se obezbijedio integritet tržišta potrebno je spriječiti bilo kakve zloupotrebe koje mogu ugroziti stabilnost tržišta. Kako bi se obezbijedilo pravično i efikasno funkcionisanje tržišta hartija od vrijednosti, berze vrše kontrolu trgovanja i sprečavaju zloupotrebe na tržištu. Uvođenje kastodijana bi samo tržište hartija od vrijednosti „podiglo“ na veći nivo razvijenosti, koji podrazumijeva i bolju komunikaciju između institucija koje učestvuju na tržištu. Svakako da bi njihovo uvođenje podrazumijevalo i veće i kvalitetnije kontrole poslovanja, i na taj način bi se smanjile i moguće zloupotrebe na tržištu kapitala.

Slučajevi mogućih zloupotreba su: korišćenje povlašćenih (insajder) informacija, koje predstavljaju privilegovanu, odnosno svaku informaciju ili događaj koji može imati uticaj na emitenta hartija od vrijednosti ili na tržište na kojem se trguje hartijama nekog emitenta i cijenu emitovanih hartija od vrijednosti, a koja još nije javno objavljena. To su slučajevi kada broker zna da neki klijent ima količinski veliki nalog ili nalog koji može uticati na stanje na tržištu, pa na osnovu toga sam ispoljava nalog kojim na osnovu informacije stiže korist, kao i kada broker ponavlja uspješne poteze klijenta za svoj račun ili za drugog klijenta. Takođe se manipulacijom na tržištu smatra i svaka transakcija ili nalog koji mogu dati lažne ili obmanjujuće signale o kretanju cijena i količina. Ovakvi slučajevi su mogući kada se istovremeno ispostavljaju nalozi kupovine i prodaje preko istog brokera, tako da u slučaju trgovanja nema stvarne promjene vlasnika ali stvaranje lažne slike aktivnosti na tržištu može navesti druge klijente da kupe ili prodaju tu istu hartiju. Zatim, ispostavljanje naloga kupovine ili prodaje neposredno prije zatvaranja tržišta, čiji je cilj manipulacija cijenom na zatvaranju, kao i ispostavljanje naloga kupovine i prodaje po istoj cijeni, većoj od realne, preko različitih brokera, čime drugi učesnici mogu steći lažnu sliku o kretanju cijene neke hartije na osnovu ovako zaključene transakcije. Kao još neke od mogućih zloupotreba ističu se davanje tzv. „sigurnih prognoza“ o kretanju cijena nekih hartija i kada broker kupuje hartije od vrijednosti za svoj račun i nakon toga savjetuje klijenta da iste kupi po višoj cijeni.

Neke od kastodi banaka iz okruženja, prisutne su i na našem tržištu kao investitori. Međutim, zbog nepostojanja zakonske regulative kao i problema koji bi nastali u saldiranju ovakvih transakcija, nije bilo moguće da se kastodi banka pojavi i kao kupac i kao prodavac, tj. na strani kupca i prodavca u jednoj istoj transakciji, iako su stvarni vlasnici tih akcija različite grupe klijenata te banke koje su u datom momentu spremne da kupe, odnosno prodaju te iste akcije po određenoj cijeni.

Kod klasičnog trgovanja sa hartijama, kada npr. klijent kupi akcije preko brokera, te akcije se u Centralnom registru vode na njegovo ime. U slučaju kastodi banaka, na berzi se kastodi banka pojavljuje kao kupac/prodavac, a identitet klijenta ostaje nepoznat. Kastodi banka vodi tzv. zbirni kastodi račun, tako da ukoliko se analizira vlasnička struktura neke firme, nama neće biti poznati podaci ko je zapravo stvarni vlasnik akcija, već će kao akcionar stajati ime kastodi banke (ako neko lice kupi npr. 5% akcija nekog preduzeća, njegovo ime će sigurno biti na listi top 10 akcionara. Ako akcije stavi pod kastodijem, u top 10 će biti banka kastodi, a on ostaje nepoznat javnosti).

Takođe, još jedno od pitanja koje se logički nameće jeste da li je moguće da kastodi banka u nečije ime „pere novac“? U zemljama u kojima kastodi poslovi funkcionišu već par godina, propisima je regulisano da svaka kastodi banka ima svoju internu kontrolu koja se bavi sprečavanjem pranja novca. Ta kontrola podrazumijeva provjeravanje porijekla novca. Takođe iz ovih razloga kastodi banke dostavljaju spiskove svojih klijenata koji se moraju čuvati u arhivi Centralnog registra, kao i da svaku kastodi banku dodatno provjeravaju odgovarajuće nadležne institucije (Komisija za hartije od vrijednosti i Centralna banka). Međutim, pored svih internih kontrola i kontrola nadležnih institucija, takođe se nameće još jedno pitanje: zašto bi neko čekao da počne funkcionisati kastodi da bi trgovao preko njega, a glavni cilj mu je da uz pomoć kastodija prikrije svoj identitet? Zar nije to onda prikrivanje porijekla novca stvarnog vlasnika?

Svi navedeni razlozi koji ukazuju na neophodnost prisustva ove funkcije, upućuju na to da uvođenje kastodi poslova predstavlja značajan signal za razvoj tržišta kapitala i povećanje povjerenja stranih investitora u opravdanost ulaganja u Crnoj Gori.

Literatura:

1. Vladimir Kaščelan *Mjesto i uloga kastodi banke na tržištu kapitala*, Preduzetnička ekonomija Vol. VIII, Podgorica, decembar 2005.;
2. D. Štimac *Uloga banke skrbnika u mirovinskoj reformi*, Finansijska teorija i praksa 26(2), Zagreb 2002.;
3. *Pravila Središnje Depozitarne Agencije Republike Hrvatske*, www.sda.hr;
4. *Zakon o hartijama od vrijednosti*, Službeni list RCG, br.59/00, 10/01, 43/05;
5. *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o hartijama od vrijednosti*, Službeni list RCG, br.28/06.;
6. *Zakon o dobrovoljnim penzionim fondovima*, Službeni list RCG, 22. decembar 2006. godine (članovi 41 - 48);
7. *Pravila o izdavanju dozvole za rad društvima za upravljanje dobrovoljnim penzionim fondovima i dozvole za formiranje dobrovoljnog penzionog fonda*, Službeni list RCG, broj 57/07.;
8. *Pravila o obavljanju kastodi poslova*, Službeni list RCG, broj 57/07.;
9. ISSA Secretariat, Report on Global Custody Risks, June 2001.;
10. *Uputstvo o načinu i postupku obavljanja poslova kliringa i saldiranja transakcija sa hartijama od vrijednosti*, Centralna depozitarna agencija RCG, Podgorica, oktobar 2007.;
11. *Pravila Centralne depozitarne agencije RCG*, Centralna depozitarna agencija RCG, Podgorica, avgust 2007.;
12. Aleksandra Kraguljević *Kastodi banke – iskustva iz regiona sa fokusom na penzione i investicione fondove*, Konferencija Ekonomist Media Group “Budućnost tržišta kapitala na Balkanu”, Beograd 2006.;
13. Centralni registar hartija od vrijednosti a.d. Banja Luka, *Uputstvo o kastodi poslovima koji se izvršavaju u sistemu Centralnog registra*, Banja Luka, januar 2007.;
14. *Priručnik o obavljanju skrbničkih poslova*, Podravska banka, Koprivnica, srpanj 2005. godine;

Mogućnosti uvođenja kastodi poslova na crnogorskom tržištu kapitala

15. *Poslovi skrbništva nad vrijednosnim papirima*, Katica Mandić, Privredna banka Zagreb;
16. *Središnja depozitarna agencija d.d.*, Vesna Živković, prezentacija, januar 2007. godine;
17. *Procesne šeme skrbničkih poslova*, Centar banka d.d. Zagreb, direkcija investicionog bankarstva.

Elektronski izvori:

- <http://www.investorword.com>
- <http://www.investopedia.com>
- <http://www.scmn.cg.yu>
- <http://www.cda.cg.yu>
- <http://www.sec.sisclear.com>
- <http://www.issanet.org>
- <http://www.poba.hr>
- <http://www.hypo-alpe-adria.co.yu>
- <http://www.hanfa.hr>
- <http://www.sda.hr>
- <http://www.cb-mn.org>
- <http://www.nlb.si>
- <http://hpb.hr>
- Više web cite-ova custody banaka

Prilog 1. Modul kastodija sa formama predloženih od strane Antegra Team-a iz Beograda za funkcionisanje kastodija

Prikaz naloga trgovine preuzetih iz korisničkog uputstva za custody banku, čiji je autor Darko Mokosek, prva verzija, Antegra d.o.o., 01.03.2007. godine.

Nalozi trgovanja

Nalog za prenos

Funkcija: Jedna od delatnosti custody banke je i izvršavanje naloga za prenos prava iz hartija od vrednosti po nalogu vlasnika. Akcija prenosa se pokreće prilikom ugovaranja starateljstva sa klijentom. Služi za evidentiranje prenosa vlasništva HoV sa vlasničkog računa klijenta u CRHoV-u na otvoreni custody račun u CRHoV-u. Ukoliko klijent ima vlasništvo nad HoV a nije urađen nalog za prenos, trgovina (prodaja) sa konkretnom hartijom nije moguća.

Opis polja:

Datum prenosa vlasništva: datum prenosa može biti tekući datum ali i datum iz prošlosti.

Matični broj klijenta: matični broj klijenta koji daje nalog za prenos. Klijent mora biti custody klijent.

Prenos hartija na CUSTODY račune u CRHoV-u: pritiskom na dugme

Datum prenosa vlasništva	<input type="text" value="01.05.07"/>
Matični broj klijenta	<input type="text" value="1212969715300"/>
Organizacioni deo	<input type="text"/>
Naziv klijenta	<input type="text" value="BILJANA BELEŠE"/>

Pregled hartija koje su u vlasništvu klijenta:

Oznaka hartije	Emitent	Stanje
ELBJ-R-A	ZEDP ELEKTRO BIJELJINA A.D. BIJELJINA	40
TLKM-R-A	TELEKOMUNIKACIJE REPUBLIKE SRPSKE A.D.	45
TPBL-R-A	TOPLANA A.D. BANJA LUKA	100
KMNG-R-A	KP KOMUS A.D. NOVI GRAD	55
INGA-R-A	INGA A.D. GRADIŠKA	100
VTPR-R-A	VETPRODUKT A.D. PRNJAVOR	80
SNEL-R-A	SANA-ELVIS A.D. SVODNA	40
BLKB-R-A	BALKAN INVESTMENT BANK A.D. BANJA LUKA	90

Prenos hartija na CUSTODY račune u CRHoV-u   Prenos hartija na vlasničke račune u CRHoV-u

Unos podataka naloga za prenos vlasništva

Unesite podatke o HoV-u za prenos vlasništva na custody račun

Oznaka hartije

Opis hartije

Emitent

Količina

otvara se prozor gde unosimo oznaku hartije ili je biramo sa liste <F9> (ranije evidentirane HoV u BI sistemu) i unosimo količinu koju prenosimo. Jedna hartija može da se unese kroz program samo jedan put dnevno tj. u istom danu nije moguće uradite dva naloga prenosa istih hartija.

Prenos hartija na vlasničke račune u CRHoV-u: pritiskom na dugme vršimo prenos vlasništva nad izabranom HoV sa custody računa klijenta na njegov vlasnički račun u CRHoV-u. (custody klijent povlači hartije nad kojima je banka vršila starateljstvo, hartije se vraćaju na vlasnički račun u CRHoV-u i klijent ih ima na raspolaganju za samostalnu trgovinu preko brokera).

Otvaranje naloga trgovine

Funkcija: Forma služi za evidentiranje, aktiviranje (rezervacija sredstava ili HoV), potvrdu prijema i/ili odbijanje naloga kupovine/prodaje. Isto, u ovoj formi vršimo obradu opoziva naloga, blok transakcija i zajedničkih naloga.

1) Obrada naloga kupovine

Broj naloga kupovine generiše se automatski.

Opis polja:

Matični broj klijenta – nalogodavac: klijent (kupac) mora biti umatičen u BI sistemu.

Adresa, sedište, matični broj, zastupnik: podaci se ne unose na nalogu nego se preuzimaju iz umatičenih podataka.

Berzanski posrednik: matični broj berzanskog posrednika klijenta. Vrednost se bira iz ponuđene liste (F9) berzanskih posrednika.

Hartija – oznaka hartije: oznaka hartije od vrednosti koje je predmet kupovine. Može se povući sa liste <F9>.

Količina za kupovinu: broj hartija od vrednosti koje su predmet kupovine.

Cena hartije: cena jedne hartije od vrednosti koje su predmet kupovine.

Mogućnosti uvođenja kastodi poslova na crnogorskom tržištu kapitala

Osnovni podaci o nalogu:		NALOG KUPOVINE	
Matični broj klijenta:	1508968715574	STOJILJKOVIĆ DANIJELA	
Zastupnik:			
Račun u CRHoV-u:			
Berzanski posrednik:	BIBR	ANTEGRA DOO	
Hartija:			
Oznaka hartije:	SVBN-R-A	ZONA - N D.O.O. BEOGRAD	Količina za kupovinu: 50
Emitent:	ZONA - N D.O.O. BEOGRAD		Cena hartije: 2.00 CSD
Uslovi predaje naloga:			
Način predaje naloga:	Mesto predaje naloga:	Mesto trgovanja:	
☒ lično ☒ opunomoćenik	☒ u banci ☐ kod brokera	☒ na organizovanom tržištu ☐ izvan organizovanog tržišta	
Uslovi izvršenja naloga:			
S obzirom na cenu:	S obzirom na vreme izvršenja:	S obzirom na izvršenje:	S obzirom na posebne uslove:
☒ tržišna cena ☐ limitirana cena	☒ dnevni nalog ☐ nalog do opoziva ☐ nalog do datuma	☒ slobodan nalog ☐ zajednički nalog	☒ nema posebnih uslova izvršenja ☐ sve ili ništa ☐ min. količina prvog zaključenog posla ☐ min. količina svih zaključenih poslova
S obzirom na prikazivanje:			
☒ NEMA skrivene količine ☐ skrivena količina			
Potvrdi unos ☒			Poništi unos naloga ☐

Uslovi predaje naloga:

Način predaje naloga na osnovu toga ko je predao nalog: lično ili opunomoćenik.

Mesto predaje naloga: kod brokera ili u banci.

Mesto trgovanja:

- na organizovanom tržištu,
- izvan organizovanog tržišta.

Uslovi izvršenja naloga:

S obzirom na izvršenje:

- slobodan nalog,
- zajednički nalog (mora da se popuni broj zajedničkog naloga).

S obzirom na cenu:

- tržišna cena,
- limitirana cena (minimalna cena prodaje, maksimalna kupovine).

S obzirom na vreme izvršavanja:

- dnevni nalog (izvršava se u toku dana). Ukoliko je cena tržišna mora biti dnevni nalog.
- do opoziva:
- do datuma (ukoliko datum nije unet opoziv je do 180 dana).

S obzirom na prikazivanje tj. tajnost podataka:

- skrivena količina hartija.

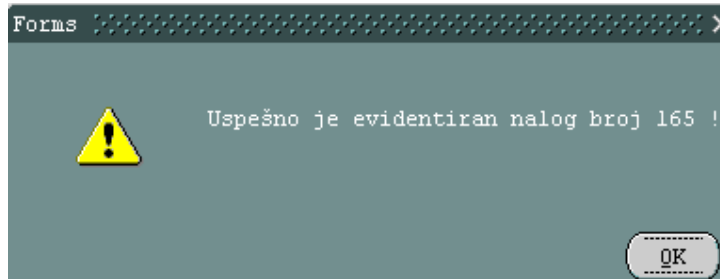
S obzirom na posebne uslove izvršenja:

- nema posebne uslove,

Mogućnosti uvođenja kastodi poslova na crnogorskom tržištu kapitala

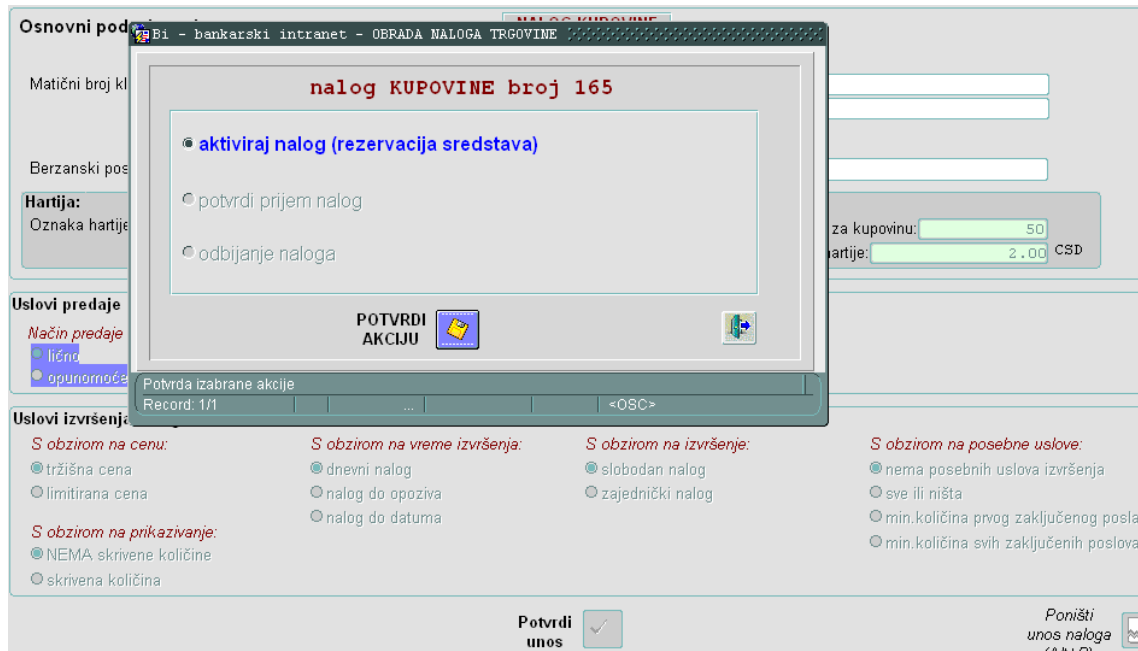
- sve ili ništa - ili se trguje sa celokupnom količinom ili se ne trguje. U ovom slučaju unos skrivene količine nije moguć.
- minimalna količina prvog zaključenog posla - prvi posao se zaključuje sa količinom koja je veća ili jednaka minimalnoj količini određene na nalogu, zatim se nalog promeni u nalog sa ograničenom cenom za preostalu količinu.
- minimalna količina svih zaključenih poslova - posao se zaključuje samo sa količinom koja je veća ili jednaka minimalnoj količini određene na nalogu. Ukoliko je preostali deo naloga manji od zahtevane količine, nalog se menja tako da je minimalna količina jednaka preostaloj količini na nalogu.

Nakon definisanja uslova naloga pritisnemo dugme i pojavljuje se prozor:

U ovoj fazi nalog može da se menja.

Ponovnim ulaskom u masku *Otvaranje naloga trgovine* biramo prethodno evidentiran nalog (postojeći nalog) i pošto kliknemo dugme biramo *Aktiviraj nalog (rezervacija sredstava)*:

Pritiskom na dugme vrši se rezervacija sredstava. Sistem proverava stanje namenskog novčanog računa klijenta. Ukoliko na računu nema dovoljno sredstava neophodnih za transakciju kupovine HoV-a, sistem zabranjuje aktiviranje naloga. U suprotnom sistem automatski generiše transakciju transfera novčanih sredstava sa

vlasničkog novčanog na trgovački novčani račun klijenta. Program vrši rezervaciju iznosa trgovine kao i provizije brokeru, banci i CRHoV-u:

Obrada naloga

Obračunati iznosi za rezervaciju novčanih sredstava:

Iznos trgovine:	10.00	CSD
Provizija brokera:	1.00	CSD
Provizija CRHoV:	0.50	CSD
Provizija banke:	2.00	CSD

rezervacija

Treći korak u obradi naloga je *Potvrdi prijem naloga*.

Potvrda naloga predstavlja akciju unosa atributa *Referenca*, koja predstavlja referencu koju generiše broker, odnosno identifikacioni broj pod kojim je broker uneo nalog u berzanski informacijski sistem. Potvrda naloga je overa da je nalog evidentiran kod brokera. Isto, unosi se *datum i vreme prijema reference* (unos vremena prijema je obavezan podatak) i nakon toga, pritiskom na dugme , nalog je potvrđen:

Osnovni podaci

Matični broj klijenta

Berzanski posrednik

Hartija: Oznaka hartije

Uslovi predaje

Način predaje

● lično

○ opunomoćeno

Uslovi izvršenja

S obzirom na cenu:

● tržišna cena

○ limitirana cena

S obzirom na prikazivanje:

● NEMA skrivene količine

○ skrivena količina

S obzirom na vreme izvršenja:

● dnevni nalog

○ nalog do opoziva

○ nalog do datuma

S obzirom na izvršenje:

● slobodan nalog

○ zajednički nalog

S obzirom na posebne uslove:

● nema posebnih uslova izvršenja

○ sve ili ništa

○ min. količina prvog zaključenog posla

○ min. količina svih zaključenih poslova

Bi - bankarski intranet - OBRADA NALOGA TRGOVINE

nalog je aktiviran

nalog KUPOVINE broj 165

aktiviraj nalog (rezervacija sredstava)

potvrdi prijem nalog

odbijanje naloga

Referenca: 468897 Datum i vreme prijema: 08.05.07 12:14:52

POTVRDI AKCIJU

Potvrda izabrane akcije

Record: 1/1

Potvrdi unos

Poništi unos naloga (Alt+D)

Odbijanje naloga

Program nudi mogućnost da se nalog koji smo uneli u sistem i odbije. Ukoliko banka od brokera dobije informaciju da se nalog neće izvršiti, u BI sistemu preko odbijanja naloga vraćamo novčana sredstva, koje smo rezervisali aktiviranjem naloga, sa trgovačkog računa na novčani vlasnički račun. Omogućen je unos razloga odbijanja naloga klijenta:

The screenshot shows a web browser window titled "Bi - bankarski intranet - OBRADA NALOGA TRGOVINE". The main content area displays "nalog KUPOVINE broj 168" in red. Below this, there are three radio button options: "aktiviraj nalog (rezervacija sredstava)", "potvrdi prijem nalog", and "odbijanje naloga" (which is selected and highlighted in blue). To the right of these options is a text input field labeled "Razlog odbijanja naloga:" containing a blue rectangular area. At the bottom of the form, there is a button labeled "POTVRDI AKCIJU" with a yellow folder icon and a blue arrow icon. The bottom status bar of the browser shows "Unesite razlog odbijanja naloga", "Record: 1/1", and "<OSC>".

Nalog koji se odbija mora biti aktiviran. Ukoliko je potrebno odbiti nalog koji nije aktiviran, neophodno je izvršiti akciju pritiskom na dugme koje se nalazi na samom nalogu trgovanja.

2) Obrada naloga prodaje

Broj naloga kupovine generiše se automatski.

Opis polja:

Matični broj klijenta – nalogodavac: klijent (prodavac) mora biti umatičen u BI sistemu.

Adresa, sedište, matični broj, zastupnik: podaci se ne unose na nalogu nego se preuzimaju iz umatičenih podataka.

Berzanski posrednik: matični broj berzanskog posrednika klijenta. Vrednost se bira iz ponuđene liste berzanskih posrednika.

Hartija – oznaka hartije: oznaka hartije od vrednosti koje je predmet prodaje. Može se povući sa liste <F9>.

Količina za prodaju: broj hartija od vrednosti koje su predmet prodaje.

Mogućnosti uvođenja kastodi poslova na crnogorskom tržištu kapitala

Cena hartije: cena jedne hartije od vrednosti koje su predmet prodaje.

Uslovi predaje naloga:

Način predaje naloga na osnovu toga ko je predao nalog: lično ili opunomoćenik.

Mesto predaje naloga: kod brokera ili u banci.

Mesto trgovanja:

- na organizovanom tržištu,
- izvan organizovanog tržišta.

Osnovni podaci o nalogu		NALOG PRODAJE	
Matični broj klijenta:	2402954650004	BRANISLAV (SLOBODAN) KOVAČEVIĆ	
Zastupnik:			
Račun u CRHoV-u:			
Berzanski posrednik:	BIBR	ANTEGRA DOO	
Hartija:			
Oznaka hartije:	0000000000	DARKO MOKOSEK	Količina za prodaju: 15
Emitent:	DARKO MOKOSEK		Cena hartije: 1.00 CSD
Uslovi predaje naloga:			
<i>Način predaje naloga:</i>			
☒ lično			
☒ opunomoćenik			
<i>Mesto predaje naloga:</i>		<i>Mesto trgovanja:</i>	
☒ u banci		☒ na organizovanom tržištu	
☐ kod brokera		☐ izvan organizovanog tržišta	
Uslovi izvršenja naloga:			
<i>S obzirom na cenu:</i>		<i>S obzirom na vreme izvršenja:</i>	
☒ tržišna cena		☒ dnevni nalog	
☐ limitirana cena		☐ nalog do opoziva	
		☐ nalog do datuma	
<i>S obzirom na prikazivanje:</i>		<i>S obzirom na izvršenje:</i>	
☒ NEMA skrivene količine		☒ slobodan nalog	
☐ skrivena količina		☐ zajednički nalog	
<i>S obzirom na posebne uslove:</i>			
☒ nema posebnih uslova izvršenja			
☐ sve ili ništa			
☐ min. količina prvog zaključenog posla			
☐ min. količina svih zaključenih poslova			
Potvrdi unos ☒			Poništi unos naloga (Alt+F2)

Uslovi izvršenja naloga:

S obzirom na izvršenje:

- slobodan nalog,
- zajednički nalog (mora da se popuni broj zajedničkog naloga).

S obzirom na cenu:

- tržišna cena ,
- limitirana cena (minimalna cena prodaje, maksimalna kupovine).

S obzirom na vreme izvršavanja:

- dnevni nalog (izvršava se u toku dana). Ukoliko je cena tržišna mora biti dnevni nalog.
- do opoziva:
- do datuma (ukoliko datum nije unet opoziv je do 180 dana).

S obzirom na prikazivanje tj. tajnost podataka:

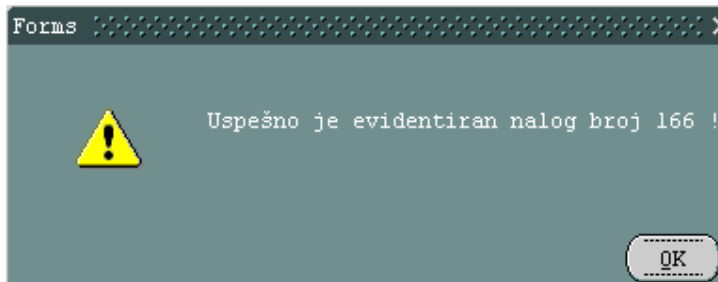
- skrivena količina hartija.

Mogućnosti uvođenja kastodi poslova na crnogorskom tržištu kapitala

S obzirom na posebne uslove izvršenja:

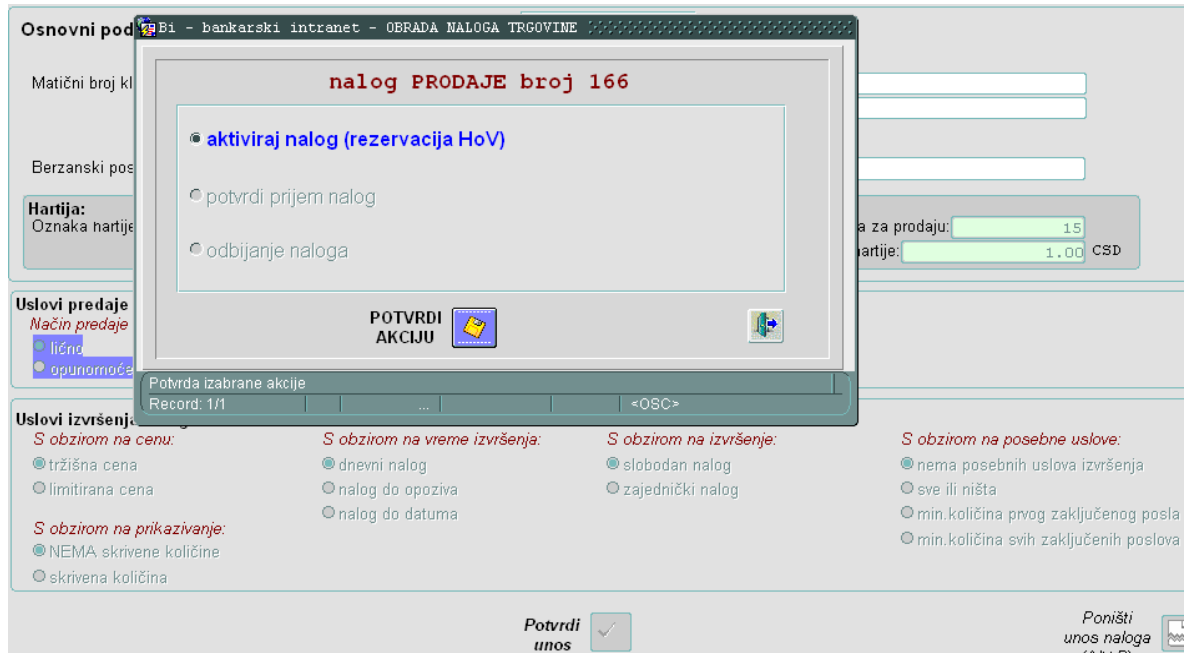
- nema posebne uslove,
- sve ili ništa - ili se trguje sa celokupnom količinom ili se ne trguje. U ovom slučaju unos skrivene količine nije moguć.
- minimalna količina prvog zaključenog posla - prvi posao se zaključuje sa količinom koja je veća ili jednaka minimalnoj količini određene na nalogu, zatim se nalog promeni u nalog sa ograničenom cenom za preostalu količinu.
- minimalna količina svih zaključenih poslova - posao se zaključuje samo sa količinom koja je veća ili jednaka minimalnoj količini određene na nalogu. Ukoliko je preostali deo naloga manji od zahtevane količine, nalog se menja tako da je minimalna količina jednaka preostaloj količini na nalogu.

Nakon definisanja uslova naloga pritisnemo dugme i pojavljuje se prozor:

Maska za aktiviranje naloga kod prodaje identična je onoj kod kupovine. U ovoj fazi nalog može da se menja.

Aktiviran nalog (rezervacija hartija od vrednosti)

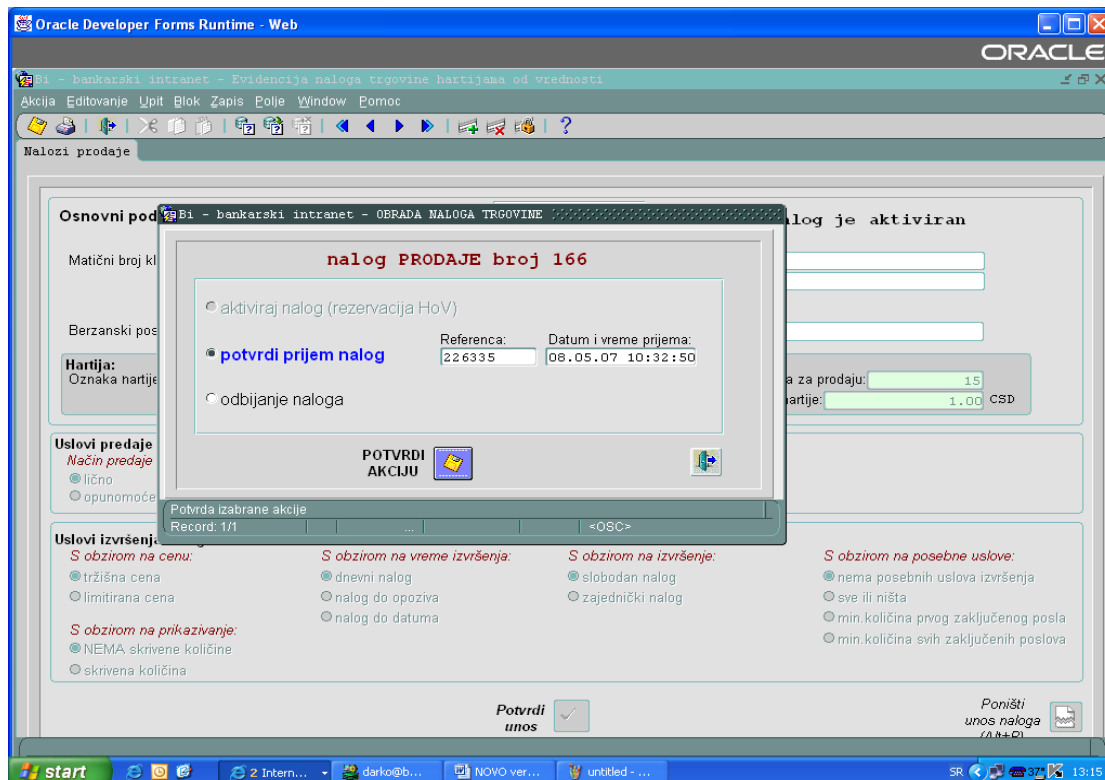
Pritiskom na dugme vrši se rezervacija hartija od vrednosti. Sistem proverava stanje vlasničkog računa klijenta. Ukoliko na računu nema dovoljno HoV neophodnih za transakciju prodaje, sistem zabranjuje aktiviranje naloga. U suprotnom sistem

automatski generiše transakciju prenosa hartija od vrednosti namenjenih prodaji sa vlasničkog na trgovačkog vlasničkog račun klijenta:

Treći korak u obradi naloga je *Potvrdi prijem naloga*.

Potvrda naloga predstavlja akciju unosa atributa *Referenca*, koja predstavlja referencu koju generiše broker, odnosno identifikacioni broj pod kojim je broker uneo nalog u berzanski informacioni sistem. Potvrda naloga je overa da je nalog evidentiran kod brokera. Isto, unosi se datum i vreme prijema reference i nakon toga, pritiskom na dugme , nalog je potvrđen.

Odbijanje naloga

Program nudi mogućnost da se nalog koji smo uneli u sistem i odbije. Ukoliko banka od brokera dobije informaciju da se nalog neće izvršiti, u Bi sistemu preko odbijanja

naloga vraćamo hartije od vrednosti, koje smo rezervisali aktiviranjem naloga, sa trgovačkog računa na vlasnički račun. Omogućen je unos razloga odbijanja naloga klijenta:

Bi - bankarski intranet - OBRADA NALOGA TRGOVINE

nalog PRODAJE broj 36

aktiviraj nalog (rezervacija HoV)

potvrdi prijem nalog

odbijanje naloga

Razlog odbijanja naloga:

POTVRDI AKCIJU

Potvrda izabrane akcije
Record: 1/1 <OSC>

3) Nalozi opoziva

Osnovni podaci o nalogu:

NALOG OPOZIVA

Nalog koji se opoziva: 80 BILJANA PETKOVIĆ

Šifra hartije: MTLB-R-A Količina sa naloga: 20 Realizovana količina:

Datum opoziva naloga: 23.03.07

Potvrdi unos

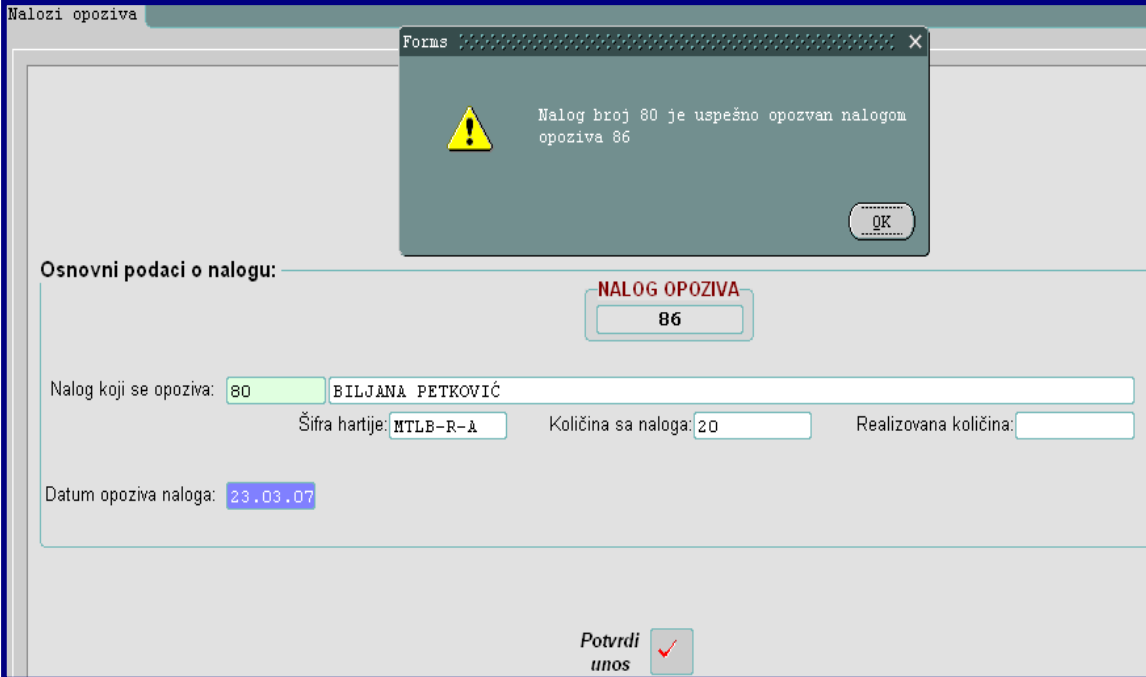
Nalog koji se opoziva: broj naloga trgovanja. Možemo ga ukucati ili povući sa liste <F9>.

Sistem će automatski popuniti polja sa inicijalnog naloga trgovanja :

- ime i prezime nalogodavca,
- šifra hartije,
- količina sa naloga,
- realizovana količina – do trenutka opoziva.

Datum opoziva naloga: datum opoziva naloga. Program nudi tekući datum.

Pritiskom na dugme program dodeljuje broj naloga opoziva:

Nalozni opoziva

Forms

Nalog broj 80 je uspešno opozvan nalogom opoziva 86

OK

Osnovni podaci o nalogu:

NALOG OPOZIVA

86

Nalog koji se opoziva: 80 BILJANA PETKOVIĆ

Šifra hartije: MTLB-R-A Količina sa naloga: 20 Realizovana količina:

Datum opoziva naloga: 23.03.07

Potvrdi unos

4) Blok transakcije

Kod blok transakcija učesnici trgovanja su već unapred poznati. Iako ovaj vid transakcije podrazumeva vanberzansko poravnanje, banka ceo posao mora da prijavi CRHoV.

Opis polja:

Matični broj custody klijenta: klijent mora biti umatičen u BI sistemu.

Zastupnik: podaci se ne unose na nalogu nego se preuzimaju iz umatičenih podataka.

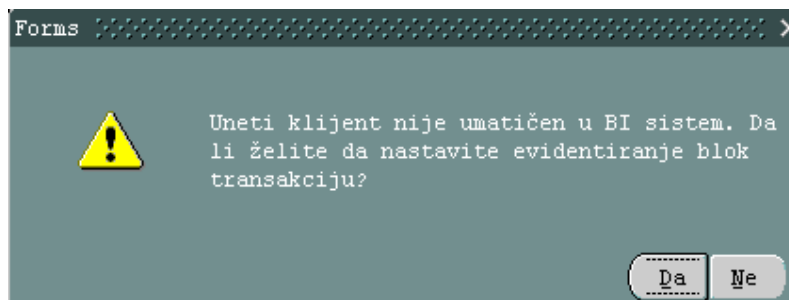
Berzanski posrednik: matični broj berzanskog posrednika klijenta. Vrednost se bira iz ponuđene liste <F9> berzanskih posrednika.

Podaci o kupcu/prodavcu - izborom:

Kupovina Prodaja

Matični broj: ukoliko klijent nije umatičen u Bi sistemu program javlja poruku:

i omogućava dalji unos podataka klijenta.

Hartija – oznaka hartije: oznaka hartije od vrednosti koje je predmet kupovine/prodaje. Može se povući sa liste <F9>.

Količina za kupovinu: broj hartija od vrednosti koje su predmet kupovine.

Cena hartije: cena jedne HoV koja je predmet trgovine.

Postupak obrade naloga blok transakcije u Bi sistemu je sličan kao kod naloga kupovine/prodaje i to:

- **evidentiranje naloga** – prilikom evidentiranja proverava se iznos trgovine sa naloga. Ukoliko je iznos manje od minimalnog iznosa blok transakcije evidentiranje naloga neće biti dozvoljeno. Ukoliko je minimalni iznos izražen u valuti koja nije obračunska, tada program preračunava minimalni iznos po srednjem kursu na tekući datum.
- **aktiviranje naloga (rezervacija sredstava)** - program preduzima iste korake kao kod kupovine/prodaje.

Mogućnosti uvođenja kastodi poslova na crnogorskom tržištu kapitala

- *potvrda prijema naloga* - program preuzima iste korake kao kod kupovine/prodaje.
- *odbijanje* - program preuzima iste korake kao kod kupovine/prodaje.

5) Zajednički nalog

Forma služi za evidentiranje naloga sličnih uslova izvršenja.

Opis polja:

Zajednički uslovi: kupovina/prodaja.

Oznaka HoV:

RB: redni broj naloga primljenih na izvršenje.

Nalog:

Naziv klijenta:

Oznaka hartije: HoV koja je predmet trgovanja. Može se povući sa liste <F9>.

Količina: količina HoV koja je predmet trgovanja.

Cena: cena HoV.

Datum i vreme prijema naloga: datum i vreme prijema za svaki nalog klijenta pojedinačno.

ZAJEDNIČKI NALOG

Unesite zajedničke uslove

kupovina   Oznaka hartije:

prodaja

Unesite brojeve naloga za kreiranje zajedničkog naloga

RB	Nalog	Naziv klijenta	Oznaka hartije	Količina	Cena	Datum i vreme prijema
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

Potvrdi unos

Prilog 2. Nalog za upis skrbničkog računa

Nalog za upis skrbničkog računa

Popunjiva nalogodavatelj:

Vrsta naloga	☐ Upis novog skrbničkog računa ☐ Promjena podataka o postojećem skrbničkom računu
- Osnovni podaci o vlasniku računa -	
Oznaka investitora" (za upis novog popunjiva Agencija)	
Skrbnički račun*	☒ DA
Oznaka člana – skrbničke banke* <i>(šifra člana - vrsta člana)</i>	
Tvrtka skrbničke banke*	
Vrsta skrbničkog računa i podaci za upis*	☐ IM – skrbnički račun na ime ime i prezime/tvrtka* _____ JMBG/MB _____ ☐ PZ – skrbnički račun pod zaporkom zaporka* _____ ☐ ZB – zbirni skrbnički račun zbirni račun* _____
Spol*	☐ Muški ☐ Ženski ☐ Nepoznato / Pravna osoba
Fizička osoba*	☐ Da ☐ Ne ☐ Nepoznato
Državljanstvo / Država upisa*	
Nadnevak rođenja/Osnutka	
- Ostali podaci -	
Nove vrijednosne papire na* (popunjiva Agencija)	☒ Vlasničku poziciju registriranu sa skrbničkom bankom
Napomena (popunjiva Agencija)	
Status vlasnika računa (popunjiva Agencija)	☐ DP – Dozvoljeno poslovanje ☐ OP – Obustavljeno poslovanje ☐ OT – Obustavljeno trgovanje ☐ SS – Suspendiran u Agenciji ☐ BS – Brisani u Agenciji

Mogućnosti uvođenja kastodi poslova na crnogorskom tržištu kapitala

Nalog za upis skrbničkog računa

- Podaci potrebni za obračun, obustavu i uplatu poreza (i prireza) po odbitku na primitke (dohodak) od kapitala (dividende, kamate i sl.) -			
Oporezivanje primitaka od kapitala po odbitku*	☐ Nepoznato		
	☐ Temeljem Zakona o porezu na dohodak		
	☐ Temeljem Zakona o porezu na dobit		
	☐ Poseban postupak po svakom primitku		
	☐ Primitci od kapitala nisu oporezivi		
- Podaci potrebni za obustavu i uplatu poreza (i prireza) po odbitku za poreznog obveznika po primitku (dohotku) od kapitala -			
Tuzemni porezni broj (JMBG/MB/sistemski broj za stranca)			
Država rezidentnosti* (za tuzemne porezne obveznike upisuje se Republika Hrvatska)			
Općina/Grad rezidentnosti (upisuje se brojčana oznaka i naziv Općine/Grada)			
- Uputa o dividendi -			
Vrsta naloga* (popunjava Agencija)	☐ Gotovina		
	☒ Isplata na račun		
Broj računa (vodeći broj banke-broj računa u banci)			
Broj partije (tekućeg računa, štedne knjižice, ...)			
- Novčani računi za poslovanje putem HSVP-a i SWIFT-a -			
Valuta	Naziv banke	BIC banke	Broj računa
- Nalogodavatelj -			
Izdao: (Mjesto, nadnevak i osobno ime)			
Veza broj naloga iz Knjige naloga Agencije			

Potpis nalogodavatelja:

Popunjava Agencija:

- Provjera urednosti naloga -	
Odluka:	☐ Nalog uredan ☐ Nalog neuredan - zahtjev za uklanjanje nedostataka nalogodavatelju/članu
Nadnevak vrijeme i osobno ime	
- Upisano u Depozitorij -	
Nadnevak vrijeme i osobno ime	

Nalog za upis skrbničkog računa

Uputa za popunjavanje naloga

Zvezdicom* - su na nalogu označeni obvezni podaci u slučaju korištenja naloga radi upisa novog skrbničkog računa
Znakom navodnika" – su označeni obvezni podaci u slučaju promjene podataka o već upisanom skrbničkom računu

Vrsta naloga – Odaberite da li se radi o upisu novog ili promjeni podataka o postojećem skrbničkom računu

- Osnovni podaci o vlasniku računa -

Oznaka vlasnika računa -oznaka vlasnika računa u Depozitoriju (redni broj s kontrolnom znamenkom)

Skrbnički račun – uvijek DA

Oznaka člana – sastoji se od šifre člana i vrste člana (S) pod kojom se skrbnička banka vodi u Agenciji

Tvrtka skrbničke banke – naziv banke

Vrsta skrbničkog računa i podaci za upis

- ako se otvara skrbnički račun na ime, zaokružiti IM, upisati ime i prezime/tvrtku investitora te opcionalno unijeti JMBG/MB investitora s pobližom oznakom DF, DP te SF ukoliko mu je određen JMBG za strance
- ako se otvara skrbnički račun pod zaporkom, zaokružiti PZ i upisati zaporku (interna šifra po kojoj skrbnik vodi investitora u svojoj evidenciji i sl.)
- ako se otvara jedan od zbirnih skrbničkih računa, zaokružiti ZB i upisati da se radi o zbirnom računu (npr: zbirni račun za Austriju)

Spol – ako se radi o skrbničkom računu na ime, zaokružiti odgovarajući spol, u protivnom spol je Nepoznat

Fizička osoba - označava da li se radi o fizičkoj osobi ili ne.

Državljanstvo/Država upisa – Državljanstvo fizičke osobe ili država upisa u sudski registar za pravne osobe, ako se radi o računu na ime ili o računu pod zaporkom za jednog investitora. Kod zbirnog računa moguće je upisati stranu državu upisa ili HR. Nadnevak rođenja/Osnutka – upis nije obavezan

- Ostali podaci –

Novo vrijednosne papire na vlasničku poziciju registriranu sa sudionikom – popunjava Agencija

Status vlasnika računa – Popunjava Agencija

- Podaci potrebno za obračun, obustavu i uplatu poreza (i prireza) po odbitku na primitke od kapitala (dividende, kamate i sl.) -

Upisuju se podaci potrebni za obračun poreza i prireza po ostvarenom dohotku od kapitala. Za vlasnika(e) računa porez po osnovi oporezive dividende, kamata i sl. se neće niti obustavljati niti uplaćivati posredstvom Agencije ukoliko je postupak oporezivanja nepoznat ili se radi o skrbničkom računu otvorenom za više od jednog klijenta ili za klijenta za kojeg nisu utvrđeni podaci o rezidentnosti i tuzemni porezni broj (u pravilu zbirni skrbnički računi i skrbnički računi pod zaporkom). Na činjenicu da li će se obračunavati porez ili ne, utjecaj imaju i zakonske odredbe, prospekt izdanja, odluka izdavatelja o isplati dividende i dr.

Oporezivanje primitaka od kapitala po odbitku – Upisuje se način na koji će Agencija obračunavati porez po odbitku na primitke (dohodak) od kapitala koji će se isplaćivati svim klijentima za koje se otvara skrbnički račun. Primitci (dohodak) od kapitala su a) oporezivi temeljem Zakona o porezu na dohodak (u pravilu za domaće i strane fizičke osobe), b) oporezivi temeljem Zakona o porezu na dobit (za domaće pravne i strane nefizičke osobe, za fizičke osobe koji su obveznici poreza na dobit), c) Vlasnik računa i Agencija će primijeniti poseban postupak po svakom primitku (primjerice primjena ugovora o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja). Ukoliko se skrbnički račun otvara za više klijenata s međusobno različitim poreznim obvezom, osnova obračuna poreza utvrđiva je prilikom svake pojedine isplate oporezivog dohotka/dobiti. d) primitci nisu oporezivi (fizičke osobe koje u RH obavljaju diplomatsko-konzularne dužnosti, nefizičke osobe koje se temeljem čl. 2 Zakona o porezu na dobit ne smatraju poreznim obveznicima)

- Podaci potrebni za obustavu i uplatu poreza (i prireza) po odbitku za poreznog obveznika po dohotku od kapitala -

Porez (i prirez) po odbitku za poreznog obveznika po dohotku od kapitala će se obustavljati i uplaćivati u slučajevima kada je skrbnički račun otvoren za jednog klijenta kojemu su utvrđeni podaci potrebni za obračun poreza, podaci o rezidentnosti te tuzemni porezni broj.

Tuzemni porezni broj – Upisuje se podatak o JMBG-u ili MB. JMBG je jedinstveni matični broj građana dodijeljen od Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske. MB je matični broj dodijeljen od Državnog zavoda za statistiku. JMBG/MB je obavezan podatak za domaće fizičke i pravne osobe. Ukoliko se radi o inozemnom poreznom obvezniku koji nema JMBG/MB upisuje se sistemski broj za strance koji dodjeljuje nadležna ispostava Porezne uprave u RH. Agencija će po potrebi zatražiti kod isplate sistemski broj za strance od PU.

Država rezidentnosti – Upisuje se podatak o državi koje je vlasnik računa porezni obveznik, čime se određuje da li je vlasnik računa tuzemni ili inozemni porezni obveznik. Za određivanje države rezidentnosti primjenjuju se zakonski propisi Republike Hrvatske (Opći porezni zakon, Zakon o porezu na dohodak, Zakon o porezu na dobit, međudržavni ugovori i dr.).

Općina/Grad rezidentnosti – Za tuzemne porezne obveznike upisuje se Općina/Grad prebivališta ili uobičajenog boravišta ili sjedišta poreznog obveznika na čiji se lokalni račun proračuna uplaćuju prihodi od poreza i prireza na dohodak ili poreza na dobit. Podatak je iznimno bitan radi obračuna prireza na dohodak od kapitala za tuzemne porezne obveznike. Ukoliko je poznato, upisuje se brojeva oznaka Općine/Grada sukladno Naredbi o načinu uplaćivanja prihoda proračuna. Za inozemne porezne obveznike se ne upisuje Općina/Grad rezidentnosti budući se porez uplaćuje prema sjedištu isplatičelja.

- Uputa o dividendi -

Vrsta naloga – dividenda se uvijek isplaćuju na račun skrbničke banke

Broj računa – broj računa skrbničke banke

Broj partije – broj tekućeg računa, štedne knjižice i sl. u skrbničkoj banci (poziv na broj)

Napomena – moguće je upisati napomenu radi interne evidencije skrbničke banke

Nalog za upis skrbničkog računa

- Novčani računi za poslovanje putem HSVP-a i SWIFT-a -

Sadrži podatke o računima banaka (BIC banke) i račune unutar banaka na koji će Agencija izvršavati plaćanja u kunama i devizama kroz HSVP/SWIFT, za svaku valutu posebno (u pravilu HRK, EUR, USD)

Valuta – Valuta računa; za kunski račun u HSVP-u se upisuje HRK

BIC banke - BIC banke u kojoj investitor ima otvoren račun; za kunski račun u HSVP-u se upisuje BIC HNB-a

Naziv banke – Naziv banke u kojoj investitor ima otvoren račun; za kunski račun u HSVP-u se upisuje HNB

Broj računa – broj računa unutar banke u kojoj investitor ima otvoren račun; za kunski račun u HSVP-u se upisuje broj računa banke-partija računa sukladno Odluci o konstrukciji računa u banci

- Nalogodavatelj -

Izdao – Upisuje se mjesto i nadnevak popunjavanja naloga i osobno ime ovlaštenog zaposlenika skrbničke banke. Ovlaštena osoba mora potpisati nalog i ovjeriti ga pečatom.

Veza broj naloga iz Knjige naloga Agencije – Popunjava se u slučaju dostave obrasca koji je bio vraćen na uklanjanje nedostataka nalogodavatelju

Prilog 3. Margin krediti Podravske banke

Rev. JD 11.2006.

MARGIN KREDITI PODRAVSKE BANKE

- Margin kredit je namjenski kredit za kupnju dionica iz Odluke o listi dionica

Kamate i naknade :

- godišnja kamatna stopa je 10%, obračunava se i naplaćuje mjesečno
- jednokratna naknada za odobrenje kredita iznosi 0,5% od iznosa odobrenog kredita
- efektivna kamatna stopa iznosi 10,68% uz rok otplate 12 mjeseci (uključena naknada od 0,5%)

Rok otplate i iznos kredita :

- do najviše 125% vlastitog učešća (bilo novčanih sredstava ili vrijednosnih papira) korisnika kredita
- kredit se može odobriti s rokom otplate do 12 mjeseci, računajući od dana sklapanja Ugovora o kreditu
- kredit se odobrava u kunama

Instrumenti osiguranja :

- javnobilježnički ovjerenom Izjavom korisnika kredita, kojom ovlašćuje banku da proda vrijednosne papire, a iznos dobijen prodajom kao i sredstva na Računu novca upotrijebi za naplatu potraživanja po kreditu – Izjava za margin call
- javnobilježnički ovjerena obična zadužnica

Otplata kredita :

- jednokratno, na ugovoreni dan dospijeća. Kamate se obračunavaju i vraćaju mjesečno
- prijevremena konačna otpлата kredita moguća je u bilo kojem trenutku korištenja kredita, bez naplate naknade

Praćenje pokrića kredita :

- cijelo vrijeme korištenja kredita ukupna tržišna vrijednost papira na skrbi i sredstava na računu novca mora u svakodnevnom trenutku biti u visini zbroja vrijednosti vlastitog učešća i odobrenog kredita, odnosno može biti niža za manje od 10%
- ukoliko za vrijeme korištenja kredita, ukupna vrijednost portfelja utvrđena kod odobravanja kredita padne za 10%, nastupa margin call. Banka u datom trenutku upućuje poziv klijentu da u roku 24 h podmiri razliku

Za sve detaljnije informacije obratite se u Vama najbližoj poslovnici ili na sljedeće brojeve telefona:
KC Bjelovar 043 220 840 KC Koprivnica 048 655 206 KC Požega 034 254 200 KC Rijeka 051 324 570
KC Split 021 345 366 KC Varaždin 042 215 280 KC Zadar 023 306 001
KC Zagreb 01 63 23 800, 01 48 11 217, 01 46 86 920 KC Sisak 044 51 51 51 KC Pula 052 375 630

www.poba.hr info centar
052 20 20 20 info@poba.hr

MARGIN KREDITI PODRAVSKE BANKE

Broj	Dionica	Oznaka	Relevantna burza	Limit
1.	Ericsson Nikola Tesla d.d. Zagreb	ERNT-R-A	Varaždinska	13.000.000,00
2.	Adris grupa d.d. Rovinj	ADRS-P-A	Zagrebačka	13.000.000,00
3.	Atlanska plovidba d.d. Dubrovnik	ATPL-R-A	Zagrebačka	13.000.000,00
4.	Končar-elektroindustrija d.d. Zagreb	KOEI-R-A	Zagrebačka	10.000.000,00
5.	Podravka d.d. Koprivnica	PODR-R-A	Zagrebačka	10.000.000,00
6.	Pliva d.d. Zagreb	PLVA-R-A	Zagrebačka	10.000.000,00
7.	Franck d.d. Zagreb	FRNK-R-A	Zagrebačka	5.000.000,00
8.	HUP Zagreb d.d. Zagreb	HUPZ-R-A	Zagrebačka	5.000.000,00
9.	Tankerska plovidba d.d. Zadar	TNPL-R-A	Zagrebačka	4.000.000,00
10.	Croatia osiguranje d.d. Zagreb	CROS-R-A	Zagrebačka	3.000.000,00
11.	Institut građevinarstva Hrvatske d.d. Zagreb	IGH-R-A	Zagrebačka	3.000.000,00
12.	Chromos Agro d.d. Zagreb	CHAG-R-A	Varaždinska	3.000.000,00
13.	Uljanik Plovidba d.d. Pula	ULPL-R-A	Zagrebačka	3.000.000,00
14.	Jadroplov d.d. Split	JDPL-R-A	Zagrebačka	3.000.000,00
15.	Zvijezda d.d. Zagreb	ZVZD-R-A	Varaždinska	3.000.000,00
16.	Finvest Corp d.d. Čabar	FNVC-R-A	Zagrebačka	3.000.000,00
17.	Dom holding d.d. Zagreb	KORF-R-A	Varaždinska	2.000.000,00
18.	Proficio d.d. Zagreb	PRFC-R-A	Varaždinska	2.000.000,00
19.	Kraš d.d. Zagreb	KRAS-R-A	Zagrebačka	2.000.000,00
20.	Istraturist d.d. Umag	ISTT-R-A	Zagrebačka	2.000.000,00
21.	Dalekovod d.d. Zagreb	DLKV-R-A	Zagrebačka	2.000.000,00
22.	Liburnia Riviera Hoteli d.d. Opatija	LRH-R-A	Varaždinska	2.000.000,00
23.	Ledo d.d. Zagreb	LEDO-R-A	Varaždinska	2.000.000,00

Mogućnosti uvođenja kastodi poslova na crnogorskom tržištu kapitala

24.	Solaris d.d. Šibenik	SLRS-R-A	Varaždinska	2.000.000,00
25.	Luka Rijeka d.d. Rijeka	LKRI-R-A	Varaždinska	2.000.000,00
26.	Luka Ploče d.d. Ploče	LKPC-R-A	Zagrebačka	2.000.000,00
27.	Belje d.d. Darda	BLJE-R-A	Varaždinska	2.000.000,00
28.	Medika d.d. Zagreb	MDKA-R-A	Zagrebačka	2.000.000,00
29.	Brodmerkur d.d. Split	BDMR-R-A	Zagrebačka	2.000.000,00
30.	Imperial d.d. Rab	HIMR-R-A	Varaždinska	2.000.000,00
31.	Jadranka d.d. Mali Lošinj	JDRA-R-A	Varaždinska	2.000.000,00
32.	SN Holding d.d. Zagreb	SNHO-R-A	Varaždinska	1.000.000,00
33.	Zagrebačka banka d.d. Zagreb	ZABA-R-A	Zagrebačka	1.000.000,00
34.	Privredna banka Zagreb d.d. Zagreb	PBZ-R-A	Zagrebačka	1.000.000,00
35.	Slavonski ZIF d.d. Osijek	SLPF-R-A	Varaždinska	1.000.000,00
36.	Elka d.d. Zagreb	ELKA-R-A	Zagrebačka	1.000.000,00
37.	Lucidus d.d. Zagreb	LCDS-R-A	Varaždinska	1.000.000,00
38.	Validus d.d. Varaždin	VLDS-R-A	Varaždinska	1.000.000,00
39.	Plava laguna d.d. Poreč	PLAG-R-A	Zagrebačka	1.000.000,00
40.	MAISTRA d.d. Rovinj	MAIS-R-A	Zagrebačka	1.000.000,00
41.	Riviera holding d.d. Poreč	RIVP-R-A	Zagrebačka	1.000.000,00
42.	Koka d.d. Varaždin	KOKA-R-A	Varaždinska	1.000.000,00
43.	Badel 1862 d.d. Zagreb	BD62-R-A	Zagrebačka	1.000.000,00
44.	Sunčani Hvar d.d. Hvar	SUNH-R-A	Zagrebačka	1.000.000,00
45.	Erste & Steiermarkische bank d.d. Rijeka	RIBA-R-A	Zagrebačka	500.000,00
46.	Arenaturist d.d. Pula	ARNT-R-A	Zagrebačka	500.000,00

Za sve detaljnije informacije obratite se u Vama najbližoj poslovnicu ili na sljedeće brojeve telefona:
KC Bjelovar 043 220 840 **KC Koprivnica** 048 655 206 **KC Požega** 034 254 200 **KC Rijeka** 051 324 570
KC Split 021 345 366 **KC Varaždin** 042 215 280 **KC Zadar** 023 306 001
KC Zagreb 01 63 23 800, 01 48 11 217, 01 46 86 920 **KC Sisak** 044 51 51 51 **KC Pula** 052 375 630

www.poba.hr info@poba.hr

Prilog 4. Pravila poslovanja Societe Generale Bank, Beograd, decembar 2006. godine

Na osnovu člana 18 Statuta SOCIETE GENERALE YUGOSLAV BANK, saglasno odredbi člana 181., 182. i 183. Zakona o trzistu hartija od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata ("Službeni glasnik RS" br. 47/2006), člana 63., 64., 65. i 66. Zakona o dobrovoljnim penzijskim fondovima i penzijskim planovima ("Službeni glasnik RS" br. 85/2005), člana 76., 77., 78. i 79. Zakona o investicionim fondovima ("Službeni glasnik RS" br. 46/2006) Predsednik Izvršnog odbora SOCIETE GENERALE YUGOSLAV BANK doneo je dana 20.12.2006. godine, sledeća:

PRAVILA POSLOVANJA KASTODI BANKE

I OPŠTE ODREDBE

Član 1.

Ovim pravilima poslovanja utvrđuju se poslovi koje Odeljenje za kastodi poslove Societe Generale Yugoslav Bank (u daljem tekstu SGYB) obavlja kao kastodi banka, uslovi i način obavljanja ovih poslova, kao i druga pitanja u vezi sa radom SGYB kao kastodi banke.

II PREDMET POSLOVANJA

Član 2.

Pravilima poslovanja reguliše se obavljanje sledećih poslova:

- otvaranje i vođenje računa hartija od vrednosti kod Centralnog registra, depoa i kliringa hartija od vrednosti (u daljem tekstu Centralni registar) u ime i za račun zakonitih imalaca – svojih klijenata (**vlasnički račun hartija od vrednosti**);
- otvaranje i vođenje računa hartija od vrednosti kod Centralnog registra u ime kastodi banke, a za račun zakonitih imalaca – svojih klijenata, odnosno u ime svojih klijenata koji nisu zakoniti imaoци tih hartija, a za račun zakonitih imalaca (**zbirni kastodi račun**);
- izvršavanje naloga za prenos prava iz hartija od vrednosti i naloga za upis prava trećih lica na hartijama od vrednosti i stara se o prenosu prava iz tih hartija;
- naplata potraživanja od izdavalaca po osnovu dospelih hartija od vrednosti, kamata i dividendi za račun zakonitih imalaca tih hartija i staranje o ostvarivanju drugih prava koja pripadaju zakonitim imaoциma hartija od vrednosti koji su njeni klijenti;
- obaveštavanje akcionara o godišnjim skupštinama akcionarskih društava i njihovo zastupanje na tim skupštinama;
- staranje o izvršavanju poreskih obaveza zakonitih imalaca hartija od vrednosti koji su klijenti Banke;

- poslovi koji se odnose na finansijske derivate, kao i drugi poslovi u skladu sa Zakonom o tržištu hartija od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata i ovim pravilima poslovanja;

-obavljanje drugih poslova u skladu sa zakonom kojim su uređeni dobrovoljni penzijski fondovi i investicioni fondovi i drugim zakonom i pravilima poslovanja kastodi banke, i to:

• **Poslovi za penzijske fondove**

1. otvaranje i vođenje računa hartija od vrednosti koje čine imovinu dobrovoljnog penzijskog fonda kod Centralnog registra hartija od vrednosti u svoje ime, a za račun članova dobrovoljnog penzijskog fonda (zbirni kastodi račun);
2. otvaranje novčanog računa dobrovoljnog penzijskog fonda, vršenje prikupljanja penzijskih doprinosa, prenos novčanih sredstava koja čine imovinu fonda u novčane depozite i isplate akumuliranih sredstava za svakog člana dobrovoljnog penzijskog fonda;
3. evidentiranje nepokretnosti u svojini penzijskog fonda;
4. obaveštavanje društva za upravljanje o neophodnim korporativnim aktivnostima u vezi sa imovinom fonda;
5. izvršavanje naloga društva za upravljanje za kupovinu i prodaju imovine ukoliko nisu u suprotnosti sa zakonom i prospektom fonda;
6. kontrolisanje, potvrđivanje i svakodneвно izveštavanje Narodne banke Srbije o neto vrednosti imovine dobrovoljnog penzijskog fonda i vrednosti investicione jedinice, obračunatih od strane društva za upravljanje;
7. kontrolisanje prinosa dobrovoljnog penzijskog fonda obračunatog od strane društva za upravljanje;
8. obaveštavanje Narodne banke Srbije o uočenim nepravilnostima u poslovanju društva za upravljanje odmah nakon što uoči takve nepravilnosti;
9. obaveštavanje društva za upravljanje o izvršenim nalogima i drugim preduzetim aktivnostima u vezi sa imovinom fonda;
10. podnošenje, u ime fonda, Narodnoj banci Srbije i drugim nadležnim organima, podnesaka protiv društva za upravljanje, za štetu nanetu fondu;
11. obavljanje drugih poslova za koje je ovlašćena na osnovu ugovora sa društvom za upravljanje koji su u skladu sa zakonom o dobrovoljnim penzijskim fondovima i penzijskim planovima i zakonom kojim se uređuje tržište hartija od vrednosti.

• **Poslovi za investicione fondove**

1. otvaranje i vođenje računa hartija od vrednosti koje čine imovinu otvorenog fonda kod Centralnog registra, depoa i kliringa hartija od vrednosti (u daljem tekstu: Centralni registar), u svoje ime, a za račun članova otvorenog fonda (zbirni kastodi račun);
2. otvaranje i vođenje računa hartija od vrednosti koje čine imovinu zatvorenog fonda kod Centralnog registra, u ime i za račun zatvorenog fonda;
3. otvaranje novčanog računa investicionog fonda, prikupljanje uplata investicionih jedinica, prenos novčanih sredstava prilikom ulaganja imovine i otkup investicionih jedinica;
4. organizovanje upisa i uplate akcija zatvorenog fonda.;

5. obaveštavanje društva za upravljanje o neophodnim korporativnim aktivnostima u vezi sa imovinom investicionog fonda;
6. izvršavanje naloga društva za upravljanje za kupovinu i prodaju imovine investicionog fonda, ukoliko nisu u suprotnosti sa zakonom i prospektom fonda;
7. kontrolisanje i potvrđivanje obračunate neto vrednosti imovine otvorenog i zatvorenog fonda, vrednosti investicione jedinice, odnosno neto vrednosti imovine po akciji;
8. kontrolisanje obračuna prinosa otvorenog fonda;
9. evidentiranje nepokretnosti u svojini investicionog fonda;
10. obaveštavanje Komisije o uočenim nepravilnostima u poslovanju društva za upravljanje odmah nakon što uoči takve nepravilnosti;
11. obaveštavanje društva za upravljanje o izvršenim nalogima i drugim preduzetim aktivnostima u vezi sa imovinom investicionog fonda;
12. podnošenje, u ime investicionog fonda, Komisiji i drugim nadležnim organima prigovora protiv društva za upravljanje za štetu nastalu nečinjenjem ili neadekvatnim upravljanjem fondom;
13. raspodela dobiti akcionarima zatvorenog fonda na osnovu naloga društva za upravljanje, a nakon donošenja odluke skupštine zatvorenog fonda.

SGYB kastodi banka nema nadležnosti u pogledu privatnih investicionih fondova.

III KLIJENTI SGYB

Član 3.

Klijent SGYB u poslovima kastodi banke može biti pravno i fizičko lice koje ispunjava propisane uslove za klijenta i koje zaključi sa SGYB Ugovor o obavljanju kastodi poslova.

Član 4.

SGYB otvara račun na zahtev klijenta radi obavljanja pojedinih poslova koji su predviđeni čl. 2. ovih Pravila.

Uz zahtev klijent - pravno lice podnosi sledeću dokumentaciju:

- akt o osnivanju,
- statut,
- rešenje o upisu u registar sa priložima,
- izvod iz jedinstvene klasifikacije delatnosti,
- potvrdu nadležnog poreskog organa o utvrđivanju broja poreskog obveznika,
- godišnji obračun sa izveštajem o reviziji,
- podatke o licima sa posebnim ovlašćenjima i odgovornostima,
- drugu dokumentaciju koju odredi SGYB (npr. ugovor o posredovanju i zastupanju na finansijskom tržištu zaključenog između Klijenta i ovlašćenog brokera)

Član 5.

Uz zahtev klijent - fizičko lice podnosi sledeće dokaze i dokumentaciju:

- ličnu kartu (pasoš, ako je fizičko lice stranac)
- dokaz o postojanju odgovarajućih sredstava i hartija od vrednosti za izvršenje obaveza po poslovima koje će za njegov račun zaključiti SGYB,
- drugu dokumentaciju koju utvrdi SGYB.

Član 6.

Klijent SGYB je dužan da u pisanoj formi odmah obavesti SGYB o svakoj izmeni podataka iz dokumentacije koju je podneo uz zahtev za sticanje statusa klijenta SGYB.

Član 7.

Dokumentacija i dokazi iz člana 4. i 5. ovih Pravila podnose se Odeljenju za kastodi poslove SGYB, koje vodi dosije klijenta i prima naloge od klijenta, samo u skladu sa Ugovorom o obavljanju poslova kastodi banke.

Dosije klijenata SGYB

Član 8.

SGYB vodi dosije za svakog klijenta. Dosije sadrži dokumentaciju i dokaze koje je klijent podneo uz zahtev, sa svim naknadnim izmenama i dopunama, podatke o stanju i prometu na računima hartija od vrednosti, podatke o obračunatoj i naplaćenju proviziji (kurtaži) i druge bitne podatke za SGYB.

IV NALOZI

Član 9.

Pre prijema i izvršenja prvog naloga Klijent sa SGYB zaključuje Ugovor o obavljanju kastodi poslova, čiji je sastavni deo i Izjava klijenta da su mu pre zaključenja ugovora bila dostupna pravila poslovanja i da je upoznat s njihovim sadržajem, te da je upoznat sa pravilnikom o tarifi SGYB.

Član 10.

SGYB prima i izvršava naloge klijenata samo u skladu sa zakonom, opštim aktima i Ugovorom o obavljanju kastodi poslova.

Član 11.

Nalog može biti dat u pismenom obliku, neposredno ili putem pošte, telefaksom, telefonom ili elektronskim putem.
Nalog može biti dat telefonom ukoliko se koristi uređaj čije tehničke karakteristike snimanja tonskog zapisa obezbeđuju tačnost i pouzdanost, a što podrazumeva kumulativno ispunjenje sledećih uslova:

1. utvrđivanje tačnog vremena prijema naloga (datum,sat,minut)
2. identifikaciju broja telefona sa koga je nalog dat;
3. tačnu identifikaciju klijenta koji je dao nalog.

Član 12.

SGYB kastodi banka je dužna da naloge klijenata prima u svojim poslovnim prostorijama.

Izuzetno od stava 1. ovog člana, SGYB kastodi banka može primiti naloge klijenata i van svojih poslovnih prostorija samo, ako su kumulativno ispunjeni sledeći uslovi:

- 1) generalni direktor banke pismeno odredi filijale banke u kojima se mogu primiti nalozi klijenata SGYB kastodi banke,
- 2) lice koje rukovodi SGYB kastodi bankom ovlasti konkretno lice u tim filijalama koje može primiti naloge klijenata SGYB kastodi banke.
- 3) da pre otpočinjanja poslova, objavi obaveštenje u najmanje jednom dnevnom listu koji se distribuira na celoj teritoriji Republike sa naznakom vrste posla, mesta, odnosno adrese filijale, perioda i vremena u kome će se obavljati navedeni poslovi, (što podrazumeva obavljanja tih poslova u kraćem vremenskom periodu za konkretnan slučaj naveden u javno objavljenom obaveštenju)
- 4) dostavi Komisiji kopiju javne objave o obavljanju poslova u filijali pre početka obavljanja tih poslova
- 5) ovlašćeno lice iz alineje 2. ovog stava vrši direktan unos naloga u informacijski sistem SGYB kastodi banke, što podrazumeva elektronsku povezanost.

Poslovi otkupa investicionih jedinica mogu se vršiti shodnom primenom stava 2 ovog člana, ali bez vremenskog ograničenja.

Pre prijema naloga van poslovnih prostorija iz stava 2 ovog člana, SGYB kastodi banka može zaključivati ugovore sa klijentima o obavljanju kastodi poslova.

Član 13.

SGYB mora najkasnije narednog dana od dana prijema naloga, na način predviđen ugovorom, klijentu dostaviti potvrdu o prijemu naloga, odnosno potvrdu o prijemu izmene naloga ili opoziva naloga.

Potvrda o prijemu naloga sadrži:

- redni broj prijema naloga;
- ime, odnosno naziv i sedište klijenta;
- vrstu i sadržinu naloga;
- mesto, datum i vreme (sat i minut) prijema naloga;
- naznaku da je nalogodavac upoznat sa načinom obračuna naknada i troškova koje mora platiti za izvršenje naloga;
- potpis ovlašćenog lica banke.

Član 14.

SGYB može da odbije prijem naloga:

- kad bi izvršenjem naloga bilo učinjeno delo kažnjivo po zakonu kao krivično delo, privredni prestup ili prekršaj;
- kad nije specijalizovana ili nema tehničke mogućnosti da izvrši konkretan nalog.

Kad SGYB odbije da primi nalog klijenta dužna je da o tome obavesti klijenta odmah po prijemu naloga i da navede razlog za to odbijanje.

SGYB može izvršenje naloga prepustiti drugom licu koje je ovlašćeno za obavljanje poslova na koje se nalog klijenta odnosi, ako je na to ovlašćena u ugovoru o obavljanju kastodi poslova.

V OBAVEZE KLIJENTA

Član 15.

Klijent se obavezuje da:

- promptno plaća proviziju i druge naknade za poslove iz člana 2. ovih Pravila;
- otvori novčane račune kod banke člana Centralnog registra i o tome obavesti SGYB;
- odmah obavesti SGYB o izmeni identifikacionih podataka iz člana 4. i 5. ovih Pravila u pisanoj formi, kao i da odmah dostavi odgovarajuću dokumentaciju;
- obavesti SGYB da je zaključio ugovor sa brokersko dilerskim društvom u kome je tom brokersko dilerskom društvu dao ovlašćenje da na osnovu naloga za trgovanje daje naloge za prenos SGYB i da dostavi jedan primerak tog ugovora Odeljenju za kastodi poslove SGYB.

Član 16.

Klijent se obavezuje da u celini refundira SGYB troškove koje zaračuna Centralni registar HoV za usluge prenosa i preknjižavanja i druge naknade vezane za vođenje računa Klijenta u Centralnom registru, u skladu sa propisima i Tarifom Centralnog registra.

Takodje, Klijent se obavezuje da plati SGYB naknade za otvaranje i vođenje računa Klijenta u skladu sa Tarifom SGYB za usluge koje su predmet ovih Pravila i koje su definisane Ugovorom iz člana 9. ovih Pravila.

Član 17.

Klijent iz člana 16. ovih pravila je dužan da pre davanja naloga SGYB:

- ovlasti SGYB da vrši prenos i upis prava po vlasničkom racunu i da vrši isplate i uplate po novčanom namenskom racunu.

Ovlašćenje iz stava 1. tačka 3. ovog člana može biti:

- sadržano u ugovoru o obavljanju kastodi poslova, ili u ugovoru iz člana 12. ovih pravila;
- dato na osnovu drugog pravnog posla.

Član 18.

Kad Klijent SGYB daje brokersko-dilerskom društvu ili ovlaštenoj banci nalog za prodaju hartija od vrednosti koje se nalaze na računu koji vodi SGYB, odnosno kad daje nalog za kupovinu hartija od vrednosti koje želi da budu prenete na račun koji vodi SGYB, dužan je da u tom nalogu navede naziv i sedište SGYB kao kastodi banke i svoj broj računa kod SGYB.

Klijent je obavezan da potpiše nalog za prodaju, odnosno kupovinu hartija od vrednosti, koji sadrži i ovlašćenje brokersko-dilerskom društvu, odnosno ovlaštenoj banci da da nalog za prenos tih hartija SGYB kao kastodi banci klijenta radi ispunjenja obaveze po osnovu prodaje, odnosno kupovine hartija od vrednosti.

VI OBAVEZE I ODGOVORNOST BANKE

Član 19.

Pri obavljanju poslova u vezi otvaranja i vođenja vlasničkih i zbirnih kastodi računa, SGYB će sa klijentom zaključiti ugovor o vođenju računa hartija od vrednosti kojim se obavezuje da će kod Centralnog registra ili, otvoriti vlasnički, odnosno zbirni račun hartija od vrednosti i da će na tom računu, u ime i za račun klijenata, odnosno u svoje ime, a za račun klijenata izvršavati naloge za prenos prava iz hartija od vrednosti, kao i naloge za upis prava trećih lica na hartijama od vrednosti klijenata i voditi stanje na računu hartija od vrednosti tog klijenta, a klijent se obavezuje da će za tu uslugu platiti naknadu.

Član 20.

Kad obavlja poslove otvaranja i vođenja zbirnih kastodi računa hartija od vrednosti, SGYB kastodi banka je dužna da vodi posebnu evidenciju o hartijama od vrednosti i licima u čije ime obavlja te poslove, da podatke iz te evidencije čuva kao poslovnu tajnu i da ih zaštititi od neovlašćenog korišćenja (ne sme ih saopštavati trećim licima, niti koristiti ili omogućiti trećim licima da ih koriste), te da ih čuva od izmene ili gubitaka.

Izuzetno od prethodnog stava ovog člana, podaci iz tog stava mogu se saopštavati i stavljati na uvid trećim licima:

- na osnovu pisanog odobrenja klijenta;
- prilikom nadzora zakonitosti poslovanja koji vrši ovlašćeno lice Komisije;
- na osnovu naloga suda, odnosno drugog državnog organa.

Hartijama od vrednosti na kastodi računu, SGYB kastodi banka može raspolagati samo na osnovu naloga klijenta.

Član 21.

SGYB će najkasnije narednog dana od dana izvršenja naloga za prenos prava iz hartija od vrednosti i/ili upis prava na hartijama od vrednosti, dostaviti obaveštenje o izvršenju naloga koje sadrži:

- datum i redni broj prijema naloga;
- naziv i sedište klijenta;
- vrstu i sadržinu naloga;
- način izvršenja naloga (uz naznaku da je nalog izvršilo ta banka ili drugo ovlašćeno lice, uz navođenje naziva i sedišta tog drugog lica i odgovornosti kastodi banke za izvršenje naloga tog drugog lica);
- mesto, datum i vreme (čas i minut) izvršenja naloga;
- obračun ili iznos naknade kastodi banke;
- potpis ovlašćenog lica banke.

Član 22.

SGYB će, na osnovu člana 16. ovih pravila, obezbediti da se na dan saldiranja obaveza iz hartija od vrednosti koje su kupljene za račun klijenta, te hartije prenesu na vlasnički račun hartija od vrednosti tog klijenta, odnosno na zbirni račun te banke, kao i da se novcana sredstva prenesu na novčani namenski račun prodavaca hartija od vrednosti.

Član 23.

Prenos prava iz hartija od vrednosti među računima istog imaoaca i prenos na račun novog imaoaca, kao i upis i brisanje prava trećih lica na hartijama od vrednosti, vrši SGYB u ime i za račun svojih klijenata, odnosno u svoje ime, a za račun klijenata, unosom naloga za prenos hartija od vrednosti, odnosno naloga za upis prava trećih lica kod Centralnog registra ili drugog ovlašćenog pravnog lica kod kog se vode računi hartija od vrednosti klijenata.

Član 24.

SGYB će izvode stanja i prometa na računima hartija od vrednosti klijenata ispostavljati kao izvod iz centralne informacione baze Centralnog registra, odnosno kastodi banka je dužna da na zahtev klijenta odmah, a najkasnije u roku od tri dana od dana podnošenja zahteva, dostavi izvod prometa na račun klijenta kod kastodi banke za traženi period i novog stanja sredstava na račun klijenta na dan dostavljanja tog izvoda.

Član 25.

SGYB odgovora za uredno i tačno izvršavanje naloga Klijenta u skadu sa pravilima poslovanja Centralnog registra i ugovora o članstvu u Centralnom registru, zaključenim između SGYB, kao klirinškog člana i Centralnog registra.

Član 26.

SGYB nije odgovorna za:

- štetu nastalu usled više sile (rat, ratna dejstva, pobune, mobilizacije, epidemije, štrajkovi, požar, eksplozije, prirodne katastrofe),

- štetu ili kašnjenje prouzrokovano radnjama trećih lica – zabrane i akti organa vlasti koji utiču na izvršenje naloga,
- za štetu prouzrokovanu nelikvidnošću i nesolventnošću izdavaoca hartija od vrednosti i poslovnih banaka,
- štetu prouzrokovanu padom informacionog sistema Centralnog Registra HoV, greškama i gubitkom podataka u postupku imobilizacije i evidentiranja obveznica u Centralnom registru HoV kao i nemarnim i nestručnim radom, zloupotrebama i neovlašćenim davanjem podataka o računu u Centralnom registru HoV,
- ispravnost, tačnost i blagovremenost izvršenja datih naloga van Banke.

Član 27.

SGYB za svoje obaveze odgovara svojom imovinom i sredstvima u skladu sa Ugovorom o osnivanju, Statutom SGYB i zakonskim propisima.

Član 28.

Klijenti SGYB odgovaraju za svoje preuzete obaveze i za štetu koja je učinjena SGYB u sledećim slučajevima:

- 1) ako su naneli štetu SGYB nepoštovanjem zakonskih i podzakonskih propisa,
- 2) ako su naneli štetu SGYB nepoštovanjem akata i pravila SGYB,
- 3) ako su naneli štetu SGYB namernom ili grubom nepažnjom,
- 4) ako su zloupotrebili SGYB da bi postigli cilj koji je za njih kao pojedince zabranjen ili da bi oštetili svoje poverioce,
- 5) ako su preduzeli nedozvoljene aktivnosti i oštetili SGYB bez obzira da li u svoju korist ili u korist drugog lica.

Član 29.

SGYB kastodi banka zaključuje ugovor sa društvom za upravljanje fondovima o obavljanju kastodi usluga za svaki fond posebno, bilo da se radi o penzijskim ili investicionim fondovima.

Ugovorom iz stava 1. ovog člana SGYB kastodi banka se obavezuje da će obavljati poslove u skladu sa članom 64. Zakona o dobrovoljnim penzijskim fondovima i penzijskim planovima, odnosno u skladu sa članom 77. Zakona o Investicionim fondovima, a društvo za upravljanje se obavezuje da plaća naknadu SGYB kastodi banci.

Član 30.

SGYB kastodi banka je dužna da za svaki fond odvojeno vodi elektronski registar imovine tog fonda. Radi usaglašavanja svojih podataka o neto vrednosti investicione jedinice odnosno neto vrednosti imovine po akciji i prinosu fonda sa podacima društva za upravljanje fondom o tim vrednostima, SGYB podatke o tržišnoj vrednosti hartija od vrednosti koje čine imovinu fonda pribavlja preko informativnih servisa tržišta na kome se trguje tim hartijama.

SGYB kastodi banka može od društva za upravljanje fondom zahtevati da joj dostavi i podatke koje ona ne može pribaviti na način iz gore navedenog stava, kao i dokaze koji potvrđuju te podatke. Dostavljanje podataka, kao i način usaglašavanja razlika u obračunu, SGYB kastodi banka i društvo za upravljanje fondom uređuju **pisanom procedurom** koja je sastavni deo ugovora o obavljanju kastodi poslova.

Izveštavanja SGYB kastodi banke, kao i način usaglašavanja u slučaju razlika između obračunate neto vrednosti imovine **dobrovoljnog penzijskog fonda** i

vrednosti investicione jedinice od strane društva za upravljanje i SGYB kastodi banke, odnosno obračunatog prinosa od strane društva i SGYB kastodi banke bliže uređuje **Narodna banka Srbije** i na te okolnosti primenjuju se obavezujući propisi Narodne banke Srbije kao i na učestalost, način i standardizovanu formu izveštaja.

Način i učestalost obračunavanja tržišne vrednosti za pojedine kategorije imovine i obračunavanja neto vrednosti imovine **investicionog fonda** propisuje **Komisija za hartije od vrednosti**, u skladu sa međunarodno priznatim standardima.

Član 31.

SGYB kastodi banka može, po nalogu društva za upravljanje otvorenim investicionim fondom, privremeno obustaviti kupovinu i otkup investicionih jedinica, radi zaštite interesa članova fonda kada usled vanrednih okolnosti dođe do nemogućnosti izračunavanja neto vrednosti imovine fonda, odnosno kada zahtevi za otkup investicionih jedinica u jednom danu iznose više od 10% vrednosti imovine fonda. SGYB kastodi banka o tome odmah obaveštava Komisiju.

Član 32.

U slučaju oduzimanja dozvole za rad društvu za upravljanje fondom, SGYB kastodi banka sa kojom je to društvo za upravljanje imalo zaključen ugovor, do izbora novog društva za upravljanje, a najduže tri meseca, obavlja samo neodložne poslove u vezi sa upravljanjem fondom (dobrovoljnim penzijskim ili otvorenim investicionim) i odmah prestaje sa prodajom i otkupom investicionih jedinica fonda. Pod neodložnim poslovima podrazumevaju se poslovi koji treba da se obave da ne bi nastupila šteta za fond.

Član 33.

U slučaju raspuštanja otvorenog investicionog fonda, SGYB kastodi banka posle prijema odluke o raspuštanju fonda, obaveštava o tome javnost i članove fonda objavljivanjem oglasa u jednom dnevnom listu koji se distribuira na celoj teritorije Republike sa tiražom od najmanje 100.000 primeraka, kao i na svojoj internet stranici, unovčava imovinu fonda i vrši isplate članovima fonda najkasnije u roku od šest meseci od donošenja odluke o raspuštanju fonda. SGYB kastodi banka podnosi izveštaj Komisiji o raspuštanju otvorenog fonda.

Član 34.

SGYB kastodi banka privremeno, a najduže tri meseca, od dana raskida ugovora o upravljanju društva zatvorenim investicionim fondom (od dana oduzimanja dozvole za rad društvu za upravljanje) obavlja samo neodložne poslove u vezi sa upravljanjem zatvorenim investicionim fondom prethodno konsultujući njegov nadzorni odbor.

Komisija nalaže SGYB kastodi banci da pokrene postupak raspuštanja tog fonda, ukoliko u roku iz stava 1. ovog člana ne primi zahtev za zaključenje ugovora sa novim društvom na osnovu odluke Skupštine zatvorenog fonda.

VII NAČIN SPREČAVANJA ZLOUPOTREBE INFORMACIJA KOJE NISU DOSTUPNE SVIM UČESNICIMA U BERZANSKOJ I REGULISANOJ VANBERZANSKOJ TRGOVINI (INSAJDER PRAVILA)

Član 35.

SGYB, odnosno lica zaposlena u Odeljenju za kastodi poslove, ne smeju da zloupotrebljavaju informacije koje su primili u okviru svog redovnog poslovanja (insajd informacije).

Član 36.

Insajd informacija predstavlja bilo koju informaciju koja se odnosi na jednog ili više emitenata hartija od vrednosti ili kupca, odnosno prodavca tržišnog materijala, koja bi, da je dostupna javnosti, imala značajan efekat na cenu tržišnog materijala.

Član 37.

Lice koje dobije insajd informaciju ne sme na osnovu te informacije ostvarivati imovinsku korist u trgovini tržišnog materijala, niti sme da saopštava tu informaciju trećem licu ili da trećem licu preporučuje kupovinu ili prodaju tržišnog materijala.

VIII ETIČKI KODEKS

Član 38.

Lica zaposlena u Odeljenju za kastodi poslove SGYB i ostali zaposleni dužni su da obavljaju svoje poslove u skladu sa dobrim poslovnim običajima i poslovnim moralom i da se ponašaju na način koji neće ugrožavati ugled SGYB.

Član 39.

Lica zaposlena u Odeljenju za kastodi poslove SGYB i ostali zaposleni ne smeju da:

- 1) iznose podatke u vezi trgovine hartija od vrednosti koji su neistiniti, da istinite podatke iskrivljuju ili ih namerno izostavljaju,
- 2) učestvuju u poslu ili aktivnosti koja se obavlja sa ciljem da se prevari lice koje se bavi kupovinom ili prodajom tržišnog materijala,
- 3) da se bave aktivnostima koje su u suprotnosti sa poslovanjem SGYB.

Član 40.

Lica zaposlena u Odeljenju za kastodi poslove SGYB i ostali zaposleni, dužni su da od SGYB pribave saglasnost za obavljanje dopunskog rada kod drugih lica.

Dopunski rad kod drugih lica ne može biti iz delokruga rada kastodi poslova i drugih zaposlenih na poslovima trgovine hartijama od vrednosti, niti da na bilo koji način bude vezano za obavljanje berzanske ili vanberzanske trgovine.

Član 41.

Lica zaposlena u Odeljenju za kastodi poslove SGYB i ostali zaposleni ne smeju da primaju niti da daju poklone, osim onih koji se daju u marketinške svrhe, uobičajene u poslovnom svetu.

Član 42.

Lica zaposlena u Odeljenju za kastodi poslove SGYB i ostali zaposleni dužni su da odmah prijave SGYB ako neko lice prekrši pravila propisana od strane SGYB ili zakonske propise.

Član 43.

Lica zaposlena u Odeljenju za kastodi poslove SGYB i ostali zaposleni ne smeju da učestvuju u širenju ili prenošenju informacija koje mogu uticati na tržišne uslove u okviru berzanske i regulisane vanberzanske trgovine.

Lica iz stava 1. ovog člana mogu voditi razgovore o nezvaničnim informacijama ili informacijama koje su objavljene u sredstvima javnog informisanja u vezi poslova koji se obavljaju u okviru berzanske i regulisane vanberzanske trgovine ako se navede da su informacije nezvanične ili ako se navede izvor tih informacija.

Član 44.

Saopštenja vezana za obavljanje poslova SGYB namenjena javnosti i klijentima mogu davati samo lica ovlašćena od strane Predsednika Izvršnog odbora Societe Generale Yugoslav Bank A.D. Beograd.

Član 45.

Lica zaposlena u Odeljenju za kastodi poslove SGYB, ovlašćena od strane Predsednika Izvršnog odbora Societe Generale Yugoslav Bank A.D. Beograd, komuniciraju sa javnošću u skladu sa uobičajenim standardima. Ova lica ne smeju da daju:

- 1) informacije u kojima su izostavljene materijalne činjenice,
- 2) neistinite i nepotpune izjave koje mogu dovesti do zabune u vezi sa obavljanjem poslova trgovine tržišnim materijalom,
- 3) predviđanja o kretanju trgovanja tržišnim materijalom, ako pri tom ne navedu da su u pitanju samo predviđanja.

Član 46.

Lica zaposlena u Odeljenju za kastodi poslove SGYB dužna su da čuvaju kao poslovnu tajnu informacije koje dobijaju u vezi obavljanja njihovog posla, a koje još nisu javne i koje bi mogle da utiču na cenu tržišnog materijala.

Član 47.

SGYB, lica zaposlena u Odeljenju za kastodi poslove i ostali zaposleni ne smeju trgovati odredjenim tržišnim materijalom ako su u posedu informacija koje još nisu dostupne ostalim kupcima o tom tržišnom materijalu, niti će primati na izvršenje naloge od lica za koje smatra da su u posedu takvih informacija.

Član 48.

Lica zaposlena u Odeljenju za kastodi poslove i ostali radnici SGYB, zaposleni na poslovima trgovine hartijama od vrednosti, ne mogu imati udeo u dobiti po poslovima koje su obavili za svoje klijente niti po tim poslovima mogu obećavati ili davati bilo kakve garancije.

IX OBAVEŠTAVANJE SGYB

Član 49.

Klijenti – pravna lica su dužni da na zahtev SGYB dostavljaju informacije, podatke i izveštaje koje SGYB smatra bitnim za zaštitu javih interesa i interesa klijenata.

Član 50.

Klijent SGYB – pravno lice dužno je da SGYB dostavlja periodični i godišnji izveštaj o svom poslovanju i izveštaj o reviziji.

Član 51.

Klijent SGYB – pravno lice dužno je da, u pisanoj formi, odmah obavesti SGYB o:

- 1) izmenama, odnosno dopunama akta o osnivanju i statuta,
- 2) promeni rukovodilaca i drugih lica ovlašćenih za poslovanje sa SGYB,
- 3) statusnim promenama,
- 4) dobijanju, odnosno prestanku statusa klijenta kod drugog berzanskog posrednika,
- 5) povećanju, odnosno smanjenju osnovnog kapitala,
- 6) promeni većinskih osnivača klijenata,
- 7) kada postoji mogućnost ili je klijent već postao insolventan,
- 8) kada su prema klijentu preduzete mere od strane nadležnog organa,
- 9) kada je nad klijentom pokrenut postupak stečaja ili likvidacije,
- 10) drugim podacima bitnim za poslove koje SGYB obavlja za račun klijenta.

X PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 52.

Ova Pravila stupaju na snagu kada Komisija za hartije od vrednosti izda dozvolu za proširenje delatnosti kastodi banke.

Beograd, 20. decembar 2006.godine